

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**KAMU DİPLOMASİSİ, JEOKÜLTÜR, SINIRLARI AŞAN
EĞİTİM VE TÜRKİYE’NİN YABANCI ÖĞRENCİLERE
YÖNELİK BURS STRATEJİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Atılğan ULUTAŞ

Ankara – 2013

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**KAMU DİPLOMASİSİ, JEOKÜLTÜR, SINIRLARI AŞAN
EĞİTİM VE TÜRKİYE’NİN YABANCI ÖĞRENCİLERE
YÖNELİK BURS STRATEJİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Atılğan ULUTAŞ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Atay AKDEVELİOĞLU

Ankara – 2013

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ: VARSAYIMLAR, YÖNTEM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
I. BÖLÜM: LİBERAL JEOKÜLTÜR, SINIRLARI AŞAN EĞİTİM VE KAMU DİPLOMASİSİ	11
A) LİBERALİZM VE KAMU DİPLOMASİSİ	11
1) Çağımızın Jeokültürü Liberalizm ve Eğitim.....	11
2) Çağımızın Jeokültürü Liberalizm ve Kamu Diplomasisi.....	31
a) Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinin Başarısı ve Jeokültürel Uyumu	31
b) Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Anlayışındaki Jeokültürel Çerçeve ...	35
B) SINIRLARI AŞAN EĞİTİM VE KAMU DİPLOMASİSİ.....	38
1) Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Tarihi	40
2) Günümüzde Uluslararası Öğrenci Hareketliliği.....	47
3) Bir Kamu Diplomasisi Faaliyeti Olarak Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Bazı Gelişmiş Ülkelerin Uygulamaları	55
II. BÖLÜM: ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ VE TÜRKİYE	70
A) 1992'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI ÖĞRENCİ STRATEJİSİ VE UYGULAMALARI.....	70
1) 'Büyük Öğrenci Projesi'	71
2) Büyük Öğrenci Projesi'nin Genel Değerlendirmesi	78
B) KAMU DİPLOMASİSİNE YENİ BİR KURUMSAL KİMLİK	82
1) Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı	82
2) 'Türkiye Bursları'	89

III. BÖLÜM: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI BURLU ÖĞRENCİ STRATEJİLERİNE YANSIMALARI	99
A) 1990’LAR.....	99
1) Değişen Şartlar ve Türkiye	99
2) Türk Cumhuriyetleriyle İlişkiler ve Eğitim Alanı	102
B) 2000’LER	117
1) Yeni Uluslararası Ortam ve Türkiye’nin Konumu	117
2) Türkiye’nin Yumuşak Gücü ve Uluslararası Öğrenci Hareketliliği	122
 SONUÇ	130
 KAYNAKÇA.....	145
 ÖZET	155

GİRİŞ: VARSAYIMLAR, YÖNTEM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dışışleri Bakanlığı, kamu diplomasisini “diğer ÷lke halklarının fikirlerini belirlemek ya da etkilemek amaçlı oluşturulan hük÷met destekli programlar”¹ olarak tanımlamaktadır.

1960’ların ortalarında, ABD’li eski diplomat Edmund Gullion tarafından modern anlamında telaffuz edilmeye başlanan kamu diplomasisi, önceleri, ABD ile diğer denizaşırı hük÷metler arasındaki bilgi faaliyetlerini, olumsuz bir çağrışım taşıyan *propaganda* kavramından ayırmak için kullanılmıştır.² Kamu diplomasisi; bazı kişi ya da grupların, yetersiz bilgiye dayanmasına rağmen kendi inandıklarına ya da inanmak istediklerine diğer insanları da inandırmaya yönelik sistematik faaliyetleri olan propagandadan ayrı bir kavramdır.³

Zaman içinde, kavramın sahip olduğu anlam, hük÷metlerin politik mesajlarını kendi halklarına iletmek adına yürüttükleri etkinlik ve programlar anlamına gelen *halkla ilişkiler* kavramından da ayrılmış, ⁴ ağırlıklı olarak uluslararası ilişkiler disiplininde kullanılan bir kavram hâline gelmiştir.

Kamu diplomasisiyle ilgili çalışmalarda, “kamu diplomasisinin ne olmadığı” yönünde yapılan tartışmalara sıkça yer verilmesi, kavramın aslında geniş bir alana hitap etmekte olduğunu göstermektedir.⁵ *Genel Diplomasi, propaganda, halkla*

¹ Charles Wolf and Brian Rosen, **Public Diplomacy**, Pittsburgh, RAND Corporation, 2004, s.3.

² <http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/about/what_is_pd/> (Erişim tarihi: 17 Eylül 2012)

³ Erhan Doğan, “Kamu Diplomasisinin Sunduğı Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine”, **Kamu Diplomasisi**, Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, İstanbul, TASAM Yayınları, 2012, s.14.

⁴ <http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/about/what_is_pd/> (Erişim tarihi: 17 Eylül 2012)

⁵ Wolf and Rosen, **Public Diplomacy**, s.4.

ilişkiler, lobicilik, nation branding, neopolitik vb. alanlardan farklı olduğu vurgulanan kamu diplomasisinin,⁶ bu alanların hepsini içeren daha genel bir kavram olduğu da iddia edilmektedir. Aslında, geleneksel diplomasi yerine kullanılan birçok diplomasi türü literatürde yer edinebilmiştir. Bunlar arasında *deprem diplomasisi, sağlık diplomasisi, yangın diplomasisi, spor diplomasisi, futbol diplomasisi, sanat diplomasisi, kültür diplomasisi, dijital diplomasi* gibi birçokları sayılabilir. Kamu diplomasisi, esasında tüm bu diplomasi türlerini geniş bir şemsiye altında toplamaktadır.⁷

Kavramın bu geniş anlamı, onu, dış politikada kaba kuvvet ve savaş dışında kullanılan tüm etki araçlarını kasteder duruma getirmiştir. Bu sebeple, kamu diplomasisi, her ne kadar Soğuk Savaş döneminde yıldızı parlayan bir kavram olsa da⁸ aslında devletlerarası ilişkilerin modern anlamda oluşmaya başladığı çağlardan bu yana örneklerine rastlanan bir konudur. Aslında kamu diplomasisi “eski alışkanlıkların yeniden adlandırılmasıdır.”⁹ 17. yüzyıldan itibaren okuma-yazma oranının artması, kitle gazetelerinin çoğalması, halk tarafından seçilen parlamentoların yayılmasıyla; ülkelerin diplomatları, bir yandan faaliyetleri hakkında başkentlere hesap verme durumunda kalırken, öte yandan yabancı hükümetleri, basın ve diğer iletişim yollarını –bazen de aldatıcı şekilde– etkilemeye çalışmışlardır.¹⁰ Yine de kavramın son yıllarda adının konulması ve artan kullanımı,

⁶ Meltem Ünal Erzen, **Kamu Diplomasisi**, İstanbul, Derin Yayınları, 2012, s.100 - 101.

⁷ Ece İnan, “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Eksenini”, **Kamu Diplomasisi**, s.63.

⁸ Erzen, **Kamu Diplomasisi**, s.53.

⁹ Nicholas J. Cull, “Public Diplomacy before Gullion: The Evolution of a Phrase”, **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, Ed. Nancy Snow and Philip M. Taylor, Taylor & Francis e-Library, 2008, s.19.

¹⁰ Temel İskit, **Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması**, 2. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.143-144.

çağımızın, kamu diplomasisinin yürütülmesi için gerekli araçlara daha müsait bir ortam yarattığını belli etmektedir.¹¹

Topyekûn savaşların katlanılmaz maliyeti, iletişim araçları teknolojisinin geldiği nokta, finans sermayesinin serbestliği, bilinç düzeyinin değişmesi ve yaklaşık 75 yıldır hegemon olan ABD'nin¹² son yıllarda imaj düzeltme çabaları¹³ vb. etkenlerin, günümüzde kamu diplomasisinin sıklıkla gündeme gelmesine neden olduğu düşünülebilir. Ancak geçmişte de kaba kuvvetin her zaman yalın biçimde kullanılmadığı, bununla birlikte çeşitli etki ve ikna çabalarının gösterildiği akılda tutulmalıdır. Zira ismi, geleneksel diplomasiinin öngördüğü realizmle anılan Hans Morgentau'nun,¹⁴ diplomasiyi “ulusal çıkarların barışçıl yollardan korunması” olarak tanımladığı göz önünde bulundurulduğunda,¹⁵ barışçı bir imgeye sahip kamu diplomasisi kavramının geleneksel diplomasi tarafından da dışlanmadığı görülecektir.

Kamu diplomasisi, bazı araştırmacılar tarafından “yumuşak güç”¹⁶ olarak ele alınırken, bazı araştırmacılar kamu diplomasisini yumuşak gücün bir unsuru olarak ele alırlar.¹⁷ Asırlardır üzerinde fikir yürütülen ‘güç’ kavramı,¹⁸ günümüzde farklı

¹¹ <http://www.kamudiplomasisi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=124:kueresell-eeen-duenyada>(Erişim Tarihi: 18 Eylül 2012)

¹² Immanuel Wallerstein, **Amerikan Gücünün Gerileyişi**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 35-36.

¹³ <http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/06/20/debating_hillary?page=0,2> (Erişim tarihi: 18 Eylül 2012)

¹⁴ Robert Kaufman, **Morgenthau's Unrealistic Realizm**, Yale Journal of International Affairs, Volume 1, Issue 2, 2006, s.24.

¹⁵ <<http://www.tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/64-turkcemakale/3606diplomasiinin%20gerce>>_ (Erişim tarihi: 18 Eylül 2012)

¹⁶ Joseph S. Nye, **Yumuşak Güç**, çev. Rayhan İnan Aydın, Ankara, Elips Kitap, 2005, s.14.

¹⁷ Erzen, **Kamu Diplomasisi**, s.53.

¹⁸ M.Ö. 471 - 400 arasında yaşayan Thucydides, ‘Pleponesya Savaşları’ adlı çalışmasında, savaşın ortaya çıkış nedenleri ve güç ilişkileri üzerinde durmuştur. Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 5. Baskı, Bursa, MKM Yayıncılık, 2008, s. 172 - 173.

şekillerde izah edilmeye başlandığına göre, gücün değişen doğası¹⁹ üzerinde durmak yararlı olacaktır.

Güç, istenilen sonuçları almak için diğerlerini etkileme kabiliyetidir.²⁰ Raymond Aron, gücü, bir diğer devlet üzerinde etki yaratabilme, onların davranışlarını değişikliğe uğratabilme ve isteklerini onlara kabul ettirebilme yeteneği olarak görmüştür.²¹ Bu etki, kaba güç ve satın alma yoluyla gösterilebileceği gibi, ikna yoluyla da gösterilebilir.²² Daha önce değinildiği gibi, tarih boyunca iki yöntem de saf biçimleriyle uygulanmamıştır. Caydırıcı kaba kuvvetin temsilcileri olan hegemonyalar, bu konumlarına, ‘ikna’²³ unsurunu kullanmadan erişememişlerdir.

Dört yüz yıldan fazla bir zaman önce Niccolo Machiavelli, İtalya’daki yöneticilere, korkulmanın sevimliden daha önemli olduğunu öğütlemişti.²⁴ Ancak bugün ikna yöntemine daha fazla vurgu yapılmaktadır. Amacın meşru olduğuna inanıldığında, tehdit etmeden ya da kandırmadan ikna edebilme ve istenilen sonuçları alma ihtimali artmış,²⁵ hiç değilse bunun için uygun bir çevre oluşmuştur. Örneğin küresel enformasyon çağında, bazı Müslümanların Usame Bin Ladin’in eylemlerini destekliyor olmaları, bu kişinin ve örgütünün başkaları üzerinde kurduğu somut bir baskıdan kaynaklanmamaktadır. Ona inanan Müslümanlar, onun eylemlerinin meşruluğuna inanmaktadırlar.²⁶ Diğer taraftan, somut gücün her zaman işe

¹⁹ Nye, **Yumuşak Güç**, s. 11.

²⁰ Jack Donnelly, “Realizm”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, çev. Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan, Ed. Scott Burchill ve Adrew Linklater, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s.60.

²¹ Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s.167.

²² <<http://www.ekopolitik.org/en/news.aspx?id=5487&pid=1850>> (Erişim: 28 Eylül 2012)

²³ Gramsci’ye göre, hegemonya, ekonomik/siyasal güç (egemenlik) + rıza (kültürel liderlik) olarak formüle edilmelidir. E. Fuat Keyman, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark”, **Devlet, Sistem ve Kimlik**, 11. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 243.

²⁴ Kadri Yamaç, “Makyavel Ne Demek İstemişti?”, **İktisat ve Toplum**, Sayı 9, 2011, s.69.

²⁵ Nye, **Yumuşak Güç**, s.12.

²⁶ **A.g.e.**

yarayacağı düşünülemez. ABD, kaynakları açısından Vietnam'dan çok daha güçlü olduğu hâlde, bu ülkeyle girdiği savaşı kaybetmiştir.

Geçmiş yüzyıllarda, ülkelerin zenginlikleri ve güçleri, sahip oldukları ekonomik ve askerî potansiyelleri ile ölçülmekteydi. “Geleneksel olarak, bir ülkenin büyük güce sahip olup olmadığını anlamak için o ülkenin savaş gücüne bakılmaktadır. Savaş, uluslararası politika kartlarıyla oynanan ve güçle ilgili tahminlerin doğruluklarının test edildiği temel oyun olarak algılanmıştır.”²⁷ Buna göre, birçok bilim insanı, kullanılmayan ve diğer ülkeler üzerinde bir etki oluşturmayan veya bu amaçla kullanılma olasılığı olmayan fiziksel unsurları ‘güç’ olarak değerlendirmenin gerçeği yansıtmadığını ileri sürmüşlerdir.²⁸

Ancak bağımlılık teorisi ve benzeri teoriler çerçevesinde ele alındığında, gücün salt maddî kapasite olmadığı ortaya çıkmaktadır. Şayet güç, bir devletin diğeri üzerinde etki uygulayabilme kapasitesi ise, bu her zaman nicel anlamda sahip olunan güçle orantılı olmayabilmektedir. Daha fazla kaynağa, kapasiteye sahip bir devletin diğeri üzerinde baskı uygulayabilmesi, onun tercihlerini etkileyebilmesi her zaman gerçekleşmeyebilmektedir. Bu sebeple Keohane ve Nye, asimetrik karşılıklı bağımlılığı da bir güç kaynağı olarak değerlendirebilmektedirler. Örneğin maddî kapasitesi, petrol kaynakları bulunan Ortadoğu ülkelerinden fazla olduğunu varsayabileceğimiz Japonya, petrol bağımlılığı sebebiyle, bölgedeki devletlerinkine yakın yaklaşımlar sergilemekte ya da buna mecbur kalmaktadır. Diğer taraftan bir ülkenin endüstriyel kapasitesi, teknolojik düzeyi, ekonomik durumu ve nüfusu gibi

²⁷ Joseph S. Nye, **Amerikan Gücünün Paradoksu**, çev. Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003, s.6.

²⁸ Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s.167.

öğelerinin yetersiz olması durumunda, askerî kapasitesinin tek başına yüksek bir kapasiteye sahip olması fazla bir değer taşımayacaktır.²⁹

Bununla birlikte, ortodoks realist güç anlayışı hilafına, moral kapasite de güç kavramından ayrı düşünülemez.³⁰ Esasında, kamu diplomasisi, bu moral kapasitenin bir unsuru olarak da düşünülebilir. Bu moral kapasiteyi, bir devletin kendi vatandaşlarında sağladığı olumlu bir duruş almanın yanı sıra, başka ülke vatandaşları üzerinde oluşturduğu bir etki aracı olarak düşünmek yerinde olur. Örneğin moral kapasite için bilinen en iyi örneklerden biri Fransız İhtilâli'dir. 19. yüzyılın sonlarında Fransa'da ortaya çıkan ve evrensel bir mahiyet yüklenen kimi düşünce ve fikirler, özellikle Avrupa'nın diğer ülkelerinde yaşayan halkları etkilemiş; Fransa bu ülkelerle savaşa girdiğinde, kendisine bu ülkelerin halkları nazarında kendiliğinden meydana gelen maddî ve duygusal bir destek sağlayabilmiştir.³¹ İngiltere, ABD ve Sovyet Birliği'nin de kendi mecralarında bu tür bir moral kapasiteye sahip oldukları aşikârdır.

Fransız İhtilâli örneğinden yola çıkıldığında, gücün ilişkisel bir kavram olduğu göz önünde tutulmalıdır. Eğer güç, bir zorlama kapasitesiyse, bunun başarısının rakibe de bağlı olduğuna dikkat edilmelidir. Örneğin ölümle tehdit edilen bir kişi, zaten intihara niyetliyse, bu tehdit hiçbir işe yaramayacaktır. Dolayısıyla gücün karşı taraf üzerinde bir etkiye sahip olabilmesi için “amaçlandığı gibi algılanması” gerekmektedir.³²

²⁹ A.g.e., s.170.

³⁰ <http://www.wjh.harvard.edu/soc/faculty/winship/Moral%20Power--Final_1.pdf> (Erişim tarihi: 30 Eylül 2012)

³¹ Eric J. Hobsbawm, **Devrim Çağı**, 6. Baskı, çev. Mustafa Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2012, s.98.

³² Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, s.171.

Fransa örneğine dönecek olursak, Fransız İhtilâli'nin Avrupa'nın diğer halkları üzerinde yarattığı olumlu algı, bu halkların bazı ihtiyaçlarına karşılık gelmiş olmalıdır. Böylelikle, gücün etki ve kapasitesi, rakibin ihtiyaçlarıyla uyumlu bir hale gelmiştir. Gücün bu ilişkisel doğası, tam olarak kamu diplomasisi kavramının günümüzdeki kullanım amacına denk düşmektedir. İhtilâl, bahsi geçen halkların kimi ihtiyaçlarına sözcü olabilecek fikirler vaaz etmekle birlikte, 16. yüzyıldan itibaren etkinlik gösteren ve günümüzde de devam eden kapitalist modern çağın jeokültürünü oluşturan ilkeleri savunmuştur.

Bu çalışmada, Türkiye'nin, uluslararası burslu öğrenci hareketliliği sayesinde, liberalizmin ana unsur olduğu çağımız jeokültürüne uyum gösterme çabası incelenecektir. Türkiye'nin bu kamu diplomasisi faaliyetinden beklediği diğer faydalar da ele alınacaktır. Zira Türkiye'nin uluslararası öğrenci stratejisinin, 1990'lardan itibaren dış politikanın seyrine göre değişim gösterdiği görülecektir. Türkiye'nin 1990'lı ve 2000'li yıllarda dış politikasındaki değişimler/kırılmaların, burs stratejisine de bizzat yansıdığı görülmektedir. Bu çalışma, Türkiye'nin, uluslararası öğrenci hareketliliğini bir kamu diplomasisi aracı olarak kullanırken uzun vadeli siyasî ve ekonomik amaçlar gütmenin yanı sıra modern çağın jeokültürüne, uluslararası rekabete dâhil olmuş bir konu üzerinden uyum sağlamak amacını taşıdığını savunmaktadır. Bu durum 'Pastadan pay almak' metaforuyla soyutlaştırılabilir. Uluslararası düzeyde bir rekabete dâhil olan ve çağımızın jeokültürüyle uyumlu bir konuda (uluslararası öğrenci hareketliliği) Türkiye'nin de adının geçmesi istenmektedir. Zira çalışmada, kamu diplomasisi kavramının temel amacının da çağın jeokültürüne uyum sağlanması olduğu iddia edilmektedir. Eğitimin, çağımızın jeokültüründeki özel yeri bu açıdan ele alınacaktır.

Buradaki jeokültür terimi, dünya sistemleri analizinde kullanıldığı şekliyle kullanılmaktadır: “Jeokültür: Jeopolitikle analogi kurularak icat edilmiş bir terim. Dünya-sistem içinde geniş ölçüde meşru oldukları kabul edilmiş normlara ve söylem tarzlarına gönderme yapar. Burada şunu iddia ediyoruz: bir jeokültür, bir dünya-sistemin ilk ortaya çıkışıyla birlikte otomatik olarak doğmaz; daha ziyade yaratılması gerekir.”³³

Günümüzde daha açık örneklerine rastlandığı gibi, kamu diplomasisi faaliyetleri, aslî unsuru liberalizm olan mevcut jeokültürün argümanlarıyla uyumlu olduğu takdirde amacına ulaşabilmekte, bunun aksi yönündeki kamu diplomasisi faaliyetleri başarılı görülmemektedir. Bir ideoloji ve jeokültür olarak liberalizmin ana ögesinin ‘eğitim’ olduğu³⁴ ve günümüzde eğitimin toplumsal statüyü belirleyen başlıca etkenlerden olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye tarafından burslandırılan yükseköğretim seviyesindeki uluslararası öğrencihareketliliğinin incelenmesi, aynı zamanda Türkiye’nin içinde yaşadığımız mevcut sistemle³⁵ ve onun argümanlarıyla ne derece bütünleştiğini görmekte de yardımcı olacaktır. Dünya sistemleri analizi temel alındığında, çağımızın jeokültürü ‘liberalizm’dir: “1848’den sonra liberalizmin ideolojik bir kurgu olarak rakipleri üzerinde nasıl ve neden üstünlük kurduğu, kendi etrafında modern dünya sisteminin jeokültürü olarak takdis edilen bir mutabakat yarattığı ve bu süreçte hem muhafazakârlığı hem de sosyalizmi kendi tezahürlerine dönüştürdüğü (...)”³⁶akılda tutulmalıdır.

³³Immanuel Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi**, 2. Baskı, çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2005, s.142.

³⁴**A.g.e.**, s.99.

³⁵Modern (kapitalist) dünya - ekonomi. Bkz. Immanuel Wallerstein, **Modern Dünya Sistemi**, Cilt I, çev. Latif Boyacı, İstanbul, Yarıncılık, 2010.

³⁶Immanuel Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, 3. Baskı, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s.103.

İ.BÖLÜM: LİBERAL JEOKÜLTÜR, SINIRLARI AŞAN EĞİTİM VE KAMU DİPLOMASİSİ

A) LİBERALİZM VE KAMU DİPLOMASİSİ

1) Çağımızın Jeokültürü Liberalizm ve Eğitim

Liberalizmin, devlet-toplum ilişkisine hâkim olacak bir takım normatif önermelerden meydana gelen, siyasal alanı düzenlemeye yönelik bir doktrin olduğu görüşü yaygındır.³⁷ Liberalizm; bireycilik, özgürlük, rekabete dayalı piyasa, sınırlı devlet, hukukun üstünlüğü³⁸ gibi daha aşikâr tezleriyle de tanınmaktadır. Ancak liberalizm, çağımızın jeokültürünün başat ögesi olarak çok daha fazla anlamlar ifade etmektedir. Liberalizm, yaşadığımız çağa meşruiyetini vermekte ve her derecedeki eylemleri yönlendirebilmektedir.

Kavramın muğlak kullanımı bir tarafa, liberalizmi asıl tanımlayan, ‘ilerleme’ye verdiği önemdir.³⁹ Avrupa merkezli liberal ‘ilerlemecilik’ anlayışı; evrenselci görüşlerden devlet politikalarına, üniversitelerdeki sosyal bilimlerin yapısından sistem karşıtı hareketlere kadar hemen tüm alanları şekillendirmiş, bu alanlar da zaman içinde kendilerini yapısal olarak liberalizmle uyumlaştırmak zorunda kalmışlardır.⁴⁰ Aynı zamanda liberalizm, reformcu yöntemi sayesinde geleceğe yönelik yarattığı umutla, kapitalizm gibi hiyerarşik sistemlerin olmazsa

³⁷ Mustafa Erdoğan, “Liberalizm ve Türkiye’deki Serüveni”, **Liberalizm**, Cilt 7, Ed. Murat Yılmaz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.23.

³⁸ Halis Çetin, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, s. 219 - 236.

³⁹ Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, s.145.

⁴⁰ **A.g.e.**, s.185. Dünya sistemleri analizinin izlerini takip etmemize rağmen, bu analiz, çağımız jeokültürünün artık yıkılmaya başladığı tezine bu çalışmada değinilmeyecektir.

olmaz koşuludur.⁴¹ Liberalizm, çağımızın ekonomik sisteminin yapısal ihtiyaçlarına bu tür özellikleriyle cevap verdiği ölçüde bir jeokültür hâline gelebilmiştir.

Jeokültür, dünya-sistem içinde geniş ölçüde meşru oldukları kabul edilmiş normlar ve söylem tarzlarıdır.⁴² Bu jeokültür, belirleyici özelliği ekonomik ilişkilerinin biçimi olan bir dünya-sistemin doğuşuyla birlikte ortaya çıkmaz. Dünya-sistemin ekonomik biçimine uygun olarak icat edilir⁴³ ve sisteme duyulan inanç ile bu inancın gerektirdiği şekilde davranışların kalıbını oluşturur. Jeokültür, siyasal ve kurumsal bir harita olmakla birlikte, aynı zamanda yapısal bir kısıt da yaratmaktadır. Çağımızın jeokültürünün oluşmasındaki başlıca etken ise Fransız İhtilâli'dir.

Fransız İhtilâli, modern dünya-sistemin jeokültürü haline gelecek olan şeye temel oluşturan esaslı bir değişim meydana getirmiştir. Bu, politik değişimin artık normal olarak algılanmaya başlamasıdır. Ortaçağın durgun düşüncesinin⁴⁴ aksine, halkların, Fransız İhtilâli'nde olduğu gibi değişim talebinde bulunabilmeleri ve politik kurumların da bu talebe uygun olarak zaman içinde değişebilmeleri normal ve sürekli bir şey olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Modern dünya ideolojilerinin ortaya çıkışı da bunun hemen ertesine rastlar. Çünkü ideolojiler, normal ve sürekli olduğu kabul edilen bu değişimle nasıl uğraşılması gerektiği ve bununla uğraşırken en iyi kimin öncülük edeceğine dair uzun dönemli stratejileri olan rakip grupların mevcut olduğunu varsaymaktadır.⁴⁵

⁴¹ Düşünülmelidir ki, liberal partilerin kapatıldığı zaman dahi, liberalizm ayakta kalmıştır.

⁴² Cox'un, bir yapıyı meydana getiren, birbirleriyle etkileşimli üç güç kategorisinden biri olan "fikirler" kategorisi de, burada kullanılan jeokültür tanımına uymaktadır. Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", **International Relations**, Vol. IV., Ed. Andrew Linklater, Routledge, 2000, s.218.

⁴³ Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi**, s.142.

⁴⁴ Hobsbawm, **Devrim Çağı**, s.27.

⁴⁵ Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi**, s.96.

Fransız İhtilâli'nin ertesinde üç ideoloji ortaya çıkmıştır. Bunlar muhafazakârlık, liberalizm ve radikalizmdir. Bu ideolojilerden her biri, değişimin nasıl yönetileceği düşüncesiyle şekillenmiş ve birbirlerine karşı tutumları 1848'de açıklık kazanmıştır.⁴⁶

Muhafazakârlık, Fransız İhtilâli'yle başlayan ve sürekli olacağı anlaşılan halkların değişimi olgusundan rahatsızlık duyanların ideolojisiydi. Muhafazakârlar, insan doğasına karşı kötümser bir görüş beslemekte ve önceki toplumsal düzendeki aksaklıklar ne olursa olsun, değişimin toplumu daha kötüye götüreceğine inanmaktaydılar.⁴⁷

Radikalizm, halkların değişimini memnuniyetle karşılayan ancak bunun asla yetmeyeceğine inananların ideolojisiydi. Radikaller, insanın mutlak iyi olduğu görüşüne yakındılar. Değişim, sonuna kadar ve kimseyi dışarıda bırakmayacak şekilde sürdürülmeliydi. Sonu eşitlik ve özgürlüğe varacak bu değişimden korkulmamalıydı.⁴⁸

Liberalizm ise, bu iki uçta yer alan ideolojilerin ortasında konumlanmıştı. Liberaller, muhafazakârlar gibi değişime kötü bakmıyorlar; ancak radikallerin istediği gibi değişimin çok ileriye götürülmesinden de çekiniyorlardı. Değişimin engellenemeyeceğini düşünüyorlar; ancak bunun aşırıya kaçması hâlinde kötü sonuçlar doğuracağından kuşkuluyorlardı. Bu sebeple, değişim doğal bir hızda

⁴⁶ A.g.e., s.100.

⁴⁷ A.g.e., s.96.

⁴⁸ A.g.e., s.100.

gerçekleşmeliydi. Aslına bakılırsa, bu ideoloji bir tür reformculuğu vaaz etmektedir ve bu ılımlı görüş, çağımıza meşruiyetini veren ideoloji olmuştur.⁴⁹

En genel hatlarıyla tanımlanan bu ideolojilerin itiraz edilemeyen, kesin bir versiyonu hiçbir zaman mevcut olmadığı gibi, bunlar arasındaki ayırıcı çizgiler konusunda da birçok karışıklık vardı. 1848 yılında çeşitli ülkelerde yaşanan devrimci olaylar, değişimin radikallerin istediği kadar hızlı, temkinli muhafazakârların istediği kadar da yavaş olmayacağını göstermişti. Akla en yakın öngörü, sürekli akılcı reformdu (liberalizm).⁵⁰

Liberalizm, diğer iki ideolojinin zaman içinde kendilerini temsil ettiği yegâne ideoloji olarak belirmiştir. Öyle ki liberalizm, genel bir bakışla, çağımızın tek gerçek ideolojisi olarak dahi kabul edilebilir.⁵¹ Örneğin muhafazakârlık, değişimin engellenemeyeceği gerçeği karşısında, radikalizme yaklaşmaktansa, liberalizmin merkezci yaklaşımını tercih etmiş ve zaman içinde liberalizmin sağ kanadı hâline gelmiştir. Radikalizm, değişimin istediği hızda gerçekleşmeyeceğini anladıktan sonra –muhafazakârlarla anlaşma ihtimâli de olmadığına göre– liberalizmin reformculuğuna meyletmiş⁵² ve onun bir sol kanadı hâline gelmiştir. Sonuç olarak liberalizm, diğer ideolojilerin taleplerine kendinde yer açabilen, tek geçerli ideoloji olmuştur.

Toplumsal değişimin sadece normal değil, aynı zamanda kaçınılmaz olduğu; aşırı değişimin ise engelleyici olabileceği bir kere kabul edilince, liberallerin

⁴⁹ **A.g.e.**, s.98.

⁵⁰ Immanuel Wallerstein, **Liberalizmden Sonra**, 3. Baskı, çev. Erol Öz, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s.221.

⁵¹ Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, s.90.

⁵² Hobsbawm, **Devrim Çağı**, s.74.

(liberalizmin) ortaya attığı soru bu tür uygun hızlı reformlara kimin öncülük edeceği olmuştur.

*İster ulusal ya da yerel olsun, isterse dinsel ya da seküler olsun [liberallerin] geleneksel hiyerarşilere hiç güvenleri yoktu. Ama esas itibariyle eğitimsiz ve bunun sonucu olarak da irrasyonel olduğunu düşündükleri halk kitlelerine, ayak takımına da son derece kuşkululu bakıyorlardı. Liberaller bunun şu anlama geldiği sonucunu çıkarıyordu: hangi değişikliklerin gerekli olduğuna karar verilmesinde tek bir grubun öncülük ve sorumluluk üstlenmesi gerekir – uzmanlar. Uzmanlar, tanım gereği, üzerinde çalıştıkları şeyin gerçekliklerini kavramıştır ve dolayısıyla hangi reformların gerekli ve istenir olduğunu en iyi onlar formüle edebilir. Uzmanlar, eğitimleri gereği, tedbirli ve anlayışlı olma eğilimindedir. Değişimin hem olanaklarını hem de gizli tehlikelerini görürler. Hem **eğitilmiş*** kişi bir konuda uzman olduğundan, yurttaş rolünü üstlenmesine izin verilecek olanlar ancak eğitim almış olanlar, dolayısıyla uzmanlar olabilir. Diğerleriyle, rasyonel ve eğitilmiş kişiler arasına katılmalarına imkan tanıyacak uygun eğitimi aldıktan sonra nihayetinde bu role kabul edilebilirlerdi.⁵³*

Liberalizm için kilit sözcük rasyonalitedir. Liberalizm, bütün insanların potansiyel rasyonalitesine ve bunun eğitim yoluyla elde edilen bir rasyonalite olduğuna inanır.⁵⁴ Aslında bu noktada liberalizm, Newtoncu bilimle aynı metaforu paylaşmaktadır. Toplumsal değişimin kaçınılmazlığı ve karmaşıklığıyla baş edebilmek için, sorunu küçük parçalara ayırmak gerekir. Bireylerin, yurttaşlık erdemleriyle donanmış akıllı yurttaşlar rolünü yerine getirebilmeleri için onlara yön gösterebilecek, çok çeşitli alternatifleri sınırlandıracak ve siyasî alternatifleri değerlendirmek için kullanılacak ölçütler önerecek eğitilmiş uzmanların tavsiyelerine

* Kelime, metnin aslında kalınlaştırılmış biçimde yer almaktadır.

⁵³ Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi**, s.99.

⁵⁴ Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, s.105.

ihtiyaçları vardır. Modern eğitim sistemi, insan bilimleri ve doğa bilimlerinde, yurttaşlarımızın uzmanların tebliğlerini kabul edecek şekilde toplumsallaştırmaktadır.⁵⁵

Liberalizmin–enbilindik örneklerine Fransız İhtilâli sürecinde rastlanabilecek–kalıtsal hiyerarşi karşıtlığı,⁵⁶ onun eğitime verdiği özel önemi artıran sebeplerden birisidir. Çünkü liberalizm, kalıtsal hiyerarşilere karşı olmasının yanı sıra, doğal olduğunu düşündüğü hiyerarşilere karşı değildir.⁵⁷ Aslında liberaller, aristokrasi kavramının kendisine değil, aristokratların ataları sayesinde kazandıkları payelere karşı olmuşlardır. Hâlihazırdaki bireyin başarısının onu diğer bireylerden ayırması ise oldukça doğal karşılanmaktadır. Bu durum, yirminci yüzyıldaki ifadesini, ‘meritokrasi’nin, toplumsal hiyerarşinin belirleyici meşruiyeti olarak tanımlanmasında bulur.⁵⁸

Sık sık belirtildiği gibi liberalizm, analizine, toplumsal eylemin birincil öznesi olarak gördüğü bireyden başlar. Liberal metafor, dünyanın, ortak iyiye ulaşmak için ortak bağlar kurmak amacıyla bir anlaşma (toplumsal sözleşme) içine girmiş olan birçok bağımsız bireyden oluştuğu şeklindedir. Aynı zamanda bu anlaşmayı gayet sınırlı bir anlaşma olarak resmetmişlerdir. Bu vurgunun nereden kaynaklandığı açıktır. Liberalizmin kökenleri, liberallerin “ehliyet sahibi” olarak tanımladıkları kişileri, esasen onlar kadar ehil olmayan insanların elinde olduğunu düşündükleri kurumların (kilisenin, monarşilerin ve aristokrasinin ve dolayısıyla devletin) keyfi denetiminden kurtarma girişiminde yatıyordu. Sınırlı bir

⁵⁵ A.g.e., s.106.

⁵⁶ Theda Skocpol, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, çev. S. Erdem Türközü, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004, s. 330.

⁵⁷ Hobsbawm, **Devrim Çağı**, s.200.

⁵⁸ Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, s.108.

*toplumsal sözleşme kavramı, tam da, ehliyet sahiplerinin bu varsayımsal kurtuluşunun gerekçesini sağlıyordu.*⁵⁹

Fransız İhtilâli’nde liberalizmin halklara en cazip gelen sloganlarından biri “kariyerlerin yeteneklere açık olması” (la carrière ouverte aux talents) sloganıydı.(Buradaki asıl mesajı, ‘açık’ sözcüğünün ‘yetenek’ sözcüğüyle birleştirilmesi veriyordu)⁶⁰Öyle ki Hobsbawm’a göre, Fransız İhtilâli’nin –Endüstri Devrimi’yle birlikte– gerçekleştirdiği en önemli kazanım, meslek yaşamında yükselme olanağını yeteneğe ya da soylu olmadıkları hâlde enerjik, zeki, çok çalışan ve hırslı insanlara açmış olmasıydı. 19. yüzyıl, geçmiş yılların durağan hiyerarşik ülküsünden oldukça farklı görünüyordu.⁶¹

Liberalizmin bu ilerici görüşleri, onu, en belirgin özelliklerinden birisi arzulanır bir şey olarak hiyerarşiye inanç olan ve düzenin yegâne garantörünün hiyerarşiye saygı gösterilmesi olduğuna inanan muhafazakârlıktan⁶²metaforik olarak ayırsa da;aşırı hızlı değişimden ve irrasyonel davranmaya meyilli, ehil (eğitimli) olmayan kesimlerden korkusu, liberalizmi kendi kendini sınırlamaya götürmüştür.

Bu kendini sınırlama eylemi,Fransız İhtilâli’nin ünlü sloganından (eşitlik, özgürlük ve kardeşlik)⁶³ yola çıkılarak karşıtlıklarıyla birlikte daha açık görünür. Liberallerin bu söylemde, önceliği ‘özgürlük’e verdiği sıklıkla söylenir. Diğer taraftan radikaller (demokratlar) bu üçleme içinden ‘eşitlik’i kendilerine daha yakın bulmaktadırlar. Ancak liberalizm, sadece özgürlüğe öncelik vermekle kalmamakta, aynı zamanda eşitliğe de genel itibariyle karşı çıkmaktadır. Toplumsal sonuçlardan

⁵⁹ **A.g.e.**, s.104.

⁶⁰ **A.g.e.**

⁶¹ Hobsbawm, **Devrim Çağı**, s.208.

⁶² Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi**, s.97.

⁶³ Skocpol, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, s.24.

ziyade süreçlere önem verdiği göz önünde bulundurulduğunda, liberalizm eşitliği, özgürlüğe engel olarak görme eğilimindedir. “Liberalizm en ehil insanların bilgi ürünü yargılarına dayalı rasyonel yönetimin savunusu olduğu için, eşitlik tesviye edici, anti-entelektüel ve kaçınılmaz olarak aşırı bir kavram olarak görülür.”⁶⁴Bu noktada da liberalizmin, yukarıda bahsedildiği gibi bir *via media*(orta yol) vadeden bir ideoloji olduğu daha açık görülmektedir.

Liberalizmin stratejisi, değişimi *idare etmek*ti ki bu da değişimin doğru insanlar tarafından doğru şekilde gerçekleştirilmesini gerektiriyordu. Dolayısıyla liberallerin ilk olarak, bu idarenin ehliyet sahibi insanların elinde olduğunu garantiye almaları gerekiyordu. Ehliyetin de ne kalıtsal miras yoluyla seçim (muhafazakârların önyargısı) ne de popülerlik yoluyla seçimle (radikallerin önyargısı) garanti altına alınabileceğine inandıkları için, ‘liyakat’ yoluyla seçim geride kalan tek seçenektir. Geriye kalan bu tek seçenek de zorunlu olarak eğitilmiş kesimlere ya da en azından bu kesimlerin pratik meseleler üzerinde yoğunlaşmaya hazır kimselerine dönmeyi gerekli kılıyordu.⁶⁵

Diğer taraftan, bu ehliyet sahibi insanların edinilmiş önyargılardan değil, önerilen reformların olası sonuçları konusunda önceden sahip olunan bilgiden hareket etmeleri önemliydi. Böyle hareket etmeleri için de toplumsal düzenin gerçekte nasıl işlediğine dair bilgiye ihtiyaçları vardı ve bu da onları eğitime daha fazla önem verilmesini zorunlu hâle getirmişti.⁶⁶

⁶⁴ Wallerstein, *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, s.110.

⁶⁵ *A.g.e.*, s.163.

⁶⁶ *A.g.e.*, s.163 - 164.

Yaşadığımız çağda, ‘ehliyet sahibi’ kavramı, aslında ‘medeni’ kavramıyla hemen hemen aynı anlama gelmektedir. Çünkü bir kimseye medeni sıfatı yakıştırıldığında; o kimsenin kendisini, toplumun toplumsal ihtiyaçlarına uydurmayı, üzerine düşen yükümlülükten sorumlu olmayı öğrendiği, diğer bir deyişle uzmanlaştığı kastedilmektedir. Eğitim ve meslekle ilişkilendirilen ehliyet sahibi olmak kavramı, aynı zamanda, çağımızın ve liberalizmin belirleyici özelliklerinden biri olan evrensellik iddiasıyla ilişkili medeni olmak kavramıyla doğrudan bağlantılıdır. Böylece eğitim, evrenselci bir geçerlilik, hatta zorunluluk kazanmaktadır. Ehliyet sahibi ve medeni olmanın doğuştan kazanılmayıp daha sonra eğitimle edinilen özellikler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, eğitimin, yalnızca bireysel bir kariyer çabasından öte, çağımızın jeokültürünü oluşturan önemli bir unsur olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak, 19. yüzyılın ve hatta 20. yüzyılın uzun yıllardır süren başlıca ayrımının, medenî olan - medenî olmayan şeklinde oluşturulduğu düşünüldüğünde, eğitimin çağımızdaki anlamı ve mahiyeti daha açık hâle gelecektir.⁶⁷

Tüm bu sebeplerle, içinde yaşadığımız modern çağda liberalizm, asrî bir artış grafiğine sahip genel bir eğitim açlığı yaratmıştır.⁶⁸ Durumun bu şekle varmasında, çağımızın ekonomik sisteminin de dolaysız bir etkisi bulunmaktadır.

İçinde bulunduğumuz modern çağ, kapitalist bir ekonomik sistemle var olmuştur ve onu diğer çağlardan ayıran en belirgin fark, yeryüzünü kaplamış olan kapitalist ekonomik ilişkilerdir. Burada, kapitalizmin işleyişine dair ayrıntılı tanım ve tasvirler girişilmeyecektir. Ancak konumuzla ilişkili olduğu kadarıyla şunu

⁶⁷ Immanuel Wallerstein, **Avrupa Evrenselciliği**, çev. Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul, Bgst Yayınları, 2010, s.39.

⁶⁸ Hobsbawm, **Devrim Çağı**, s.209.

belirtmek yerinde olur ki, kapitalizm, çok genel bir biçimde, bazıları için tatmin edici maddî ödüller tedarik eden; ancak bunun böyle olabilmesi için de hiçbir zaman herkese aynı tatmin düzeyinde maddî ödüller getirmeyen,⁶⁹ hiyerarşik bir sistemdir.⁷⁰

Bu kapitalist sistemde, daha fazla eğitimin, üretkenliği artırıp aynı zamanda bir ülkenin millî zenginliğini de artıracığını gösteren kanıtlar oldukça azdır.⁷¹ Esasında ulusal zenginliğin belirlenmesinde asıl önemli olan bireylerin eğitim seviyeleri değil, o ulusun bireylerinin, yüksek üretkenlik düzeyine sahip işletmeler kurmalarını sağlayacak şekilde örgütlenme becerileridir.⁷² “Zengin ülkeleri fakirlerden ayıran tek tek vatandaşlarının Boeing veya Volkswagen veya İsviçre ve İtalya’daki daha küçük birinci sınıf şirketler gibi yüksek verimlilikte kolektif kurumlar kuracak şekilde ne kadar iyi örgütlenebildikleridir.”⁷³ Her ne kadar fakir ülkelerin insan sermayesi, zengin ülkelere nazaran daha az olsa da⁷⁴ daha eğitilmiş insanların yer aldığı bir ekonominin daha üretken olacağını düşünmek için elimizdeki kanıtlar net olmayıp bu kanıtlar birçok meydan okumayla karşılaşılır. Daha eğitilmiş insanların yer aldığı bir ekonominin daha üretken olacağını düşünmek, matematiksel bir mantık yürütmek olur.⁷⁵ Bu durumda, teknolojik gelişmenin ve bilginin giderek daha büyük bir kısmının makinelere yüklenmesinin de etkisi vardır. Ayrıca zengin ülkelerdeki iş gücünün çok daha büyük bir kesimi, çok fazla

⁶⁹ Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, s.155.

⁷⁰ Etienne Balibar and Immanuel Wallerstein, **İrk, Ulus, Sınıf**, 4. Baskı, çev.Nazlı Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, 2007, s.99.

⁷¹ Lant Pritchett, **Where Has All the Education Gone**, The World Bank, Policy Research Department, 1996, s.2.

⁷² Ha-Joon Chang, **Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey**, çev. Belgin Tupal, İstanbul, Say Yayınları, 2011, s.227. Alıntılanan kaynağa göre, zengin bir ülke olan İsviçre, bu yargı için uygun örnektir.

⁷³ **A.g.e.**, s.239.

⁷⁴ Pritchett, **Where Has All...**, s.43. “Özellikle pek çok sayıda kanıt göstermektedir ki annelerin eğitimiyle birlikte, çocuk ölümleri önemli oranda düşüş göstermiştir.” Ancak bu tez çalışmasında, eğitim, daha kariyer odaklı ve bir bakıma formel yönden ele alınmaktadır.

⁷⁵ **A.g.e.**, s.39.

eğitim gerektirmeyen düşük vasıflı hizmet işlerinde çalışmaktadır.⁷⁶ Diğer taraftan, bir ülkenin gelişmesini sağlayacak bilgi üretkenliğinin eğitimle kurduğu ilişki, eğitimin diğer seviyeleri bir yana, yükseköğretimle ilişkilidir.⁷⁷

Yine de eğitim, çağımızda insanların daha tatminkâr ve bağımsız bir yaşam sürdürmelerini sağlar.⁷⁸ Yükseköğretim, elbette alıcılarına üretkenlikle ilgili bazı bilgiler de aktarmaktadır.⁷⁹ Ancak konumuz açısından asıl önemli nokta, yukarıda bahsedilen kapitalizme içkin hiyerarşik yapı veri alındığında, yükseköğretimin asıl önemli işlevi, her bireyin istihdam edilebilirlik hiyerarşisi içindeki konumunu belirlemesidir. Toplumda en eğitilmiş kişiler, genel olarak güce erişme yollarını kontrol etmektedirler.⁸⁰

*(...) Bir üniversite mezunu olmanız, sizin üniversite okumayanlara göre daha zeki, daha disiplinli ve daha düzenli olduğunuzun bir göstergesi olarak kabul ediliyor. Ve üniversite mezunu olduğunuz için sizi işe alan işvereniniz, aslında sizin yapacağınız işle bir ilgisi olmayan uzmanlık bilginiz yerine, genel özellikleriniz nedeniyle sizi tercih ediyor.*⁸¹

Tüm bunlar, eğitimin ve daha özelde yükseköğretimin, çağımızın sistemik unsur ve değişimleriyle etkileşim içinde olduğunu ve buna koşut olarak insanların hayatlarını doğrudan etkileyebildiğini göstermektedir.

Bu çalışmada başvurulan yönteme uygun olarak Braudel'in 'uzun süre'si(*longue durée*)⁸² temel alındığında, eğitime ve daha özel olarak yüksek eğitime

⁷⁶ Chang, **Kapitalizm Hakkında...**, s.234-235.

⁷⁷ **A.g.e.**, s.235.

⁷⁸ **A.g.e.**, s.227.

⁷⁹ Pritchett, **Where Has All...**, s.43.

⁸⁰ **A.g.e.**, s.40.

⁸¹ Chang, **Kapitalizm Hakkında...**, s.237.

⁸² Fernand Braudel, **Tarih Üzerine Yazılar**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 1992, s.51 - 71.

olan talep dünya çapında asrî bir artış göstermiştir. Burada asrî artış eğiliminden kastedilen, bir durumun bir tarihsel sistemle birlikte, onun yapısına içkin olarak ortaya çıkması ve sistemin işleyişi sona erene kadar devamlı bir biçimde artış göstermesi, gösterecek olmasıdır.⁸³ Eğitimle ilgili bu durumda, yine asrî bir artış gösteren ve devletler ile halkları arasında kurulan ilişkilerin değişimiyle alakalı olan ‘demokratikleşme’ ve sosyal devlet olgusunun da etkisi vardır.

Geçmiş zamanlar ile günümüz arasında demokrasinin gelişimi üzerinden bir kıyaslama, matematiksel verilerle yapılması zor bir iştir. Yine de dünyanın 200 yıl önce hangi şartlara sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bugün gelinen nokta çok önemli bir yapısal değişimi açığa vurmaktadır. Örneğin 200 yıl öncesine kıyasla, bugün her devlette genel oy hakkının var olması normuna kavuşulmuştur. Sağlık, eğitim ve yaşam boyu gelir konularında insanların devletlerinden talep ettikleri yardımlar, süregiden politik programlarda artan şekilde yansımalarını bulmuşlardır. Ücretsiz sağlık hizmeti, ilköğretimin göz alıcı bir biçimde dünya çapında yaygınlaşması, işsizlik ve emeklilik sigortaları gibi uygulamalar bunun sadece basit örnekleridir. 1820’lerde Britanya’da çocukların 12,5 ila 16 saat çalıştıkları aktarılır.⁸⁴ Bugün ise çocukların çalıştırılması yasağına çoğu ülkede uyulmaktadır. Günümüzde dünya çapında faal olan keskin bir zorluk ve eşitsizlik olduğu inkâr edilemez bir gerçekse de, 200 yıl öncesinden bakıldığında

⁸³ Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi**, s.117

⁸⁴ Ha-Joon Chang, **Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü**, 4. Baskı, çev. Tuba Akıncılar Onmuş, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.181.

dünya bugün çok daha ‘demokratik’ tir. Bu süreyi 500 yıl olarak alırsak değişim yine muazzamdır.⁸⁵

İşte çağımızda eğitime olan talep, günümüze kadar bu tür bir asrî artış eğilimi göstermiştir. Bu durum,devletlerle halklar arasında yapılan pazarlıklar ve mücadeleler sonucu devletin daha fazla sorumluluk almasının dolaysız sonuçlarındandır. Eğitim, iktisadî hiyerarşide basamak atlamanın bir yolu olduğu için giderek daha fazla talep edilir olmuştur. ‘Demokratikleşme’ ve sosyal devletin ilerlemesi de, eğitimin tüm toplumsal tabanları kapsamasına ve parasızlaşmasına giden yolu döşemiştir.

Hobsbawm’ın metaforunu bir kere daha kullanırsak, modern çağda insanların eğitim için duydukları açlık,⁸⁶ devamlı artış göstermiştir. Avrupa merkezli üniversite modelinin diğer coğrafyalara yayılması çok daha eski tarihlere uzansa da,⁸⁷ özellikle 1945’ten sonra bu açlık ve onun karşılanması çabaları göz alıcıdır. Bu tarihten sonra genelde eğitimin ve özelde yüksek eğitimin önemli oranda yaygınlaşmasında, dünya ekonomisinin 1945’ten 1970’lere değin, şimdiye kadar görülmüş en büyük genişlemeyi, ‘altın yıllar’ ını yaşamış olmasının⁸⁸ payı vardır. 1945’ten sonra eğitimin yörüngesi; yaygınlaşması, daha erişilebilir olması ve daha fazla sayıda öğrencinin okula devam etmesi olmuştur. Tüm eğitim seviyelerinde, bu eğitimden faydalanan

⁸⁵ Immanuel Wallerstein, **21. Yüzyılda Siyaset**, çev. Taylan Doğan ve Ender Abadoğlu, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2005, s.153 - 157.

⁸⁶ Hobsbawm, **Devrim Çağı**, s.209.

⁸⁷ Edward Shils and John Roberts, “The diffusion of European Models Outside Europe”, **A history of the university in Europe**, Volume III., Ed. Walter Rüegg, Cambridge University Press, 2004, s.163.

⁸⁸ Giovanni Arrighi, **Uzun Yirminci Yüzyıl**, çev. Recep Boztemur, İmge Kitabevi, 2000, s.441; Hobsbawm, **Kısa Yirminci Yüzyıl**, 4. Baskı, çev. Yavuz Alogan, Everest Yayınları, 2008, s.345 - 353.

öğrenci sayısı artmıştır. Özellikle çevre ve yarı çevre ülkelerde okuma yazma oranı bu tarihten sonra gözle görülür bir artış kaydetmiştir.⁸⁹

Yıllar içinde, yükseköğretim gerektiren mesleklerin de yükselişe geçmesiyle, dünya çapındayükseköğretime olan talebin artışı olağanüstü olmuştur. Aşağıda alıntılanan bilgiler, konuyu daha fazla açıklığa kavuşturucu niteliktedir:

Sayılarıdaki bu patlama özellikle üniversite eğitiminde çok büyük oldu. O zamana kadar yükseköğretim görenlerin sayısı, ABD dışında, demografik olarak ihmal edilebilecek kadar azdı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, toplam nüfusu 150 milyon olan en büyük, en gelişmiş ve eğitilmiş üç ülke, Almanya, Fransa ve Britanya bile kendi aralarında 150.000'den ya da ortak nüfuslarınınonda birinden fazla üniversite öğrencisi içermiyordu. Ancak 1980'lerin sonunda, Brezilya, Hindistan, Meksika, Filipinler ve kuşkusuz, kitlesel üniversite eğitiminin öncüsü olmuş ABD'den başka, Fransa, Federal Almanya Cumhuriyeti, İtalya, İspanya ve SSCB'de (sadece Avrupa ülkeleri olarak) öğrencilerin sayısı milyonları buluyordu. Bu sırada, eğitim konusunda iddialı ülkelerde öğrenciler toplam nüfusun %2,5'inden fazlasını –erkekler, kadınlar ve çocuklar–ya da istisnai durumlarda %3'ten fazlasını oluşturuyordu. Yirmi ile yirmi dört yaş grubu için resmi eğitim kurumlarında olmak olağan sayılıyordu. Akademik olarak en tutucu ülkeler –Britanya ve İsviçre–bile %1,5'e yükselmişlerdi. Ayrıca, görece en kalabalık öğrenci grupları, ekonomik bakımdan ileri ülkelere çok uzakta bulunuyorlardı: Ekvador (%3,2), Filipinler (%2,7) ya da Peru (%2). Bütün bunlar yeni değil, aynı zamanda çok ani oldu (...) Aslında 1960'lara kadar öğrencilerin gerek toplumsal gerekse siyasal olarak öncekinden çok daha önemli bir güç haline geldikleri inkâr edilemezdi. Öğrenci radikalizminin 1968'de dünya çapında yükselişi istatistiklerden çok daha yüksek sesle durumu ortaya

⁸⁹ Schelia Pelizzon ve John Casparis, "Dünya Beşerî Refahı", **Geçiş Çağı**, çev. Nuri Ersoy, Ender Abadoğlu, Orhan Akalın ve Yücel Kaya, Ed. Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein, İstanbul, Avesta Yayınları, 2000, s.155.

koydu. Ancak istatistikleri gözden kaçırmak da imkânsızdı. 1960 ile 1980 arasında, Avrupa'daki gelişmiş öğretim kurumlarına bağlı öğrencilerin sayısı en tipik ülkede üçe ya da dörde katlandı; Federal Almanya, İrlanda ve Yunanistan gibi ülkelerde beş ve dört; Finlandiya, İzlanda, İsveç ve İtalya gibi ülkelerde yedi ve beş; İspanya ve Norveç'te yedi ve dokuz kat arttı (...) Üniversiteler ya da benzer yükseköğretim kurumları, kadim gelenekte genellikle kamu hizmetleri ve uzmanlaşmış meslekler için eğitim okulları olarak işlev görmüşlerdi. Ancak bu durum, genel bir demografik eğilimin yanı sıra, yükseköğrenimin önemli ölçüde yaygınlaştığını da gösterirken, öğrenci patlamasının ölçeği akılcı planlamanın tasarlayabileceği düzeyi çok aştı. Aslında aileler imkân ve şansa sahip oldukları durumlarda çocuklarını yükseköğretim kurumlarına göndermekte çok istekliydiler, çünkü daha iyi gelir, bundan da önemlisi daha yüksek toplumsal statü elde etmenin en iyi yolu büyük farkla yükseköğretimden geçiyordu. 1960'ların ortasında ABD'li araştırmacıların görüşme yaptıkları Latin Amerikalı öğrencilerin %79 ile %95'i, öğretimin on yıl içinde daha yüksek bir toplumsal sınıfa girmelerini sağlayacağına inanmışlardı. Yükseköğretimin kendilerine ailelerinininkinden daha yüksek bir ekonomik statü sağlayacağını düşünenlerin oranı sadece %21 ile %38 arasındaydı. Aslında, kuşkusuz, bu durum onlara diploma sahibi olmayanlarındakinden kesinlikle daha yüksek bir gelir sağlayacaktı ve diplomanın devlet mekanizması içinde bir yer, dolayısıyla, güç, etkinlik ve haraç imkânı sağladığı ülkelerde yükseköğrenim gerçek servet için anahtar olabilirdi (...) Batılı refah devleti, ABD'nin 1945'ten sonra ordudan terhis olmuş eski öğrencilere tahsisat ayırmasıyla başlayarak, öğrencilerin çoğu hâlâ çok iyi koşullarda yaşamıyor olsa da, şu ya da bu biçimde önemli miktarda öğrenci yardımı sağladı. (...) Genç erkekler ve kadınlar yükseköğretime akın ederlerken, hükümetler –ABD, Japonya ve diğer birkaç ülke dışında, üniversiteler, çoğunlukla özel kurumlara değil devlete aitti– onları içine alacak yeni kurumları çoğalttılar ve dünya üniversitelerinin sayısı iki katını aştı (...) Genç erkek ve kadınlardan oluşan kitleler ve onların öğretmenleri çok küçük ve olağanüstü geri

*lkeler dışında milyonlarla ya da en azından yüz binlerle ifade ediliyorlardı (...) Bunlar fikirleri ve deneyimleri kolayca ve hızla sınırlar ötesine taşıyarak ulusötesi oldular (...).*⁹⁰

lkeler arasında eşit seviyelerde olmasa da niversiteye gitme oranlarında da dünya apındanemli bir artış kaydedilmiştir. Merkez ülkelerde niversiteye kayıt yaptıran ğrenci sayısı dünyanın diğerk bölgelerini epey geride bırakmıştır. Merkez lkeler dünya nüfusunun %20'sine sahip olmasına rağmen, dünya niversite ğrencilerinin %40'ından fazlası merkez ülkelerde niversiteye gitmektedir.1960'tan sonra iş piyasasının yapısındaki değişiklikler özellikle yüksek eğitime talebi de arttırmıştır. ABD'de yükseköğretime erişimin artması, işçi sınıfının ve alt-orta sınıfın toplumsal ve iktisadî statülerini yükseltmelerine imkân sağlamış ve bu kesim bayağı ve rutin işleri kabul etmekte daha az istekli hale gelmiştir.⁹¹

Hkmetler yeni niversiteler kurarak ve devlet yardımı yoluyla harçları azaltmışlardır. Bu yollarla, artan talep karşılanmaya çalışılırken aynı zamanda devletin artan rolü de meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.Britanya, Federal Almanya ve Fransa'da niversiteye girişler, niversite sayısının artmasıyla birlikte yaygınlaşmıştır. ABD'de ise niversiteleri devlet finanse etmiş, bu durum ABD'de niversiteye girişlerin daha fazla artmasına yol açmıştır.⁹²ABD'li Senatör Joseph S. Clark'ın belirttiği gibi, Soğuk Savaş döneminde “yüksek eğitim millî bir mesele”haline gelmiştir.⁹³

Nüfus yapısının en az belirleyici olduğu eğitim düzeyi niversite düzeyidir. İlköğretimden farklı olmak üzere, hiçbir devlet, üniversiteyi zorunlu hâle

⁹⁰ Hobsbawm, **Kısa Yirminci Yüzyıl**, s.397 - 401.

⁹¹ **A.g.e.**, s.158.

⁹² **A.g.e.**

⁹³ <<http://www.unz.org/Pub/SaturdayRev-1961feb18-00054>> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2012)

getirmemiştir.⁹⁴ Üniversite eğitiminin zorunlu olmaması, ancak buna rağmen üniversiteye olan talebin dünya çapında artış göstermesi, insanların yüksek eğitimden bilinçli olarak beklentileri olduğunu göstermektedir. Merkez ülkelerin büyük üniversiteleri; yerleşmiş kurumları ve araştırma fonlarıyla dünya bilgi üretimi, yayılımı ve egemenliğinin ana mekânları olsalar da 2. Dünya Savaşı sonrası dönem, çevre ülkelerde üniversitelerin ciddi oranda artışına şahit olmuştur.⁹⁵ Özellikle “1960’larda sayıları artan yeni bağımsız eski sömürgeler, nasıl ki bir bağımsızlık sembolü olarak bir bayrağa, bir havayollarına ve bir orduya sahip olmak istedilerse, aynı şekilde kendi yükseköğretim kurumlarına da sahip olmak” istemişlerdir.⁹⁶

Üniversite eğitiminin merkez ülkelerde genişlemesinde öncülüğü ABD yapmıştır. Sonrasında üniversiteler toplumsal gerilimlerin gözlemlenebildiği ‘kitle üniversiteleri’ şekline bürünmüş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yayılmıştır.⁹⁷ 1945’ten günümüze kadar üniversite eğitiminin yatay ve dikey yaygınlaşması neredeyse *lineer* biçimde devam etmiştir.⁹⁸ Bu tarihten önce üniversite eğitimi gören kişilerin sayılarıyla karşılaştırıldığında, üniversite eğitiminin artışına ve tüm toplumsal kesimleri kapsayacak şekilde yaygınlaşmasına kayıtsız kalınamaz.

1945’ten sonra ve özellikle 1960’lı yıllarda üniversite eğitimi dünya genelinde aynı zamanda bir kalkınma stratejisine dönüşmüştür. Eğitime olan talebin dünya çapında artması ve eğitimin özellikle çevre ve yarı çevre ülkeler için bir kalkınma stratejisine dönüşmesinde, eğitimin sermaye, gelir ve emek statüsünden

⁹⁴ Pelizzon ve Casparis, **Geçiş Çağı**, s.158.

⁹⁵ **A.g.e.**

⁹⁶ Hobsbawm, **Kısa Yirminci Yüzyıl**, s.401.

⁹⁷ <http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm> (Erişim tarihi: 28 Kasım 2012)

⁹⁸ Pelizzon ve Casparis, **Geçiş Çağı**, s.177.

nispeten daha eşit bir şekilde yayılmasının da etkisi olmalıdır.⁹⁹ Liberalizmin, herkese eşit fırsat sunduğu, herkesin yarışa eşit şartlarda başladığı varsayımını¹⁰⁰ desteklemenin en basit yöntemlerden birinin, eğitimi, özellikle de yüksek eğitimi

Dünya ekonomisinin çeşitli bölgelerine göre 1960-88 yılları arasında 20-24 yaş grubunun yükseköğretime kayıtlı olma durumu					
Yükseköğrenim Öğrencileri (milyon)	1960	1965	1975	1985	1988
Çevre	1	3	7	12	13
Yarı çevre	3	5	8	11	11
Merkez	5	7	15	17	19
Okula Kayıtlı Olan 20 – 24 Yaş Grubunun Oranı	1960	1965	1975	1985	1988
Çevre	1	1	2	5	5
Yarı çevre	6	9	15	21	23
Merkez	12	17	25	35	36

yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak olduğu da akılda tutulmalıdır.

Ekonomik genişleme dönemi olan 1960'tan (A evresi), ekonominin daraldığı bir dönem olan 1988 yılına değin (B evresi) çevre, yarı çevre ve merkez ülkelerde 20-24 yaş grubunun yükseköğretime kayıtlı olma durumu aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.¹⁰¹

⁹⁹Martin Carnoy and Henry M. Levin, **Schooling and Work in the Democratic States**, California, Stanford University Press, 1985, s.2.

¹⁰⁰Matt Cavanagh, **Against Equality of Opportunity**, New York, Oxford University Press, 2002, s.90-91.

¹⁰¹Pelizzon ve Casparis, **Geçiş Çağı**, s.184.

Elbette ki üniversite eğitiminin yaygınlaşması, merkez ve çevre ülkelerde eğitimden beklentileri ideal olarak karşılamaktan çok uzaktır. Bunun yanı sıra, 1970 ve 1980’lerde ekonominin dünya çapında daralma evresine girmesiyle birlikte kimi nitel ve nicel kısıtlamalara gidilmiştir. Anılan yıllarda eğitimin politik amaçlara hizmet edecek bir çizgiye çekilmesi çabaları artış göstermiştir. Güzel sanatlar alanında kesintilere gidilmiş, kadınların eğitim olanaklarından eşit şekilde yararlandırılması politikaları hız kesmiştir. Hükûmetler, imtiyazsız ve düşük gelirli kesimlerin eğitimlerini mali yönden desteklemek konusunda daha isteksiz hâle gelmişlerdir.¹⁰²

Sonuç olarak, üniversitelerde öğrenim görme talebi dünya çapında artış göstermiş ve bu artış; ekonominin konjonktürel seyri, devletlerin artan meşruiyet ihtiyacı, hiyerarşik toplumsal sistemin yapısı, jeokültürel etkiler vb. nedenlerle kimi aşamalardan geçmişse de, belirlenen zaman aralığında üniversiteli sayısı çevre, yarı çevre ve merkez ülkelerde asrî bir artış eğilimi göstermiştir. Devletler bu artan talebi karşılamak için sosyal alana daha fazla müdahale etmek ve sosyal politikalar için daha fazla kaynak aktarmak durumunda kalmışlardır. Yukarıda sıralanan nedenlerin itici gücü sağlamasıyla, devletlerin belli bir asgarî yaşam standardının garantörü olarak refah teminatı vermeleri¹⁰³ ile dünya çapında yüksek eğitime olan artan talebin oluşmasında, biri diğerini tetikleyen karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır.

Günümüzde de yüksek eğitime olan toplumsal talep hız kesmeden devam etmektedir. Eğitimin istihdam edilebilirlikle ilişkisi bir yana, UNESCO’nun

¹⁰² Carnoy and Levin, **Schooling and Work...**, s.15.

¹⁰³ Georgi M. Derlugian, “Devletlerin Toplumsal Birliği Sağlama Gücü”, **Geçiş Çağı**, s.187.

“İnsanlık tarihinin hiçbir döneminde ulusların refahı, yüksek eğitim sistemleri ve enstitülerinin kalitesine ve bunlara erişme olanağına bu denli bağlı olmamıştı”¹⁰⁴ şeklindeki ifadesi, eğitimin ve buna erişme imkânının günümüzde de taşıdığı önemi yansıtmaktadır.

Üniversitelerde liberal jeokültürün esaslarının özellikle sosyal bilimler yoluyla vaz edilmesi bir yana,¹⁰⁵ üniversite eğitiminin kişiler için giderek daha önemli hâle gelmesi, bizzat çağımızın jeokültürünün eğitime biçtiği rolden kaynaklanmaktadır. Bir jeokültür olarak liberalizm, çağımızın bilgi yapılarında giderek daha güçlü hale gelmekte, daha doğrusu sistem içindeki aktörler (özellikle devletler) liberalizmin varsayımlarına uyma yolunda kendilerini uzun dönemde mukayeseli olarak daha zorunlu hissetmektedirler. Zira *longue durée* esas alınarak kullanılan ‘asrî eğilim’ kavramından kastedilen tam da budur. Çağımız sisteminin ana unsurları olan devletlerin daha fazla ‘sistem-içi’ kalmak amacıyla sistemin jeokültürüne uyum çabaları, yıllar içinde üniversitelerin toplumun tüm kesimlerine kapılarını açmasında doğrudan bir etki sağlamıştır.

Bunun bir üst aşamasının ise eğitimin uluslararasılaşması ve dünya çapında uluslararası öğrenci hareketliliği olduğu aşîkârdır. Devletler, çağımızın jeokültürüne uygun eylemlerde bulunarak sistem-içi kalmak, görünürlük kazanmak ve yarar sağlamak gibiniyetlerle, yükseköğretimden, imkânları dâhilinde bir kamu diplomasisi aracı olarak yararlanmışlardır.

¹⁰⁴ <<http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/higher-education/>> (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2012)

¹⁰⁵ Gulbenkian Komisyonu, **Sosyal Bilimleri Açın**, 7. Baskı, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s.54.

1) Çağımızın Jeokültürü Liberalizm ve Kamu Diplomasisi

a) Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinin Başarısı ve Jeokültürel Uyumu

“Elbette ki iyi bir kültürel propagandanın, kötü bir dış politikanın verdiği zararı telafi edemeyeceği doğrudur; fakat **modern şartların** empoze ettiği yorumlama ve ikna etme işini ihmal ettiği takdirde, en iyi diplomatik politikaların bile, başarısız olabileceğini söylemek abartı olmaz.”¹⁰⁶ İngiltere eski Dışişleri Bakanı Anthony Eden’in bu sözlerindeki ‘modern şartlar’ vurgusu konumuz açısından önemlidir.

Kamu diplomasisi faaliyetleri, aslî unsuru liberalizm olan mevcut jeokültürün argümanlarıyla uyumlu olduğu takdirde amacına ulaşabilmekte, aksi yöndeki kamu diplomasisi faaliyetleri ‘başarılı’ görülmemektedir. Diğer bir deyişle, günümüzdeki kamu diplomasisi faaliyetlerinin yaygın kabul görmesi, bu faaliyetlerin, çağımızın ‘evrensellik’ iddiasındaki değerleri doğrultusunda şekillendirilmesine bağlıdır. Buna uygun olmayan bir şekilde icra edilen kamu diplomasisi faaliyetleri, propaganda olarak algılanmaya daha yatkındır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) ‘sosyalizmin tüm dünyaya yayılması’ amacıyla giriştiği kamu diplomasisi faaliyetlerinin, ABD’nin ‘demokrasinin tüm dünyaya yayılması’ amacıyla giriştiği faaliyetleri karşısında –çağımız jeokültüründe demokrasiye yapılan özel vurgu göz önüne alındığında– bir

¹⁰⁶ Nye, **Yumuşak Güç**, s.102.

aykırılık olarak görüldüğü söylenebilir.¹⁰⁷ Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC)son yıllarda ivme kazanan liberal ekonomi vurgulu kamu diplomasisi etkinliklerine rağmen, Pekin'in, muhtemelen kendi yönetim yapısının meşrûiyetini sağlamak ve Uygur sorununu perdelemek için diktatör yönetimlere sahip ülkelerle kurduğu bağlar, yumuşak gücünü azaltan bir etmen olarak görülmektedir. ÇHC'nin, Tayvan sorunuyla ilgili olarak gerektiğinde güç kullanmaktan çekinmeyeceği yolundaki açıklamaları da tepkiyle karşılanmaktadır.¹⁰⁸

SSCB veÇHC; insan hakları, demokrasi, özgürlük, sosyal adalet, serbest seçimler, sınırların dokunulmazlığı, egemenlik, cinsiyet ve ırk ayrımcılığının yasaklanması, azınlıkların korunması, güç kullanma yasağı, rasyonellik vb. gibi cari jeokültürel değerlere vurgu yapmamış ya da bu değerleri kendilerine göre yorumlamışlardır. İki ülkenin de yaşadığı devrimlerin zaten bu amaçla, sisteme bir alternatif teşkil etme amacıyla gerçekleştirildiği iddia edilebilir. Ancak burada vurgulanmak istenen; bu tür bir alternatiflik iddiasında bulunan ülkelerin faaliyetlerinin, dünya genelinde birçok izleyici kazanmış olsalar da, sistemde genel itibariyle olumsuz çağrışımlı bir propaganda olarak değerlendirilmesidir. Bu iki ülkenin, çağımızın jeokültürel değerlerinden tamamen uzak oldukları ve atıfta bulunulan cari değerler üzerinde hiçbir değişiklik meydana getirmedikleri söylenemez;¹⁰⁹ ancak uygulamalarının 'ana akım'la tam olarak bağdaşmadığı aşîkârdır. Diğer taraftan, anılan cari değerlerin ne derece 'evrensel' oldukları ve ne amaçla kullanıldıkları tartışması daha önce yapıldığı için, bu konu burada ele alınmayacaktır.

¹⁰⁷ Mehmet Gönübol, **Uluslararası Politika**, 5. Baskı, Ankara, Ankara Siyasal Kitabevi, 2000, s.215.

* Kelimeler, metnin orijinalinde koyu yazılmamıştır.

¹⁰⁸ Emine Akçadağ, "Yükselen Güç Çin'in Kamu Diplomasisi", **Kamu Diplomasisi**, s.184.

¹⁰⁹ A.g.e.; Gönübol, **Uluslararası Politika**, s.216 - 225.

İran'ın yakın zamanlarda dile getirdiği bir İslâm Ordusu kurulması önerisi, kendi içinde bir kamu diplomasisi faaliyeti olarak ele alınabilir.¹¹⁰ İran bu şekilde, hem kendi kimliği hem de diğer İslâm ülkeleri üzerinden belirli bir manevra alanı ve 'sempati' yaratmaya çalışmaktadır. Filistin meselesine duyduğu özel ilgi de, İran'ın uyguladığı bir kamu diplomasisi faaliyetine dönüşmüş durumdadır.¹¹¹ Ancak açıkça görülebileceği gibi, bu tür kamu diplomasisi faaliyetleri, belirlediği yolda İran'a belli oranda bir menfaat sağlayabilirse de, içerdiği İslâmî ve kimi zaman da sert söylemler jeokültürün 'evrensel' değerleriyle uyuşmamakta, İran'ın 'sistemin ruhu'yla bütünleşmesini engellemektedir. Kaldı ki, bu çalışma boyunca değinildiği gibi, kamu diplomasisi kavramıyla asıl kastedilen, tam da bu 'ruh'un yakalanmasıdır. Çağımızın jeokültürünün pan-Avrupa kaynaklı olmasının, Hristiyan dininin bu jeokültürle daha uyumlu olduğu yolunda bir inanişaya sebep olduğu ve daha önce belirtildiği gibi, çağımızın jeokültürünün 16. yüzyıldaki henüz oluşum evresinde Hristiyanlığın bir 'haklılaştırma' aracı olarak da kullanıldığı burada hatırlanmalıdır. Diğer taraftan, İran'ın nükleer enerji üretmek konusunda, bu enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılacağına yönelik sıklıkla yaptığı vurgu,¹¹² aslında İran'ın bu konuda sistemle uyumlu bir kamu diplomasisi kullanma gereğine kayıtsız kalamadığını göstermektedir.

Elbette ki İran ve değinilen diğer ülkelerle ilgili uluslararası düzeyde varılan olumsuz yargıların tek sebebi, bu ülkelerin çağımızın jeokültürel değerlerine uyumlu olmayan tutum ve davranışları değildir. Bu ülkelerin iç politikalarının da –ki bu politikalar da çoğunlukla sistemle uyumlu değildir– bunda pay sahibi olduğu

¹¹⁰ <<http://www.ntvmsnbc.com/id/25417194/>> (Erişim tarihi: 11 Şubat 2013)

¹¹¹ <<http://www.haberturk.com/dunya/haber/715183-irandan-hamas-destek>> (Erişim tarihi: 11 Şubat 2013)

¹¹² <<http://www.ntvmsnbc.com/id/25377930/>> (Erişim tarihi: 11 Şubat 2013)

hatırlanmalıdır. Ancak jeokültürel değerlere atıf yapılarak gerçekleştirilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin, kimi iç politika sorunlarını istenilen istikamete doğru yönlendirme işlevi de bulunduğu hatırlanmalıdır.

İsrail, Filistin sorunu nedeniyle insan hakları ihlallerine sık sık başvurursa da, kamu diplomasisi konusunda büyük faydalar elde etmeyi başaramamaktadır. İsrail'in medyayı kullanarak bilgi edinmek ve dünya genelindeki Yahudi lobilerini son derece başarılı bir şekilde kullanmak konusunda başarılı bir strateji izlediğini kabul etmek gerekir.¹¹³ İsrail'in bu faaliyetlerinin başarısında, Yahudi Soykırımı'nı gündemde tutmanın etkisi olduğu savunulabilir. Çağımızın jeokültürel değerlerinin somutlaşmış biçimi 'Birleşmiş Milletler' tarafından 9 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"nde¹¹⁴ maddî ifadesini bulan 'ulusal, etnik, ırksal ve dinsel haklar' türünden bir değer üzerine inşa edilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin, uluslararası sistem nezdinde daha fazla kabul görmesi şaşırtıcı değildir. İsrail'in, uluslararası sistemin merkez ülkeleri tarafından gördüğü kabulde, güç ilişkilerinin yanı sıra, bu unsurun da göz ardı edilemeyecek etkisi bulunmaktadır.

¹¹³ <http://www.kamudiplomasisi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=92:kamu-diplomasisi-perspektifinden-kalknma-yardmlarinn-analizi&catid=44&Itemid=73> (Erişim tarihi: 13 Şubat 2013)

¹¹⁴ <http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin1210.pdf> (Erişim Tarihi: 13 Şubat 2013)

b) Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Anlayışındaki Jeokültürel Çerçeve

Türkiye'nin, son yıllardaki kamu diplomasisi faaliyetlerinde başarılı olduğu algısının oluşmasında, jeokültürel vurgulara özel bir önem verilmesinin payı bulunmaktadır. 30 Ocak 2010 tarihli ve 27478 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2010/3 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, kamu diplomasisi faaliyetlerinin hedefini, "hikâyenizi karşı tarafa doğru bir şekilde anlatabilmek" şeklinde özetlemektedir.¹¹⁵ Koordinatörlüğün, internet sayfasındaki 'Hedefler' başlığı altında şu bilgilere yer vermesi, yukarıda bahsedilenlerle koşutluk arz etmektedir:

*Bir ülkenin ince güç kapasitesini belirleyen en önemli unsurlardan biri de sahip olduğu siyasal sistemdir. Özgürlüklerin önünü açan, paylaşımcı, insanı merkeze alan, adil, şeffaf ve demokratik bir siyasal düzen, bir ülkenin ince güce sahip olmasını sağlayan unsurların başında gelir. Bu manada Türkiye'nin ince gücünün temel dayanaklarından biri, onun demokrasi tecrübesidir. İnişli çıkışlı tarihine rağmen Türkiye'de demokrasinin her gün biraz daha kurumsallaşması ve halk arasındaki meşruiyetinin güçlenmesi, Türkiye'nin bölgesel ve küresel bir aktör olmasını sağlayan dinamiklerin başında gelmektedir.*¹¹⁶

Aynı başlık altındaki yazı, şu şekilde devam etmekte ve yazının bu kısmında çağımızın jeokültürel değerlerine yapılan vurgu artmaktadır:

Türk toplumunun farklı kesimlerinin adil paylaşım, katılım, temsil, şeffaflık ve hesap verilebilirlik talebi, Türk demokrasisini besleyen ve geliştirmeye

¹¹⁵<<http://kdk.gov.tr/kurumsal/hedefler/9>> (Erişim Tarihi: 13.02.2013)

¹¹⁶<<http://kdk.gov.tr/kurumsal/hedefler/9>> (Erişim Tarihi: 13.02.2013)

*zorlayan en önemli saiklerdir. Türkiye'nin doğal hinterlandı olan Balkanlarda ve Orta Doğu'da bir cazibe merkezi haline gelmesi, özgürlük güvenlik dengesini tutarlı bir şekilde kurabilmesine ve demokratik fırsat alanlarını genişletebilmesine bağlıdır.*¹¹⁷

Görüldüğü üzere, Türkiye, ince güç ve kamu diplomasisi faaliyetleri ile demokratik, şeffaf kurumlara sahip olmak arasında doğrudan bir bağlantı kurmakta, dahası bu iki unsurun başarısını bu tür kurumların işlerliğiyle koşullandırmaktadır. Demokrasinin giderek kurumsallaşması ile Türkiye'nin artan gücü ve meşrûiyeti arasında tesis edilen paralellik, aslında jeokültürel değerlere yapılan bir atıfla birlikte, Türkiye'nin uluslararası düzeyde izlediği siyasetin ana hatlarını da göstermektedir. Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü, kendisine 'vizyon' olarak belirlediği ilkeleri sıralarken de, stratejik iletişim ve kamu diplomasisi alanlarında etkin ve başarılı olmanın, uluslararası meşrûiyet açısından zorunlu olduğunu belirtmektedir.¹¹⁸

Dışişleri Bakanlığı'nın 2013 Mali Yılı Bütçe Tasarısı'nın TBMM Genel Kuruluna sunulması vesilesiyle hazırlanan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından okunan "2013 Yılına Girerken Dış Politikamız" adlı kitapçıkta, "Enformasyon ve Kamu Diplomasisi" adıyla ayrı bir başlık bulunmaktadır. Kitapçığın bu kısmında, küresel barış ve insanî yardım gibi konularda yapılan icraatın başarısı, bu icraatın ulusal ve uluslararası kamuoyuna layıkıyla yansıtılabilmesine bağlanmaktadır.¹¹⁹ Bunun bakanlık nezdinde gerçekleştirilmeye çalışıldığına dair ilerleyen sayfalarda verilen örneklerde; görünürlük, açıklık, şeffaflık gibi modern çağa özgü ilkelere sadık kalındığına yönelik imalar

¹¹⁷<http://kdk.gov.tr/kurumsal/hedefler/9> (Erişim Tarihi: 13.02.2013)

¹¹⁸<http://kdk.gov.tr/kurumsal/vizyon-misyon/8> (Erişim tarihi: 13 Şubat 2013)

¹¹⁹http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/butce_2013.pdf (Erişim tarihi: 17 Şubat 2013)

bulunmaktadır.1 Mayıs 2009 tarihinden bu yana Dışışleri Bakanlığı görevini sürdüren Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik adlı eserinde de vurguladığı gibi, Türkiye'nin dış politika oluşumunun başarısında, kurumlarının ve söylemlerinin evrensel temayül ve değerlerle uyumlu olması önemlidir.¹²⁰

Evrensel temayül ve değerlerle kastedilen, aslında çağımızın Avrupa kaynaklı âdet, norm ve pratiklerinin‘haklılaştırma’ araçlarıdır. Haklılaştırma araçları “16. yüzyılda doğal hukuk ve Hıristiyanlığa döndürmeyi; 19. yüzyılda medenileştirme misyonu oldu. 20. yüzyıl sonu ile 21. yüzyılda ise insan hakları ve demokrasi”¹²¹ olmuştur. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet, Çok Partili Sistem gibi Türkiye tarihinin belli başlı olgularının ortak özelliği; ortaya çıkışlarında evrensel temayül ve değerlere (jeokültür) uyum sağlama çabasının etkili olmuş olmasıdır. Günümüzde kamu diplomasisi faaliyetlerinin sistem-içi kalabilmesi, yani haklılaştırılabilmesi için sistemin jeokültürel değerleriyle uyum içinde bulunmasıgereği bu bakımdan tarihsel bir sürekliliktir.

Bu çalışmada vurgulandığı gibi,çağımız, liberalizm ideolojisininönde geldiği bir jeokültüre sahiptir. Bu jeokültür, vadettiklerini yerine getirmekten çok uzak olsa da, çağımızda özellikle devlet eylemlerine işlerlik ve meşrûluk kazandıran bir işlev yüklenmiştir. Jeokültüre karşı meydan okumalar sistemde her zaman mevcut olmuştur; ancak kapitalist modern sistemin yukarıda örnekleri verilen değerleri barındıran jeokültürü, giderek çok daha fazla insanı kapsayacak şekilde yayılarak varlığını korumaktadır. Dünya genelinde eğitim görme imkânlarının artması ve yaygınlaşmasıyla, jeokültürel değerlerin gereklerini yerine getirmesi için dünya

¹²⁰ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 53. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2010, s.79.

¹²¹ Wallerstein, **Avrupa Evrenselciliği**, s.39.

apında devletlere yapılan baskı da eş zamanlı olarak artmaktadır. Devletlerin bu talepler karşısında takındıkları tavır, onların ulusal ve uluslararası düzeyde meşryetlerini belirleyen önemli etkenlerden biri olabilmektedir. Bu tür gelişmeler aynı zamanda çağımızın jeokültürünün, yirmi yıl öncesiyle dahi kıyaslanamayacak kadar güçlenmesini beraberinde getirmiştir. Ana akım Küreselleşme kuramının, ‘insan hakları’ ve ‘devletin küçülmesi’ gibi kavramlarla, aynı gelişmeleri farklı bir açıdan ele aldığı düşünülebilir.

B) SINIRLARI AşAN EğİTİM VE KAMU DİPLOMASİSİ

Çağımızın jeokültürüne uygun olarak, devletlerin sağladıkları eğitim imkânlarının yaygınlaşması ve bu doğrultuda devletlere yapılan baskılar, ulaşım ve iletişim alanlarında kaydedilen ilerlemelerle birlikte, modern çağda eğitimin sınırları aşan bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Aslında dünya çapında insanların sahip olduğu görelili hareket serbestliği ve bununla birlikte eğitimin uluslararasılaşması, bu çalışmanın ne sürdüğü yaklaşımlar açısından mantıklı bir sürekliliği açığa vurmaktadır.

Eğitimin uluslararasılaşması, çok daha eski tarihlerden itibaren izini sürebileceğimiz bir olgu olmakla birlikte, modern çağda bu olgunun aldığı şekil, kimi sistemik sonuçları da beraberinde getirmektedir. Eğitim, jeokltrmzn en belirgin öğeleri olan ulusal devlet mekanizmalarının çizdiği sınırları açabilmektedir. Öğrenciler, kendi ülkelerinden çok uzak ülkelerde burslu ya da burssuz eğitim imkânlarına rahatça ulaşabilmektedirler. Hatta vatandaşlarının yurtdışına çıkışlarını

dikkatle takip eden kimi devletlerin öğrencileri dahi, karşılaştıkları engellere rağmen bu imkânlarla ulaşabilmektedirler. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, eğitimin insan hayatında işgal ettiği önemli ve sistemik konum, bu tür uygulamalara büyük bir itici güç sağlamaktadır.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda, uluslararası öğrenci hareketliliği, modern çağda, var olan talebe binaen önemli bir rekabet konusu hâline gelmektedir. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin beraberinde getirdiği faydalar, eğitim olanakları ve kalitesi nispeten daha zayıf ülkelerin dahi ekonomik ve siyasî menfaata sağlamaya çalıştığı bir alan olmaktadır. Devletler bu rekabete yönelik kanunlar düzenlemekte, kapsamlı reklam faaliyetlerine girişmekte, ama matuf kamu kurumları ihdas edip önemli bütçeler tahsis etmektedirler.

Ayrıca, karşılıklı fayda sağlanan bu alan, kamu diplomasisinin günümüzde vazgeçilmez unsurlarından biri hâline gelmiştir. Devletler, bu hareketlilik vasıtasıyla küresel bilgi yükünden yararlanmanın yanı sıra, olanakları dahilinde bu hareketliliğe konu olup uluslararası öğrencileri kendi eğitim kurumlarına çekerek modern çağda yeni ve önemli bir aşamaya girmiş eğitim alanında bir kamu diplomasisi faaliyeti icra etmeyi amaçlamaktadırlar. Bu durum, dünya sisteminde ve bu sistemin jeokültüründe ayrıcalıklı bir yere sahip olan eğitim konusu üzerinden, devletlerin sistemle uyumlaşmasının da ayrı bir yolu olma vazifesini görmektedir.

1) Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Tarihi

Yükseköğretim seviyesindeki uluslararası öğrenim hareketliliğinin tarihi çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Öyle ki, üniversite benzeri eğitim kurumlarının ve uluslararası öğrenim hareketliliğinin tarihleri neredeyse eş zamanlı bir seyir izlemiştir. Elbette ki burada yer verilen ‘uluslararası’ kavramı, farklı medeniyet ve coğrafyalarda yaşayan kişilerin birbirlerinin ortaya koydukları bilgi ürünlerini çeşitli vesilelerle elde edip bunlardan faydalanmalarından ziyade, bu kişilerin farklı medeniyet ve coğrafyalardaki eğitim kurumlarında bizzat bulunmuş olmaları, yani kişilerin hareketliliği anlamında kullanılmaktadır.

Üniversite kavramına “belli disiplinlerin yüksek düzeyde öğretimini sağlamak üzere bir araya gelmiş hocalardan ve öğrencilerden oluşan (az ya da çok) özerk bir cemaat”¹²² anlamı verilirse, bu kurumların Avrupa’da yaklaşık bin yıllık bir geçmişe sahip oldukları söylenebilir. Bu kurumlar, kuruluşları itibarıyla sadece bulundukları yerlerdeki öğrenci ve hocalara değil, başka coğrafyalardan gelen öğrenci ve hocalara da ev sahipliği yapmışlardır.

Ancak, yukarıdaki tanımla ele alınan üniversite kavramı ve bilgi sahibi olmak isteyen kişilerin bu eğitim kurumları arasında dolaşmaları, çok daha eskilere götürülebilen bir olgudur. Çok eski tarihlerde Mısır ve Mezopotamya’da eğitim

¹²² Christophe Charlie and Jaques Verger, **Üniversitelerin Tarihi**, çev. İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi, 2005, s.8.

merkezlerinin ortaya çıktığı görülmektedir.¹²³ Yunan uygarlığının gelişip serpildiği İ.Ö. 500 - 336 yıllarında ise Atina, Ege'nin egemen bir gücü konumuna gelmiş, bilgilerini artırmak isteyen filozoflar ve diğer farklı alanlarda uğraş gösteren yabancılar burada toplanmaya başlamışlardır.¹²⁴ Diğer Antik Yunan şehir devletlerinin dekendi aralarında öğrenci ve öğretici hareketliliği olduğu bilinmektedir. Çeşitli seviyelerde eğitim almak amacıyla davet edilen yabancı öğrenciler, Sparta'da *trophimoi* ismiyle farklı bir toplumsal kategori oluşturmuşlardır.¹²⁵

Sonraki dönemlerde İslâm ülkelerindeki gelişmeler de, üniversite ve buna bağlı olarak gelişen yabancı öğrenim hareketliliğinin, Avrupa merkezli oluşumlar olmadığını göstermektedir.¹²⁶ Avrupa'da kurulan ilk üniversiteler; İspanya, Sicilya ve Haçlı Seferleri sırasında karşılaşılan diğer İslâm coğrafyasındaki bilim ve eğitim merkezlerinden birçok açıdan derinden etkilenmişlerdir.¹²⁷ Üstelik Avrupa'da yukarıda bahsedilen şekliyle bir üniversite kurumunun ortaya çıkmasından önce, Batı-dışı toplumlar da ciddi bir yükseköğretim geleneği bulunmaktadır. Özellikle İslâm ülkelerine yayılmış medrese kurumları, bilgi ve bilim merkezleri olmuşlardır. Örneğin 10. yüzyılda kurulan El-Ezher ve 11. yüzyılda kurulup İslâm ülkelerine model olan Nizamiye medreseleri, Ortaçağın en önemli yükseköğretim kurumları arasında sayılmaktadır. Farklı coğrafyalardan öğrencilerin bu eğitim merkezleri arasında dolaşmaları ve her bir medresede bir süre kalarak farklı hocalardan

¹²³ William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, 14. Baskı, çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, 2008, s.60.

¹²⁴ **A.g.e.** s.196.

¹²⁵ <<http://ancienthistory.about.com/od/sparta/qt/SpartanAgoge.htm>> (Erişim tarihi: 16 Mart 2013)

¹²⁶ George Makdisi, **Scholasticism and Humanism in Classical Islam and the Christian West**, Vol.109, No.2, Journal of the American Oriental Society, s.175.

¹²⁷ Ali Hakan Çavuşoğlu, "Medreseden Üniversiteye Skolastik Eğitimin Evrimi", **Medeniyetleri Karşılaştırmak: George Makdisi Örneği**, Hazırlayan: Harun Yılmaz, İstanbul, Bilim ve Sanat Vakfı, Medeniyet Araştırmaları Merkezi, 2012, s.11.

<http://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/BSV_NOTLAR_27.pdf> (Erişim tarihi: 14 Mart 2013)

bilgileredinmeleri bir tür gelenek hâlini almıştır. Bu hareketlilik Avrupa’da bilimin gelişmesine katkı sunmuştur.¹²⁸

Avrupa’nın ilk üniversitelerinden olan Bologna Üniversitesi’nde eğitim gören yabancı öğrenciler, yerel otoritelere karşı kendilerini korumaya almak için *collegialar*(topluluklar) kurmuşlardır. 13. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Bologna’daki İtalyan olmayan öğrenci topluluklarının sayısı bir hayli artmıştır. Bunların arasında Fransız, İspanyol, İngiliz, Norman, Macar, Polonyalı, Alman toplulukları gibi topluluklar yer almaktadır. Bu toplulukların kullandığı terimlerin ve diğer bazı özelliklerinin modern üniversitelere yansımaları bulunmaktadır.¹²⁹

Sonraki yıllarda ortaya çıkan Hümanizm akımı da uluslararası öğrenim hareketliliğine katkı sağlamıştır. Bu akımın etkisiyle, 16. yüzyıldan başlayarak, özellikle Avrupa ülkeleri arasındauluslararası öğrenci hareketliliğinde artış yaşanmıştır.¹³⁰

Tüm bunlardan yola çıkarak, uluslararası öğrenim hareketliliğinin, kökü oldukça eskilere giden bir olgu olduğu ve dünya tarihinin diğer bazı önemli olaylarıyla bir aradailerlediği görülmektedir. Ancak bu çalışmanın yoğunlaştığı esas nokta, yükseköğretim seviyesindeki uluslararası öğrenci hareketliliğinin modern çağdaki durumudur ve öğrenci hareketliliği, bu çağda, önceki dönemlerden farklı eğilimler göstermiştir.

Modern çağda yüksek eğitim, ağırlıklı olarak devletlerin kendi gereksinimleri doğrultusunda ihtiyaç duydukları insan kaynağını yetiştirmeye yönelik bir uygulama

¹²⁸Talip Küçükcan ve Bekir Gür, **Türkiye’de Yükseköğretim**, 2. Baskı, Ankara, SETA Yayınları, 2010, s.42.

¹²⁹**A.g.e.**, s.42 - 47.

¹³⁰Kemal Gürüz, **Higher Education and International Student Mobility in the Global Knowledge Economy**, State University of New York Press, 2008, s.123.

olmuştur. Bu sebeple, üniversiteler, ulus-devletlerin yapısında meydana gelen değişikliklerden doğrudan etkilenmişlerdir.¹³¹Bunun en belirgin örneği, 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve geleneksel üniversite sistemini köklü değişikliğe uğratan Fransız üniversite modelidir. Fransız İhtilâli'nin etkisiyle, Fransız üniversiteleri merkezîleşen devlet kontrolüne tâbi olmuşlar ve sıkı bir disiplin altına alınmışlardır.¹³²Fransa'nın bu üniversite modeli, başta Almanya olmak üzere, farklı biçimlerde diğer Avrupa ülkelerini de etkilemiştir. Paris, daha o dönemlerde dünyanın çok çeşitli coğrafyalarından gelen öğrenci ve akademisyenlerin eğitim aldıkları bir merkez hâline gelmiştir.¹³³Fransız İhtilâli'nin en belirgin sonuçlarından birinin, Fransız devlet aygıtının güçlenmesi ve kapitalist bir ortamda diğer ülkelerle giriştiği rekabette Fransa'nın ihtiyaç duyduğu kaynakları güçlenmiş bir kamu yönetimi vasıtasıyla elde etme uygulaması olduğu göz önünde bulundurulduğunda;¹³⁴ zaman içinde diğer ülkelere yayılan modern üniversite sisteminin devletlerin kendi ihtiyaçları ve çıkarlarıyla olan ilişkisi daha görünür hâle gelmektedir.

Bu durumun çok daha yakın tarihli bir örneğine Türkiye'de rastlamak mümkündür. 1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda, yükseköğretimin amacı şu şekilde verilmektedir:

Yükseköğretimin amacı: Öğrencilerini;

¹³¹ Björn Wittrock, "The modern universities: the three transformations", **The European and American University Since 1800**, Ed. Sheldon Rothblatt and Björn Wittrock, Cambridge University Press, 1996, s.306.

¹³² Walter Rüegg, "Themes", **A history of the university in Europe**, Volume III., Ed. Walter Rüegg, Cambridge University Press, 2004, pp. 4 - 6.

¹³³ **A.g.e.**, s.6. Rüegg, bu dönemde Paris'in konumunu anlatmak için 'Mekke' benzetmesi yapmıştır.

¹³⁴ Skocpol, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, s.339.

(1) ATATÜRK İnkılapları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı,

(2) Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,

(3) Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu,

(4) Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren,

(5) Hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı,

(6) Beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş,

(7) İlgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip, vatandaşlar olarak yetiştirmek, b) Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulayarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak, c) Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır.¹³⁵

Bu kanunda evrensel değerlere atıfta bulunulmakla birlikte, yükseköğretimin amacının, devlet merkezli ve milliyetçi bir şekilde belirlenmek istendiği

¹³⁵ <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf>>

açıktır. Günümüzde diğer birçok ülkede buna benzer bir anlayışın hâkim olduğu tahmin edilebilir. Ancak önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, çağımızın evrensel jeokültürünün argümanlarına olan talebin giderek güçlenmesi ve görece artan maddî imkânlarla birlikte, modern çağda eğitimin devletçi niteliği de değişikliğe uğramıştır. Özellikle 20. yüzyılın sonlarında yükseköğretim seviyesindeki uluslararası hareketliliğin gözle görülür bir biçimde artış göstermesi, devletlerin eğitim konusunda kendi uyrukları üzerinde kurdukları tekeli zayıflatmaktadır. Bu durum, Küreselleşme literatüründe sıklıkla vurgu yapılan ‘devletlerin etkinliğinin azalması’ varsayımına işaret edebileceği gibi, çağımızın jeokültürünün vaaz ettiği evrensellik iddiasına da uyumlu bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağımızın esas yürütücüleri olan devletlerin iktidar kapasitelerinde meydana gelen bu tür bir değişim, eğitimin, önceki bölümlerde anlatılarla birlikte, aynı zamanda sistemik bir unsur taşıdığını da göstermektedir. Bu gelişmede, günümüzde ağırlıklı olarak devletler tarafından desteklenen üniversitelerin, giderek farklılaşan kaynaklarca finanse edilmesinin de payı bulunmaktadır.¹³⁶

Modern çağda uluslararası öğrenci hareketliliğinde meydana gelen bir diğer önemli gelişme, Avrupa’nın sermaye ve teknik alanlarında diğer bölgeler nazarındaki üstünlüğüdür. Bu durum, Avrupa dışındaki ülkelerde yaşayan öğrencilerin eğitim almak için tercih edecekleri merkezlerin adresini de belirlemiştir. Örneğin Osmanlı devleti ilk olarak 1830 yılında, eğitim almaları için Paris’e öğrenciler göndermiştir.¹³⁷ Daha sonra, Osmanlı uyruklu öğrenciler eğitim almak amacıyla Almanya, Avusturya ve İngiltere gibi ülkelere de gitmişlerdir. Zaman içinde bu

¹³⁶ Chiara Orsingher, “Introduction”, **Assessing quality in European higher education institutions**, Ed. Chiara Orsingher, Germany, Heidelberg: Physica – Verlag, 2006, s.1.

¹³⁷ Kansu Şarman, **Türk Promethe’ler**, 3. Baskı, İstanbul, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2008, s.1.

öğrencilerin sayısı giderek artmıştır. Buna koşut olarak, Tanzimat döneminde en önemli reformlar eğitim alanında gözlemlenmektedir.¹³⁸

Tüm bu uygulamalara Batılılaşma çabasının hâkim olduğu göze çarpmaktadır. İlerleyen dönemlerde, yurtdışında eğitim almış temsilcilere sahip kuşaklar, Osmanlı'daki siyasî değişimlerde belirleyici roller üstleneceklerdir.¹³⁹ Cumhuriyetin ilânıyla birlikte, yurtdışına öğrenci göndermek, millî bir seferberlik hâlini almıştır. Yeni Türkiye'nin Avrupa'ya öğrenci gönderme planı, henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce bir hükûmet programında yer almıştır ve devlet bu seferberliğe hatırı sayılır bir bütçe tahsis etmiştir.¹⁴⁰

Bir diğer örnek olarak Çin, 1899-1911 Boxer yenilgisini izleyen birkaç yıl içinde, büyük bir reform süreci başlatmıştır. Bu büyük reform sürecinin bir ayağı da, Çin uyruklu üniversite öğrencilerine yurtdışı eğitim bursları verilmesi olmuştur.¹⁴¹ Kırım Savaşı'nda aldığı yenilginin ardından Rusya'da da benzer bir reform sürecine girilmiş ve reformlarda Rus öğrencilerin yurtdışı eğitimine gönderilmeleri planına yer verilmiştir.¹⁴² Bu ve benzeri girişimlere dünya çapında daha birçok örnek verilebilir.

Burada göze çarpan olgu, ülkelerin genellikle bir Avrupa gücü karşısında aldıkları tehdit ve yenilgi sonrasında giriştikleri Batılılaşma programlarının, yurtdışına öğrenci gönderme planlarını da içermesidir. Bu durum, 19. yüzyılın erken dönemlerinden itibaren Avrupalı devletlerin eriştikleri güce işaret ettiği gibi, uluslararası eğitim hareketliliğinin modern çağda aldığı yeni biçimi de

¹³⁸ A.g.e., s.4.

¹³⁹ A.g.e., s. xx.

¹⁴⁰ A.g.e., s.17.

¹⁴¹ Skocpol, *Devletler ve Toplumsal Devrimler*, s.157.

¹⁴² A.g.e., s.170.

göstermektedir. Buradan yola çıkılarak, eğitim hareketliliğinin, ülkelerin deneyimledikleri siyasî olaylarla dolaylı ilişkisi görülebilmektedir. Her ne kadar bu çalışmanın boyutlarını aşsa da, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya genelinde devletlerin başına geçen liderlerin, sömürgecilik politikalarının da etkisiyle, tâbi oldukları uluslararası öğrenci hareketliliğinin bu ilişkiyi daha açık bir şekilde göstereceği düşünülebilir. Örneğin Hindistan'ın lideri Mahatma Gandhi akla ilk gelen örneklerden birisidir.

Burada üzerinde durulması gereken son bir nokta, modern çağın erken dönemlerindeki uluslararası öğrenci hareketliliğinin, devletlerin kontrolünde gerçekleştiğinin görülmesidir. Bu dönemde devletler tarafından teşvik edilen uluslararası öğrenci hareketliliğinin genel amacının, diğer ülkelere eğitim almak için giden öğrencilerin, ülkelere döndükten sonra, aldıkları bilgileri devletlerinin gelişmesine hasretmeleri olduğu söylenebilir. Özellikle Türkiye gibi yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duyan ülkelerde bu durum oldukça aşîkârdır. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin büyük bir artış ve serbestlik gösterdiği günümüzde bu amaç varlığını hâlâ korumakla birlikte, bahse konu öğrenci hareketliliği çok daha farklı bir mahiyet kazanmıştır.

2)Günümüzde Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) tanımına göre, “Yabancı öğrenci, sürekli ikâmet etmediği bir ülke ya da toprak parçasında

bulunan bir yükseköğretim kurumuna kayıtlı kişidir.”¹⁴³ Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün (OECD) tanımına göre ise “Yabancı öğrenciler, ev sahibi ülkenin akredite bir kurumunda özel bir çalışma alanını takip etmeleri başlıca amacıyla, kendi ülkelerinden farklı bir ülke tarafından genellikle özel bir izin ve vizeyle kabul edilen kişilerdir.”¹⁴⁴ ‘Yabancı öğrenci’ tanımı ülkeden ülkeye ve konuyla ilgili kuruluşlara göre farklılıklar gösterse de, yer verilen bu tanımlamalar temel olarak geçerliliklerini korumaktadır. Aslında çeşitli ülkelerin yabancı öğrenci tanımları, bu ülkelerin uluslararası öğrenci hareketliliğine karşı aldıkları pozisyona ve bu öğrencilere uygulanacak vize prosedürüne göre farklılık gösterebilmektedir. Bu çalışmada, yer verilen bu tanımlamalar benimsenmekle birlikte, yabancı öğrenci kavramı yerine ‘uluslararası öğrenci’ kavramı tercih edilmiştir. Uluslararası öğrenci hareketliliği kavramına ise lisans ve lisansüstü seviyesinde öğrenciler dâhil edilmiş; bir önceki bölümdeki ‘uluslararası öğrenim hareketliliği’nin içinde yer alan hoca/öğretmen seviyesindeki akademik değişimler kavram dışı bırakılmışlardır.

Yükseköğretimde uluslararasılaşma, günümüzde büyük bir artış eğilimi göstermektedir.¹⁴⁵ Bu artış, yaşadığımız bilgi toplumunda, ülkelerin kendi yükseköğretim öğrencilerinin sayısında beliren artışa paralel bir seyir izlemektedir.¹⁴⁶ Günümüz dünyasında, gelişmişlik seviyelerine bakılmaksızın, uluslararası öğrenci hareketliliğine konu olmayan ülkelerin sayısı çok azdır. Öğrenci

¹⁴³ Gürüz, **Higher Education...**, s.161.

¹⁴⁴ <<http://stats.oecd.org/glossary/download.asp>> (Erişim tarihi: 21 Mart 2013)

¹⁴⁵ Mahmut Özer; Bekir Gür; Talip Küçükcan, **Yükseköğretimde Kalite Güvencesi**, Ankara, SETA Yayınları, 2010, s.38.

¹⁴⁶ Rajika Bhandari and Shepherd Laughlin, **Higher Education On the Move**, Ed. R. Bhandari, S. Laughlin, New York, Institute of International Education - AIFS Foundation, Second in series of Education Research Reports, 2009, s.1.

hareketliliğinin kazandığı bu ivme, üniversitelerin kalite güvencesi çalışmalarını uluslararası düzeyde koordine etme çabalarına da yol açmaktadır.¹⁴⁷

Bir önceki bölümde bahsedildiği üzere, uluslararası öğrenci hareketliliği, modern çağda Avrupa’da yoğunlaşmış ve 20. yüzyılın son yarısında da ABD, uluslararası öğrenciler tarafından en fazla tercih edilen ülke olarak bu konuda ilk sıraya yükselmiştir.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, ülkeler arasında yapılan eğitim konulu anlaşmalara, öğrenci değişimine ilişkin maddeler sıklıkla eklenmiştir. 1960’larda gelişmiş ülkelerin, geliştirmekte olan ülkelere kalkınmaya yönelik ‘yardım’ amaçlı eğitim-öğretim bursları tahsis ettiği görülmektedir. 1970’lerin sonlarına gelindiğinde ise İngiltere ve Avustralya gibi ülkelerin uluslararası öğrenci çalışmaları, ekonomik potansiyele yoğunlaşan bir niteliğe bürünmüştür. Bu çerçevede, yabancı öğrenciler için farklı harç kategorilerinin oluşturulduğu ve yabancı öğrenci kabulünde daha aktif bir politika izlenmeye başladığı görülmektedir.¹⁴⁸ 1980’lerde özellikle Avrupa’da eğitim-öğretim alanında nitelikli işbirliği ve değişim programları yürürlüğe konulmuştur. İlerleyen dönemde, bazı ülkeler için yabancı öğrenci çalışmalarında ticarileşmeye ağırlık verilirken, bazı ülkelerde, konunun ekonomik yönünün yan sıra akademik ve siyasî amaçlar ön plana çıkmıştır.

Günümüzde yükseköğretim alanındaki uluslararasılaşma eğilimi, üniversiteler tarafından üç etkinlik çerçevesinde sürdürülmektedir. Bu etkinliklerden biri, bir ülkedeki öğrencinin diğer bir ülkeden, uzaktan eğitim imkânı ile eğitim alması ve diğeri, üniversitelerin diğer ülke topraklarında kampüsler kurmalarıdır. Bunlar içinde

¹⁴⁷ Özer, Gür ve Küçükcan, **Yükseköğretimde Kalite Güvencesi**, s.39.

¹⁴⁸ <http://www.aiec.idp.com/past_papers/2008.aspx> (Erişim tarihi: 17 Mart 2013)

en fazla başvuru alan ve üniversitelerin uluslararasılaşma eğilimlerine temel oluşturan etkinlik ise, yabancı (uluslararası) öğrenci hareketliliğidir.¹⁴⁹

Bir üniversitenin, uluslararası öğrenci hareketliliği çerçevesinde tercih edilen bir merkez olması, o üniversitenin dünya çapında bilinirliğine sunduğu faydanın yanı sıra, aynı zamanda o üniversitenin bir marka değeri yaratabilmesine de katkı sunmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının doğa bilimleri ya da sosyal ve insanî bilimler alanlarında dünya genelinde başarılı öğrencileri bünyesinde toplaması, büyük araştırma fonlarının kazanılmasının da önünü açabilmektedir.¹⁵⁰ Bu hareketlilik, özellikle, öğrenci gönderen gelişmekte olan ülkelerin yetişmiş insan gücü sağlamaları bakımından da önemlidir. Ancak uluslararası öğrenci hareketliliğinin, çok daha fazla ülkeyi kapsayarak dünya çapında yöneldiği muazzam artış eğilimi ışığında belirtilmelidir ki, gelişmekte olan ülkeler yetişmiş insan ihtiyaçlarını, finanse ettikleri kendi öğrencilerini yurtdışına göndererek karşılamaya çalışırken, belki de çok daha fazla sayıda yabancı öğrenciyi üniversitelerinde ağırlamak durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar.¹⁵¹

Tüm bunların yanı sıra, uluslararası öğrenci hareketliliğinin taşıdığı ekonomik potansiyel, devletlerin de bu konuda teşvik edici girişimlerini beraberinde getirmiştir. Uluslararası öğrenci hareketliliğinde önde gelen ABD, İngiltere, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi ülkeler, eğitimde uluslararasılaşma etkinlikleriyle birlikte nispeten yüksek bir yıllık gelir elde etmektedirler. Son verilere göre, yükseköğretim seviyesindeki uluslararası öğrenci hareketliliğinden ABD 17,6 milyar dolar, İngiltere 8,5 milyar sterlin, Avustralya 17,1 milyar Avustralya doları, Kanada 5 milyar

¹⁴⁹ Bhandari and Laughlin, **Higher Education On the Move**, s.7.

¹⁵⁰ Özer; Gür; Küçükcan, **Yükseköğretimde Kalite Güvencesi**, s.39.

¹⁵¹ Bhandari and Laughlin, **Higher Education On the Move**, s.9.

Kanada doları ve Yeni Zelanda 2,1 milyar Yeni Zelanda doları yıllık gelir elde etmektedir.¹⁵²

Pan-Avrupa dünyasına mensup bu ülkelerin yanı sıra Çin, Malezya, Singapur gibi Asya ülkelerinin de uluslararası öğrenci hareketliliğinde yükselen merkezler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Dil ve kültür yakınlığı gibi sebeplerle bu ülkelerin, öğrenci hareketliliğini daha çok kendi aralarında gerçekleştirdikleri gözlenmektedir. Ancak bu durum son yıllarda değişmekte, bu öğrenciler çok daha farklı ülkelere öğrenci çekebilmektedirler. Uluslararası öğrenci çalışmalarına giderek daha çok yatırım yapan bu ülkeler, düşük harç ücretleri ve ekonomik yaşam koşullarıyla da tercih edilebilirliklerini artırmak istemektedirler.¹⁵³ Bu ülkelerde uluslararası öğrenci hareketliliğine yönelik uygulanan düşük harç ücretleri, çalışma imkânının sağlanması gibi uygulamalar, bu konuda devletler tarafından sağlanan desteği göstermektedir.

Bunun yanı sıra, uluslararası öğrenci hareketliliğinde başı çeken ülkeler ve bu konuda adından söz ettirmeye çalışan diğer ülkeler, bir yandan sağladıkları burs imkânlarını güçlendirmeye çalışmakta, öte yandan kamu destekli reklam ve öğrenci kabul stratejileri uygulamaktadırlar. Bu stratejiler, kendi hesaplarıyla ve kendi hükûmetlerinin verdiği burslarla okuyan öğrencileri etkilemenin yanı sıra, bizzat bu öğrencileri kendi üniversitelerinde burslandırma girişimlerini de kapsamaktadır.¹⁵⁴

¹⁵²

<https://globalhighered.wordpress.com/2010/06/09/the-economic-impact-of-internationalstudents-around-the-world/> (Erişim tarihi: 17 Mart 2013)

¹⁵³Line Verbik and Veronica Lasanowski, **International Student Mobility: Patterns and Trends**, The Observatory on Borderless Higher Education, 2007, pp. 4 - 9.

¹⁵⁴Murat Özoğlu, Bekir S. Gür, İpek Çoşkun, **Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**, Ankara, SETA Yayınları, 2012, s.17.

Uluslararası öğrenci hareketliliği stratejisi konusundaçoğu ülkede, devlet düzeyinde ve araştırma merkezleri tarafından, gizli ya da açık, raporlar hazırlanmaktadır. Bu raporlarda, eğitimde uluslararasılaşma konusunda dünya çapında yaşanan rekabete karşı devletin yönetim kademesi yönlendirilmekte ve hatta uyarmaktadırlar. ABD’de *Government Accountability Office* (GAO) tarafından hazırlanan 2007 tarihli bir raporda, 11 Eylül 2001’de ABD’ye karşı girişilen terörist saldırıların ardından uygulanan sıkı vize rejiminin, ABD’nin uluslararası öğrenci hareketliliğine olumsuz yansımaları olduğu belirtilmekte ve ABD’nin bu alandaki rekabette geri kalmaması için hükûmete öneriler sunulmaktadır.¹⁵⁵ Fareed Zakaria’nın, ABD’nin bir dünya gücü olarak etkinliğinin giderek azaldığını ve diğer ülkelerin çeşitli alanlardabu üstünlüğe meydan okuduğunu konu alan *The Rise of the Rest* adlı makalesinde, ABD’nin yabancı öğrenci hareketliliği alanında dünyada hâlâ başat ülkelerden biri olması, umut vaat eden bir durum olarak değerlendirilmektedir.¹⁵⁶ Tüm bunlar, uluslararası öğrenci hareketliliğinin taşıdığı önemi ve devletlerin stratejilerinde bu konuya ayrı bir başlık açıldığını göstermektedir. Dahası, bir ülkenin yurtdışına ne kadar öğrenci gönderdiğinin yanı sıra, yurtdışından ne kadar öğrenciye ev sahipliği yaptığı da ülke tanıtım portföylerinde yer alabilmektedir.

UNESCO’nun 2012 yılında yayımladığı verilere göre, 2010 yılı itibariyle uluslararası hareketliliğe konu olan yükseköğretim öğrencilerinin dünya

¹⁵⁵George A. Scott, **Higher Education: Challenges in Attracting International Students to the United States and Implications for Global Competitiveness**, United States Government Accountability Office, 2007, pp. 1- 14.

¹⁵⁶<<http://www.thedailybeast.com/newsweek/2008/05/03/the-rise-of-the-rest.html>> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013)

genelindeki sayısı yaklaşık 3,6 milyondur.¹⁵⁷ Bu sayı, geçen altı seneye göre neredeyse %50 oranında artış göstermiştir. Öğrenci hareketliliği yüksek öğretimin lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerini kapsamaktadır. Lisans öğrencileri, bu seviyeler arasında uluslararası hareketliliğe en fazla konu olan öğrencilerdir.¹⁵⁸ Bu verilere göre ABD, İngiltere, Avustralya ve Kanada yüksek öğretim seviyesinde en fazla yabancı öğrenciye ev sahipliği yapan ülkeler olarak belirirken; Japonya, Çin ve Hindistan da bu hareketlilikte kendi aralarında ve dahası dünya ölçeğinde rekabete girişen diğer aktörler olarak öne çıkmaktadırlar. Uluslararası hareketliliğe konu olan öğrencilerin bir kısmı kendi hesaplarına, bir kısmı kendi devletlerinden aldıkları burslarla, diğer bir kısmı ise ev sahibi ülkenin verdiği burslarla öğrenim görmektedirler.

OECD'nin 2012 verilerine göre ise, 2010 yılında, dünya genelinde yüksek öğretim seviyesindeki yaklaşık 4.1 milyon kişi, vatandaşı olduğu ülkeden başka bir ülkede üniversiteye kayıtlı durumdadır. OECD, uluslararası öğrenci tanımını, UNESCO'ya göre daha geniş kapsamlı yapmaktadır. Bu verilerde Avustralya, Avusturya, Lüksemburg, Yeni Zelanda, İsviçre ve İngiltere başı çeken ülkeler olarak yer almaktadırlar.¹⁵⁹ OECD'nin raporunda, uluslararası öğrenci hareketliliğinin öğrencilere kattığı bilginin yanı sıra, bu hareketliliğin olumlu ekonomik etkisi de vurgulanmakta, bazı ülkeler için bu alanın önemli bir gelir kaynağı hâline geldiği belirtilmektedir. Asya ve Latin Amerika ülkelerinin bu uluslararasılaşma eğiliminde adlarından söz ettirdiği belirtilen raporda; 1975 yılında

¹⁵⁷ <<http://www.uis.unesco.org/Education/GED%20Documents%20C/GED-2012-Complete-Web3.pdf>> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013)

¹⁵⁸ <http://kre.wes.org/acton/blocks/showLandingPage.jsp?a=4184&p=p_0006&t=form&fm=0013:d-0001&r=l-0057:23e&s=l-0057> (Erişim tarihi: 17 Mart 2013)

¹⁵⁹ <<http://www.oecd.org/edu/highlights.pdf>> (Erişim tarihi: 17 Mart 2013)

dünya çapında 0,8 milyon olan uluslararası öğrenci sayısının, 2010 yılında 4.1 milyon rakamına ulaştığı özellikle vurgulanmaktadır. 2000 yılından itibaren başka bir ülkedeki üniversiteye kayıt yaptıran uluslararası öğrencilerin %99 oranında artış kaydettiğine yer verilmekte, bu gelişmelerin ekonomik ve sosyal küreselleşmenin bir yansıması olduğu öne sürülmektedir.

Sonuç olarak, yukarıda yer verilen kuruluşların her yıl yayımladıkları ayrıntılı raporların verilerinde; dünya çapında uluslararası öğrenci hareketliliğinin yıldan yıla artarak günümüzde büyük rakamlara ulaştığı, bu alanda öğrenciler tarafından en fazla tercih edilen ülkelerin Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Avustralya ülkeleri gibi gelişmiş ülkeler olduğu göze çarpmaktadır. Zira dünya çapında uluslararası öğrenci hareketliliği, ağırlıklı olarak bu ülkelerin kendi aralarında gerçekleşmektedir.¹⁶⁰ Veriler, bu hareketliliğin ekonomiye sağladığı katkıyla birlikte, pan-Avrupa dışı ülkelerin (Brezilya, Çin, Suudî Arabistan vb.) bu hareketlilikte günden güne artan etkisine de işaret etmektedir. Bu ülkeler, eğitim için kendilerini tercih eden uluslararası öğrencilerin sayısıyla birlikte, finanse ederek yurtdışına gönderdikleri kendi öğrencilerinin sayısıyla da ön plana çıkmaktadırlar.¹⁶¹

Uluslararası eğitim hareketliliği konusunda raporlar yayımlayan kuruluşlar, elbette ki yukarıda sayılan ve dipnotlarda yer verilen kuruluşlarla sınırlı değildir. *The Atlas of Student Mobility*, *British Council*, *AEI*, *IIE*, *DAAD*, *EduFrance* gibi

¹⁶⁰ <<http://www.uis.unesco.org/Education/GED%20Documents%20C/GED-2012-Complete-Web3.pdf>> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013)

¹⁶¹ Marcelo Knobe, "Brazil Seeks Academic Boost by Sending Students Abroad", **International Higher Education**, The Boston College Center For International Higher Education, No. 66, Winter 2012, s.15; "50.000 Saudis to graduate from top 500 universities by 2020", **Saudi Gazette**, 2013; Yfei Zhang, "%90 of China's Super-Rich Want to Send Children Abroad", **International Business Times**, 2012.

kuruluşlar da, dünya çapında öğrenci hareketliliğine ve bu hareketliliğin resmedilmesine önemli katkılar sunmaktadırlar.¹⁶²

Tüm bunlar, uluslararası öğrenci hareketliliğinin günümüzde ulaştığı ve gelecekte ulaşması muhtemel nicelik ve niteliksel seviye hakkında bir fikir verebilmektedir. *IDP Education Australia* kuruluşunun tahminine göre, uluslararası öğrenci hareketliliğine konu olan öğrencilerin sayısı, 2025 yılında 7 milyonu aşan bir rakama ulaşacaktır.¹⁶³ İnsanların ve özellikle gençlerin konu olduğu, ayrıca öğrencilerin gittikleri ülkede sadece aldıkları bilgilerle sınırlı kalmadıkları bu hareketlilik, elbette kamu diplomasisi için de verimli bir alan oluşturmaktadır.

3) Bir Kamu Diplomasisi Faaliyeti Olarak Uluslararası Öğrenci Hareketliliği ve Bazı Gelişmiş Ülkelerin Uygulamaları

Uluslararası öğrenci hareketliliğinin günümüzde çok fazla ülkeyi kapsaması ve bu hareketliliğe konu olan kişilerin sayısı, onu başlı başına bir kamu diplomasisi faaliyeti hâline getirmektedir. Ülkelerin birikim ve değerlerinin diğer ülkeler tarafından tanınması açısından uluslararası öğrenci hareketliliği büyük katkılar sunmaktadır. Bu nedenle, kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının da katılımıyla, temelde insan odaklı bu hareketliliğin, öğrencilere burs da temin edilerek stratejik bir kamu diplomasisi aracı olarak kullanılmasına önem verilmektedir. *British Council*, *DAAD*, *Nuffic* gibi devlet

¹⁶² Gürüz, *Higher Education...*, s.161.

¹⁶³ <http://www.aiec.idp.com/pdf/Bohm_2025media_p.pdf> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013)

destekli ajans ve kuruluşlar, ülkelerinin üniversitelerinin ve burs imkânlarının tanıtılması çalışmalarında yer almaktadırlar.

Özellikle gelişmiş ülkelerde eğitim gören öğrencilere, kendi ülkelerinde daha donanımlı bireyler olarak bakılması şaşırtıcı değildir. Bu durum, bu öğrenciler kendi ülkelerine döndüklerinde onların iktisadî ve toplumsal hiyerarşideki yerlerini etkileyebilmektedir. Hâl böyle olunca, burslu ya da kendi hesabına okuyan bu tür öğrencilerle ilgili gelişmiş ülkeler uzun vadeli, siyasî planlar yapabilmektedirler. Nye'a göre, ABD'de eğitim gören yabancı öğrenciler, genellikle ülkelerine Amerikan değerlerine ve kurumlarına minnet duyarak dönerler. "Bu (...) öğrencilerin çoğu, sonunda, Amerikalılar için önemli olan politik sonuçları etkileyebilecekleri mevkilere gelmişlerdir."¹⁶⁴

Association of International Educators'ın (NAFSA) 2003 yılında yayımladığı bir raporda, ABD'nin, misafir ettiği uluslararası öğrenciler vasıtasıyla, diğer ülkelerle karşılıklı anlayış ve iyi niyet esasına dayanan yapıcı ilişkilerin temelini attığından bahsedilmektedir.¹⁶⁵ Raporda ayrıca, Amerika'nın ve diğer ülkelerin gelecekteki liderlerinin okullarda oluşturdukları bağın, dış politika ilişkilerini bir hayli kolaylaştırdığına yer verilmiştir. ABD'de öğrenim gören milyonlarca öğrenci, yıllar içinde, bu ülkeye dönük kayda değer bir iyi niyet rezervi oluşturmuşlardır. Raporda böyle bir rezervin, ABD'nin dış politika alanında belki de en fazla ihmal edilmiş şey olduğu düşüncesi dillendirilmektedir.

¹⁶⁴ Nye, **Yumuşak Güç**, s.50.

¹⁶⁵ NAFSA (Association of International Educators), **In America's Interest: Welcoming International Students**, Report to the Strategic Task Force On International Student Access, 2013, s.5.

Bahse konu raporda, uluslararası öğrencilerin terörist gruplarla ilişkili olabileceği kabul edilmekle birlikte, bu durumun, rekabetin var olduğu küresel eğilimler ışığında göze alınması gereken bir olgu olduğu ifadeleri de yer almaktadır. Uluslararası öğrencilere verilecek bursların daha işlevsel hale getirilmesi gerektiğini savunan raporda, sıklıkla Amerikan çıkarlarına atıfta bulunulması ve kamu ile özel kurumların, belirlenecek bir strateji üzerinde eşgüdümlü bir şekilde çalışmaları gerektiği önerisi göze çarpmaktadır.¹⁶⁶Tüm bunlar, günümüzde uluslararası eğitim hareketliliğinin bir yüksek-politika alanı olarak değerlendirildiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Ünlü diplomat ve yazar George Kenan, güç ilişkilerine verdiği önemden dolayı geleneksel bir realist olarak değerlendirilebilir. Ancak Kenan dahi, ABD'ye ilişkin olumsuz izlenimleri yok etmek için kültürel ilişkiler kurulmasını, diğer tüm propaganda faaliyetlerine tercih edeceğini söylemiştir. ABD eski başkanlarından Dwight Eisenhower da, sadece bir yöntem değil; insanların birbirleri hakkında, yavaş yavaş daha fazla şey öğrenecekleri binlerce yöntem üzerinde çalışmak gerektiğini vurgulamıştır.¹⁶⁷Tüm bunlar, kamu diplomasisinin önemine işaret eden yorumlardır ve ülkelerde tavsiye niteliğinde hazırlanan üst düzey raporlarda, uluslararası öğrenci hareketliliğinin bu amaçla kullanılabilecek verimli bir alan olduğu ortaya çıkmaktadır.

1950'lerde, her ülkeden bugüne nispetle çok az sayıda yükseköğretim öğrencisi uluslararası hareketliliğe katılsa da, aslında bu küçük sayıların bile güçlü siyasî etkileri olabilmektedir. Örneğin Nye, Sovyet uyruklu Aleksandr Yakovlev'in

¹⁶⁶ A.g.y., s.21.

¹⁶⁷ Nye, **Yumuşak Güç**, s.50.

1958 yılında Kolombiya üniversitesinde, siyaset bilimci David Truman’la yaptığı çalışmalardan çok etkilendiğini ve sonradan Yakovlev’in, Mikail Gorbaçov’u liberalizm konusunda etkileyen kişi olduğunu söylemektedir. Sovyet öğrencilerin ABD’de aldıkları eğitimin, Sovyetler Birliği’nde ‘Truva atı’ olarak görüldüğünü belirten Nye, bu tür kültürel ilişkilerden doğan çekicilik ve yumuşak gücün, Amerika’nın politik hedeflerine önemli katkılarda bulunduğunu vurgulamaktadır.¹⁶⁸

Nye, yıllar içinde önemli kişilerle uzun süreli ilişkiler geliştirmeyi kamu diplomasisinin bir boyutu sayar.¹⁶⁹ Gerçekten de kültürel ve akademik değişim programları üzerinden yapılan uluslararası öğrenci hareketliliği Enver Sedat, Helmut Schmidtve Margaret Thatcher gibi dünya liderlerinin kariyerlerinin erken safhalarında Amerikan değerleriyle birlikte eğitilmelerine yardımcı olmuştur.¹⁷⁰ ABD’nin kamu diplomasisinden sorumlu Müsteşar Charlotte Beers, ABD’nin *Fulbright* burs programına şimdiye kadar 200’ün üzerinde yabancı devlet başkanının katıldığına işaret etmektedir. Terörizme karşı kurulan Uluslararası Koalisyon’dakiliderlerin yarısının *Fulbright* burs programı vasıtasıyla uluslararası hareketliliğe dâhil olan liderler olduğunu belirten Beers, bu durumu, ABD hükûmetinin yaptığı en iyi iş olarak yorumlamaktadır.¹⁷¹

Fulbright programı, ABD tarafından uluslararası öğrencilere yönelik uygulanan diğer eğitim programları arasında, uluslararası öğrenci hareketliliği üzerinden icra edilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin en başarılılarındanır. ABD Dışişleri Bakanlığı’na bağlı Eğitim ve Kültürel İlişkiler Dairesi tarafından

¹⁶⁸ A.g.e., s.51.

¹⁶⁹ A.g.e. s.109.

¹⁷⁰ Stephen Johnson and Helle C. Dale, **How to Reinvigorate U.S. Public Diplomacy**, The Heritage Foundation, 2003.

¹⁷¹ Mark Leonard, **Public Diplomacy**, The Foreign Policy Center, 2002, s.19.

desteklenen ve büyük ölçüde bağımsız bir vakıf olan Uluslararası Eğitim Enstitüsü (IEE) tarafından yürütülen *Fulbright* programı, her yıl yaklaşık 5 bin uluslararası öğrenci, öğretmen ve akademisyene burs imkânı tanımaktadır. 2009-2010 yılında yaklaşık 385 milyon dolar bütçesi olan bu program, ağırlıklı olarak hükûmet tarafından finanse edilmektedir.¹⁷² *Fulbright* programı, uluslararası öğrencilerle mezuniyetlerinden sonra da irtibat hâlinde olmaya çalışmaktadır.

Uluslararası öğrenci hareketliliğinde ABD'nin konumunu güçlü kılmak isteyen daha birçok kamu kaynaklı ve özel kuruluş; öğrenci hareketliliğinin başvuru, vize, eğitim ve mezuniyet sonrası istihdam süreçlerini de kapsayan uygulamalarında kolaylık ve esneklik sağlayan politikalar izlemektedirler. ABD'nin öğrenci hareketliliğinde talep edilen bir ülke olmasında; onun küresel platformdaki siyasi yerinin ve eğitim dilinin İngilizce olmasının etkisi bulunsa da, bu kuruluşların konuya katkıları göz ardı edilemez. Örneğin *EducationUSA* isimli organizasyonun 170 ülkede yüzlerce tanıtım ofisi vardır ve dünyanın her yerindeki öğrencilere danışmanlık hizmeti vermektedirler.¹⁷³ Çin ve Hindistan gibi çok nüfuslu ülkelere ABD'de okumak için başvuran öğrencilerin, saat farkından dolayı sorun yaşamamaları adına, bu tür bazı ofisler çalışma saatlerini ve personel sayılarını artırmışlardır.¹⁷⁴

Yoğun devlet desteğinin yanı sıra, ABD üniversiteleri de kendi özerk kaynaklarını kullanarak uluslararası öğrenci hareketliliğine katkı sunmaktadırlar. Verilen çeşitli bursların yanı sıra, Stanford ve Yale gibi saygın üniversitelerin de içinde yer aldığı 400'ün üzerinde üniversite, uluslararası öğrenciler için merkezî bir

¹⁷² Özoğlu, Gür ve Çoşkun, *Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler*, s.39.

¹⁷³ <<https://www.educationusa.info/about.php>> (Erişim tarihi: 18 Mart 2013)

¹⁷⁴ Özoğlu, Gür ve Çoşkun, *Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler*, s.38.

başvuru sistemi kullanmaktadırlar.¹⁷⁵ Yerli ve uluslararası öğrencilere hitap eden bu sistemle birlikte, başvurular standart hâle getirilerek eşitlik ve kolaylık sağlanmak istenmektedir. Geçen sene yaklaşık 2,5 milyon öğrenci bu sistemi kullanarak üniversitelere kayıt yaptırmıştır.

Uluslararası öğrencilerin en fazla tercih ettiği ülkelerden İngiltere, *British Council* kuruluşunun pek çok ülkede bulunan ofisleriyle halkla ilişkiler faaliyetleri yürütmekte, dünya çapında bir danışmanlık hizmeti sunmaktadır.¹⁷⁶ Kuruluşun temel amacı, kuruluş metninde, İngiltere ve diğer ülkeler arasında kültür, eğitim ve diğer değişim hareketliliklerini teşvik etmek suretiyle İngiliz kültürüne geniş bir sempati temin etmek şeklinde ifade edilmiştir.¹⁷⁷ İngiltere’de uluslararası öğrencilere ve onların menfaatlerine hizmet eden *UK Council for International Student Affairs* adlı bir danışma kurulu bulunmaktadır. Bu kurul, uluslararası öğrenci hareketliliğine verilen desteği artırmak ve bu hareketliliğin sağladığı faydalarla ilgili farkındalık yaratmak amacıyla faaliyetler yürütmekte, konuyla ilgili hükûmet politikalarına yön vermeye çalışmaktadır.¹⁷⁸ Avrupa Birliği programları haricinde, İngiltere’nin en büyük devlet destekli burs programı olan *Chevening* uygulamasından, yalnızca 2004 yılında %31’i Asya Pasifik bölgesinden gelen 2 bin burslu öğrenci yararlanmıştır.¹⁷⁹

Uluslararası öğrenci hareketliliği, İngiltere’ye önemli bir ekonomik gelir de sağlamaktadır. İngiltere Üniversiteler İcra Kurulu Başkanı Nicola Dandridge, İngiltere’nin uluslararası öğrenci pazarından aldığı 8 milyar sterlinin, 2015 yılında 17 milyar sterline çıkacağını tahmin edildiğini söylemektedir. Dandridge, bu

¹⁷⁵ <<https://www.commonapp.org/CommonApp/Default.aspx>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2012)

¹⁷⁶ <<http://www.britishcouncil.org/higher-education>> (Erişim tarihi: 18 Mart 2013)

¹⁷⁷ Vedat Demir, **Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2012, s.128.

¹⁷⁸ <<http://www.ukcisa.org.uk/ukstudent/index.php>> (Erişim tarihi: 18 Mart 2013)

¹⁷⁹ V. Demir, **Kamu Diplomasisi...**, s.129.

hareketliliğin sadece ekonomik fayda sağlamadığı, aynı zamanda İngiltere üniversitelerinin kültürel zenginliğine ve ülkeler arasındaki ilişkilere de katkı sağladığını belirtmektedir. İngiltere Yönetim Enstitüsü Genel Müdürü Simon Walker da, uluslararası öğrenciler sayesinde İngiltere'nin göttüğü uzun vadeli siyasî ve ekonomik çıkarlara vurgu yapmaktadır.¹⁸⁰

Uluslararası öğrencilerin yöneldiği bir diğer merkez ülke olan Kanada, genç nüfusunun azalması nedeniyle, özellikle yükseköğretim için ülkelere gelen gençleri önemsemekte ve öğrenci hareketliliğini nitelikli göç politikası kapsamında değerlendirmektedir. Öğrenciler için vize süreçlerini kolaylaştıran Kanada, uluslararası öğrenci hareketliliği konusunda cazibesini artırmak için 2008 yılında 16 bin öğrenciye iş imkânı sunmuştur.¹⁸¹ Kanada'nın eğitimle ilgili uluslararası tanıtım faaliyetlerini ağırlıklı olarak, Dış İlişkiler ve Uluslararası Ticaret Bakanlığı'na bağlı çalışan Uluslararası Eğitim ve Gençlik Birimi yürütmektedir. Bu birim, ülkedeki eğitim olanaklarının uluslararası eğitim pazarında tanıtımını yapmak için 2008 yılında *Imagine Education au/in Canada* (IMAGINE) adında bir ulusal marka oluşturmuştur. Uluslararası öğrencileri Kanada'ya çekmek için yapılan burslandırma, tanıtım ve reklam faaliyetleri bu marka adıyla yürütölmektedir.¹⁸² Buna ilaveten, *Canadian Bureau of International Education*, Dış İlişkiler ve Uluslararası Ticaret Bakanlığı adına, uluslararası öğrencilere verilen bursları koordine etmektedir.¹⁸³

¹⁸⁰ <<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmbis/425/42504.htm#note15>> (Erişim Tarihi: 19 Mart 2013)

¹⁸¹ Özoğlu, Gür ve Çoşkun, **Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler**, s.41.

¹⁸² <<http://www.educationau-incanada.ca/educationau-incanada/index.aspx?view=d>> (Erişim tarihi: 21 Mart 2013)

¹⁸³ <http://www.cbie-bcei.ca/?page_id=1682> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013)

Fransa'nın uluslararası eğitim pazarında önemli bir yeri vardır.2004 yılında Joseph Nye tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Fransa, milletlerarası kültürel münasebetlere kişi başına düşen en yüksek harcamayı yapan ülkedir.¹⁸⁴ Fransa hükûmeti, uluslararası öğrencileri kendi bünyesinde toplamak için aktif uluslararası politikalar yürütmektedir. Uluslararası öğrenciler, yerli öğrencilerle aynı miktarda harç ödemekte ve sosyal imkânlardan da eşit düzeyde yararlanabilmektedirler. *CampusFrance* kuruluşu, devlet desteği ile büyükelçilikler himayesinde 103 ülkede üniversitelerinin tanıtımını yapmakta, ücretsiz danışmanlık hizmeti sunmaktadır.¹⁸⁵ Bu kuruluş aynı zamanda, Fransa'da eğitim için sağlanan 600'e yakın burs hakkında da ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

Instituts Francais ve *Alliances Francaises* gibi dünya çapında şubeleri ve tam zamanlı çalışanları bulunan merkezler, dil eğitimine yoğunlaşarak, özellikle Afrika'da çokgeniş bir kitleye hitap etmektedirler. Bu merkezlerin en büyüklerinden Paris'teki merkez, tek başına13 bine yakın öğrenciye ders vermektedir. Bu tür merkezlerin sayısının ve maliyetinin fazla olması, Fransa'nın gündemini zaman zaman meşgul etmiştir.Dışişleri Bakanlığı,%80'i diğer ülkelerle yapılan karşılıklı eğitim anlaşmaları uyarınca, her yıl 22 bin öğrenciye burs ve kaynak tahsis etmektedir.Ayrıca özel kabiliyetli öğrenciler için *Eiffel* ve *Major* programları bulunmaktadır. *Eiffel* programının amacı, hâlâ Fransız öğrenci birliğinde temsil edilen Latin Amerika ve Asya'dan gelen adayları teşvik etmektir. Bu spesifik ölçekli

¹⁸⁴ V. Demir, **Kamu Diplomasisi...**, s.143.

¹⁸⁵ <<http://www.campusfrance.org/en/page/promoting-french-higher-education>> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013)

burs programıyla, yalnızca 2005 yılında 133'ü Çinlilere ve 72'si Brezilyalıları olmak üzere toplam 431 burs verilmiştir.¹⁸⁶

Almanya, uluslararası öğrenci hareketliliğinde cazibesini artırmak için, önceden sadece Avrupa Birliği ülkelerinden gelen öğrencilere sunduğu mezuniyet sonrası çalışma ve araştırma imkânını, artık diğer ülke öğrencilerine de sunmaktadır. Uluslararası öğrenciler için vize şartlarının kolaylaştırılması ülkede bir tartışma konusudur.¹⁸⁷ Almanya'nın yükseköğretiminin uluslararasılaşmasına destek sağlayan ve bu alanda Almanya'yı tanıtan en önemli kuruluş *Deutscher Akademischer Austausch Dienst* (DAAD)'tır. Uluslararası öğrenciler için çeşitli burs bulma imkânları da tanıyan DAAD, 2011 yılında 70 binden fazla Alman ve uluslararası öğrenciyi burslandırmıştır. DAAD'ın en önde gelen finansörü Dışişleri Bakanlığı'dır ve 2011 yılında yabancı uyruklu öğrencilere sağlanan burslar için, kuruluşa 83 milyon euro kaynak tahsis edilmiştir. Bu meblağ, Alman öğrencilere sağlanan burslar için ayrılan bütçeye oldukça yakındır.¹⁸⁸ Almanya'da İngilizce eğitim veren üniversite programlarının bulunması da Almanya'nın yükseköğretimde uluslararasılaşmasına katkı sağlamaktadır.

Bütçesi, büyük nispette Dışişleri Bakanlığı ve Federal Hükûmet Basın ve Enformasyon Dairesi tarafından temin edilen *Goethe Institut*, Almanya'nın dünya çapındaki kültürel faaliyetlerini icra eden, birçok ülkede şubeleri bulunan en faal müessesesidir. Almanca dil eğitimi vermek ve milletlerarası kültürel işbirliğini teşvik etmek gibi hedeflere sahip olan kurum, aynı zamanda eğitim ve öğretim

¹⁸⁶ V. Demir, *Kamu Diplomasisi...*, s.143 - 144.

¹⁸⁷ Özoğlu, Gür ve Çoşkun, *Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler*, s.42.

¹⁸⁸ <<https://www.daad.de/portrait/wer-wir-sind/kurzportrait/08940.en.html>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2013)

programlarında uluslararası öğrenci hareketliliğine de katkı sağlamaktadır. Almanya’da bu hareketliliğe etkin katkı sağlayan devlet destekli *Alexander Von Humboldt, Friedrich - Ebert, Konrad Adenauer* gibi vakıflar da bulunmaktadır.¹⁸⁹

Yeni Zelanda, son 10 yılda uluslararası öğrenci sayısında en fazla artış yakalayan ülkeler arasında yer almaktadır. Üniversitelerine uluslararası öğrenci kabul etmeye 1989 yılında çıkardığı yasayla başlayan Yeni Zelanda, 2004 yılından itibaren ülke eğitiminin uluslararası tanıtımına fon sağlamakta ve başarılı uluslararası öğrencilere lisans-lisansüstü seviyede burslar vermektedir.¹⁹⁰ Uluslararası öğrenci pazarındaki faaliyetlerini *New Zeland Educated* adlı bir markayla yapan ülke,¹⁹¹ harç ücretlerinde sağladığı kolaylıklarla bu alanda adını duyurmak istemektedir.

Uluslararası eğitimde bir diğer önemli ülke Avustralya’dır. Avustralya Eğitim Bakanlığı, uluslararası eğitimi geliştirmek için her sene üniversitelere 6,5 milyon dolar fon ayırmaktadır. Hükûmet her yıl yaklaşık 200 milyon Avustralya doları tutarında burs vermektedir. Özellikle Asya-Pasifik ülkeleri öğrencileri üzerinde etkin olan Avustralya yükseköğretim kurumları, bu bölgelerden gelen her öğrenci için hükûmetten 5 bin dolar malî destek almaktadırlar.¹⁹² Avustralya, uluslararası öğrenci hareketliliğini, nitelikli göç politikalarının bir unsuru olarak da değerlendirmektedir.¹⁹³ Avustralya’da uluslararası öğrencilerin yükseköğretim kurumlarıyla karşılaştıkları sorunları incelemek üzere Uluslararası Öğrenciler Ombudsmanlık Kurumu kurulmuştur. Bu kurum, uluslararası öğrenciler için bir

¹⁸⁹ V. Demir, **Kamu Diplomasisi...**, s.134.

¹⁹⁰ Özoğlu, Gür ve Coşkun, **Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**, s.43.

¹⁹¹ <<http://nzeducated.com/int/en/stvc>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2013)

¹⁹² Özoğlu, Gür ve Coşkun, **Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**, s.42.

¹⁹³ Rajika Bhandari and Raisa Belyavina, "Trends and Directions in Global Student Mobility", **International Higher Education**, s.15.

şikâyet merci olduğu gibi, uluslararası eğitim konusunda hükûmeti yönlendirici faaliyetlerde de bulunmaktadır.¹⁹⁴ Avustralya'nın da, devlet destekli oluşturulan, dünya çapında uluslararası öğrencilere yönelik *FutureUnlimited* adlı bir ulusal markası bulunmaktadır.¹⁹⁵ Avustralya, bu alandaki tanıtım ve danışmanlık hizmetlerini elçilikler, konsolosluklar ve birçok ülkedeki özel acentalar kanalıyla yerine getirmektedir.

Son olarak Japonya, uluslararası eğitim alanına yönelik stratejileriyle adından söz ettirmektedir. Japonya, yabancı uyruklu öğrencilere verdiği hükûmet destekli bursları 1954 yılında sistematize etmiş ve 2007 yılına kadar, 160 ülke ve bölgeden 75 bin öğrenciye Japonya üniversitelerinde yükseköğretim bursu tahsis etmiştir. Japonya, 2020 yılından önce 300 bin uluslararası öğrenci sayısına ulaşmayı hedeflemektedir. Bu konuda yoğun bir çaba sarf eden Japonya'nın uluslararası öğrenciler için bütçeden ayırdığı toplam rakam yaklaşık 40 milyon yendir. Hükûmet bursu MEXT ve JASSO gibi burs programlarına sahip Japonya, 2009 yılında 130 bin uluslararası öğrenci sayısını yakalamıştır.¹⁹⁶ Mezunlar birliği gibi faaliyetler de icra eden ülke, kendi dilini öğretmek amacıyla farklı değişim programları da yürütmektedir.¹⁹⁷

Japan Exchange and Teaching (JET) Programı, Japonya'nın en ünlü kültürel değişim programlarından biridir. Katılımcı devletlerin hükûmetlerinin işbirliği ile 1987 yılında başlatılan program, ayrıca mezuniyet sonrası katılımcılarla irtibat kurmayı da kapsamaktadır. Programa katılımcı sayısı 2009 yılında 44 ülkeden 5 bin kişiye

¹⁹⁴ <<http://www.oso.gov.au/>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2013)

¹⁹⁵ <<http://www.studyinaustralia.gov.au/>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2013)

¹⁹⁶ <<http://www.docstoc.com/docs/99554759/Outline-of-the-Student-Exchange-System>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2013)

¹⁹⁷ Nye, *Yumuşak Güç*, s.110.

ulaşmıştır. JET Mezunlar Birliği'nin 20 bin üyesi ve 15 ülkede 50 yerel şubesi bulunmaktadır. Program, Japonya ile diğer dünya ülkeleri arasında etkili bir iletişim kanalı oluşturmanın yanı sıra, Japonya'nın gelecek nesil destekçilerini de yetiştirmiştir.¹⁹⁸

Büyük ölçüde, insanların eğitim konusundaki tercihlerine dayalı uluslararası öğrenci hareketliliğinin verimli bir kamu diplomasisi alanı olduğu, özellikle gelişmiş ülkelerin bu alana yönelik faaliyetlerinden anlaşılabilmektedir. Diğer taraftan, bu tür faaliyetler elbette ki sayılan gelişmiş ülkelerle sınırlı değildir. Bölgesel ya da uluslararası bir eylem alanına sahip, 'gelişmiş' olarak sınıflandırılmayacak diğer birçok ülke de benzer faaliyetler yürütmektedir.¹⁹⁹ Devletlerin bu hareketlilikten bekledikleri faydalar, uzun vadeli siyasî menfaatlerden kültürel zenginlik gibi amaçlara kadar çeşitlilik gösterebilmektedir. Özellikle ABD, bu konuda siyasî menfaatleri ön plana çıkarmakta, İngiltere ve Avustralya gibi ülkelerse konunun daha çok ekonomik tarafına ağırlık vermektedirler.

Günümüzde İngilizce dilinin kültürel hâkimiyeti, yukarıda sayılan çoğu ülkenin uluslararası öğrenci hareketliliğinde başı çekmesinin bir sebebi olduğu düşünülebilir. Ancak unutulmamalıdır ki bu ülkeler, bir hizmet sektörü mantığıyla, dünya ölçeğinde tanıtım ve yönlendirme çalışmaları için devlet destekli büyük bütçeler tahsis etmekte, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları da bu konuda ayrıca çaba harcamaktadırlar. Örneğin Japonya gibi ülkeler, uluslararası öğrenci hareketliliğinde kendisine ulusal bir hedef belirleyecek kadar konuya önem vermektedirler. Öğrencilere, kendi ülkelerinden erişebilecekleri zengin bilgi

¹⁹⁸ V. Demir, **Kamu Diplomasisi...**, s.150 - 151.

¹⁹⁹ **A.g.e**, s.145 - 159.

kaynakları sunulmakta; başvuru, vize, eğitim süreci ve mezuniyet sonrası ilişkiler alanlarında bu öğrencilere kolaylık sağlayan idarî ve yasal düzenlemelere gidilmektedir. Öğrencilere tanınan çalışma ve mezuniyet sonrası vatandaşlığa geçiş hakkı gibi düzenlemeler, bu ülkelerin uluslararası öğrenci hareketliliğinde cazibelerini artırmak için başvurdukları yöntemlerdendir.

Uluslararası öğrenci hareketliliği, kamu diplomasisinin en önemli özelliklerden biri olan ‘karşılıklı rıza’ unsurunun hayata geçirilebildiği başlıca alanlardandır. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, eğitimin, çağımızın sistemik özellik ve değişimlerine koşut olarak aldığı şekil, onusınırları aşan bir mahiyete büründürmüştür. UNESCO’nun “İnsanlık tarihinin hiçbir döneminde ulusların refahı, yüksek eğitim sistemleri ve enstitülerinin kalitesine ve bunlara erişme olanağına bu denli bağlı olmamıştı” şeklindeki ifadesi, kapitalist modern çağın oluşturduğu jeokültürle birlikte düşünüldüğünde, yüksek eğitimin daha sistematik bir konu olarak ele alınmasını sağlayabilir.

Eğitim, çağımızın yapısına içkin bu jeokültürün vaaz ettiği fırsat eşitliği ve özgürlük gibi değerlerin bir sonucu olarak giderek daha çok insan tarafından talep edilmektedir. Özellikle insanların iktisadî hiyerarşideki konumlarını belirleyebilen yüksek eğitime olan bu talebin giderek artması, sistem içindeki devletlerin bu tür taleplere kayıtsız kalamamasını da beraberinde getirmektedir. Bir sonraki aşama olarak eğitim, jeokültürel talepleri daha da zorlayan küreselleşmenin sağladığı imkânlar ve nispi homojenlik ortamıyla, insanların uluslararası hareketliliğinin başlıca nedenlerinden biri hâline gelmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerin yükseköğretim merkezlerinde eğitim alma talebinin günümüzde ulaştığı seviyenin, insanların kişisel tercihlerini yansıttığı doğrudur. İşte insanların bu tercih imkânını edinebilmelerinde, liberalizm ideolojisinin baskın olduğu çağımız jeokültürünün yarattığı zeminin oldukça etkisi vardır. Yüksek eğitimde uluslararasılaşmanın taşıdığı jeokültürel özellik, devletlerin –takındıkları diğer tavırlarla birlikte– bu vasıta ile da sistemle uyumlarını sağlayabilmektedir.

Devletler, hem uluslararası öğrenci hareketliliğinin yarattığı rekabette yer almak hem de eğitimin çağımızda taşıdığı sistematik karakteristiği kullanarak sistem-içi meşruiyet sağlamak amacıyla, konuya imkânları elverdiği ölçüde dâhil olmak istemektedirler. Bu çalışmada vurgulandığı gibi, tüm bunlar, başarılı addedilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin aslî unsurlarıdır.

Alternatif küreselleşme hareketlerinden *Association for the Taxation of financial Transactions and Aid to Citizens*'ın (ATTAC) öğrenci mübâdelesine bakışı, konuyu daha ileri boyutlara taşımaktadır. Avrupa Birliği'nin demokrasi ve insan hakları alanlarındaki kazanımlarını yeterli görmeyen ve bu alanlarda daha da derinleşilmesinden yana olan bu oluşum, öğrenci mübâdele programlarını, farklı kültürleri yakınlaştırması ve ortak güvenliği artırması bakımından desteklemektedir.²⁰⁰ Burada uluslararası öğrenci hareketliliğinin, devletler tarafından yararlanılan bir kamu diplomasisi faaliyeti olmasının yanı sıra, günümüzde eriştiği evrenselci jeokültürel etkisi göze çarpmaktadır.

²⁰⁰ Corinna Milborn, Barbara Nothegger, "Büyük, Daha Büyük, İflas?", **Kimin Avrupası**, İstanbul, Metis Yayınları, 2012, s.268.

Uluslararası öğrencilerin tercih ettikleri ülkeler, yalnızca gelişmiş ülkelerle sınırlı değildir. Bölgesindeki ülkelere nazaran özellikle eğitim imkânları bakımından nispeten daha üst bir seviyeye ulaşmış ülkeler de, çoğu zaman dil ve kültür benzerliklerinden yararlanarak uluslararası öğrenci hareketliliği pastasından gün geçtikçe daha fazla pay almakta, bunun için resmî düzeyde çaba harcamaktadırlar. Bu ülkelerden biri olan Türkiye, uluslararası öğrenci hareketliliğini, şu an için ekonomik ve siyasî faydadan ziyade, Davutoğlu'nun belirttiği “evrensel temayüller”e ağırlık veren bir kamu diplomasisi aracı olarak kullanmaktadır.

II. BÖLÜM: ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ VE TÜRKİYE

A)1992'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI ÖĞRENCİ STRATEJİSİ VE UYGULAMALARI

Osmanlı'nın özellikle son dönemlerinde, hemen her kıtadan gelen yabancı uyruklu öğrencilerin Osmanlı yükseköğretim kurumlarında öğrenim gördükleri bilinmektedir.²⁰¹ Buna bir örnek olarak, Buhara'daki Ceditçi harekete mensup kişilerin İstanbul'a öğrenim görmek için gelmeleri sayılabilir.²⁰² Türkiye Cumhuriyeti de, 1992 yılına kadar birçok yabancı uyruklu öğrenciyi, askerî okullar ve diğer üniversite dışı eğitim kurumları da dâhil olmak üzere yükseköğretim kurumlarında eğitim görmesi için kabul etmiştir. Özellikle 1960'lardan itibaren Türkiye'nin diğer ülkelerle yaptığı ikili anlaşmalar, eğitim gibi kültürel konuları da içermeye başlamış ve bu anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye birçok yabancı uyruklu öğrenci öğrenim görmek için gelmiştir.

Ancak Türkiye'nin uluslararası öğrenci politikası 1992 yılından itibaren sistematize edilmeye başlamıştır. Türkiye'nin Büyük Öğrenci Projesi'ni uygulamaya başladığı 1992 yılının aynı zamanda sembolik bir önemi de bulunmaktadır. Burada esas olarak, 1992 yılından itibaren Türkiye'ye yükseköğretim seviyesinde okumaya gelen ve öğrenimleri boyunca Türkiye'nin kamu kaynaklarınca burslandırılan Büyük Öğrenci Projesi ve Hükûmet Bursu kapsamındaki uluslararası öğrenciler üzerinde durulacaktır.

²⁰¹ <<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=191776>>

²⁰² Seymour Becker, *Russia's Protectorates in Central Asia*, London & New Yor: Routledge Curzon, 2005, s.162.

1) ‘Büyük Öğrenci Projesi’

Bilindiği gibi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) 1991 yılında dağılmıştır. Bu dağılmanın ardından birçok bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan devletleri, SSCB’nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanmış, Türk soylu nüfusun çoğunlukta bulunduğu cumhuriyetlerdir. Türkiye’nin bu devletlerle olan bağı, sıradan bir ilişkinin boyutunu aşan bir mahiyet kazanabilmektedir. Bağımsızlıklarını kazandıkları tarihinden bu yana, Türkiye hükûmetleri bu coğrafyaya kimi zaman aşırı umutlarla kimi zaman da sıradan bir ilgi duymuşlardır. Bu ilginin seviyesi, beş Türk cumhuriyetinin kendi nazarlarında da farklı şekillerde tezahür edebilmiştir. Örneğin Türkiye’nin sınır komşusu Azerbaycan, ilişkilerin görece en iyi olduğu cumhuriyet olarak öne çıkmaktadır. Ancak Türkiye’nin bu ülkelerle olan soy ve dil bağı, bu ülkeleri Türkiye için her zamanayrı bir başlık altında değerlendirmeyi gerektirmiştir. Türkiye’deki milliyetçi cenah içinse bu cumhuriyetlere duyulan ilgi çok daha ideolojik ve duygusal bir tarzda gelişmiştir.

SSCB, 1991 yılında dağılıp söz konusu Türk cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazandıklarında, Türkiye’de, bu coğrafyada proaktif bir siyaset izlemek için uygun bir fırsat yakalandığı yönünde doğal bir algı meydana gelmiştir. Ortaya çıkan yeni durum karşısında, 25 Kasım 1991 tarihli Hükûmet Programında şu değerlendirme yapılmıştır. “Hükümetimiz, tarihsel bir yeniden yapılanma sürecinde bulunan Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerine ve işbirliğine büyük önem vermektedir (...) Cumhuriyetlerle ilişkilerimizin geliştirilmesi de bu temel yaklaşımla uyumlu bir tutum izleyecektir. Aynı yaklaşım, Kafkasya’da komşumuz olan Cumhuriyetler ile

dil ve kültür yakınlığımız bulunan Cumhuriyetlerle ilişkilerimize de egemen olacaktır.”²⁰³

Aynı hükûmetin başbakanı, 30.12.1991 tarihli basın toplantısında, Türk dünyasıyla ilgili şu hususlara dikkat çekmiştir.

Çevremizdeki belirsizlik ve istikrarsızlık kuşağını, barış, işbirliği ve refah kuşağına dönüştürmek temel hedeflerimiz arasındadır (...) Eski SSCB'nin dağılmasıyla Balkanlarda, Kafkasya'da ve Orta Asya'da dostluk elimizi bekleyen yeni devletler ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelere imkanlarımız ölçüsünde yardım etmeye çalışıyoruz. Ancak bu yardımların (...) disiplin altına alınması, sistematize edilmesi gerekmektedir.

*1991'de Dünyayı sarsan ve değiştiren devrim niteliğindeki demokratikleşme dalgasının ilk dönemi tamamlandı. Şimdi, umutlarıyla, sorunlarıyla, sürprizleriyle yeni bir döneme giriyoruz. Eskisinin yerini alacak yeni yapılar, yeni dengeler ortaya çıkmaya başlıyor. Her geçiş dönemi gibi bu dönem de istikrarsızlıklarla umu ve fırsatları bünyesinde birarada taşımaktadır (...) Yeni dönem Türkiye'nin önünde geniş ufuklar da açmaktadır. Bu noktada doğru adımlar atılması hayatidir. Dış politikada atak olmak kadar, geniş tartışmalarla oluşmuş doğru açılımlarda bulunmak da önem taşıyor.*²⁰⁴

Türk cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, Türkiye bu cumhuriyetleri hemen tanımış ve ilişki kurmaya başlamıştır. Türkiye'nin söz konusu Orta Asya cumhuriyetleri ile var olan tarihî bağları, bu devletlerle yeni dönemde kurulan ilişkilerin en başta kültürel alanda yoğunlaşmasını sağlamıştır. Örneğin Türkiye Kültür Bakanlığı'nın öncülüğünde, Türk cumhuriyetlerinin kültür

²⁰³ Yüksek Kavak ve Gülsün Atanur Baskan, “Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 20, 2001, s.93.

²⁰⁴ **A.g.y.**, s.94.

bakanlıklarının katılımı ile oluşturulan Türk Dünyası Ortak Kültür ve Sanat Yönetimi (TÜRKSOY) ve şimdiki adıyla Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) gibi kurumların kurulması, SSCB'nin hazırlıksız yakalanılan dağılması karşısında Türkiye'nin verdiği ilk kurumsal tepkilerdendir.²⁰⁵ Bunun yanı sıra, söz konusu ülkelere yapılacak yardımın yönlendirilebilmesi için yeni bir örgütlenmeye gidilmiş ve Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı ihdas edilmiştir. 30-31 Ekim 1992 tarihlerinde Ankara'da toplanan I. Türk Zirvesi'nde de, diğer konuların yanı sıra eğitim ve kültür alanlarındaki işbirliği çabaları desteklenmiştir. Günümüzde sıklıkla atıfta bulunulan Türkiye'nin 2023 yılı hedefleri o yıllarda da dillendirilmeye başlamıştır.²⁰⁶

İşte bu erken dönem açılımlardan birisi de Büyük Öğrenci Projesi'dir. Türkiye, 1992 - 1993 öğretim yılından itibaren, beş Türk cumhuriyetiyle yapılan ikili anlaşma ya da protokoller çerçevesinde Büyük Öğrenci Projesi'ni hayata geçirmiş ve bu öğrencilere Devlet Bursu adı altında burs tahsis ederek 10 bin öğrenci getirme projesini uygulamaya koymuştur. Başlangıçta, bu 10 bin öğrencinin 7 bininin yükseköğretim, 3 bininin de ortaöğretim için Türkiye'ye getirilmesi hedeflenmiştir.²⁰⁷ Projenin esas yoğunlaşma alanı yükseköğretim seviyesinde olmuştur.

Büyük Öğrenci Projesi'nin amaçları şu şekilde ortaya konulmuştur: "Türk cumhuriyetleri ve topluluklarının eğitim düzeyini arttırmak, yetişmiş insan gücü

²⁰⁵ Fuat Uçar, **Dış Türkler**, 2. Baskı, Ankara, Fark Yayınları, 2007, s.14.

²⁰⁶ Kavak ve Baskan, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim...**, s.94.

²⁰⁷ **A.g.y.**, s.96.

gereksinimini karşılamaya yardımcı olmak, Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek, Türk dünyasıyla kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak.”²⁰⁸

Proje 1992-1993 öğretim yılında, sadece sözü edilen beş Türk cumhuriyeti ile başlamıştır. 10 bin bursun 7 bini ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerindeki öğrencilere tahsis edilmiştir. Bursların 3 bini de ortaöğretim seviyesindeki öğrenciler için ayrılmıştır. Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) 92.19.554 sayılı kararıyla, ilgili ülkelerde birer Öğrenci Gönderme Komisyonu oluşturulması, gelecek yıllarda sınav yapılabilmesi için şimdiki adıyla Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından hazırlıklara başlanması ve Türkçe öğretimi için de Ankara Üniversitesi Türkçe Öğretim Merkezi’nin (TÖMER) görevlendirilmesi hükme bağlanmıştır.²⁰⁹

Büyük Öğrenci Projesi’nin yasal dayanağı olarak 14.10.1983 tarihli “Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun” yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenim görmek üzere Türkiye’ye gelişleri, öğretim kurumlarına kabulleri, ilgili kurum ve kuruluşların ve yabancı uyruklu öğrencilerin yükümlülükleri ile ilgili esasları kapsamaktadır. Ayrıca bu kanunla, konuyla ilgili bir Değerlendirme Kurulu da oluşturulmuştur.

Bunun yanı sıra, 4.6.1999 tarihli Makam Onayına sahip “Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilere Verilen Yükseköğrenim Bursları İle ilgili Şartname” ve “Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Türk Cumhuriyetleri İle Türk ve Akraba Topluluklarından

²⁰⁸ **A.g.y.**; Arzu Kılıçlar, Yaşar Sarı ve Cihan Seçilmiş, “Türk Dünyasından Gelen Öğrencilerin yaşadıkları Sorunların Akademik Başarılarına Etkisi”, **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 61, 2012, s.157.

²⁰⁹ Kavak ve Başkan, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim...**, s.96.

Gelen Öğrencilere Verilen Lisansüstü Bursları İle ilgili Şartname” de Büyük Öğrenci Projesi’nin diğer yasal dayanakları olmuştur. Bu şartnamelerde, öğrencilere verilecek burslarla ilgili bilgiler, adaylarda aranacak nitelikler, istenen belgeler ve bursların hangi koşullarda kesileceği gibi bilgiler yer almaktadır.²¹⁰

Projenin uygulanmasında birçok kamu kurumu eşgüdüm halinde çalışmıştır. Görev alanları yasal dayanaklarla belirlenen Millî Eğitim Bakanlığı (Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü), Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, Yerel Heyetler (Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilere Yönelik Hizmetler Koordinatörlüğü Komisyonları), Eğitim Temsilcileri, Türkçe Öğretim Merkezleri (TÖMER), TİKA ve Dışişleri Bakanlığı gibi kurumlar, projenin uygulanmasında paydaş kurumlar olmuşlardır.²¹¹Bu kurumlar içinde Millî Eğitim Bakanlığı’nın, projenin sekreteryası gibi işlev gördüğü söylenebilir.

İlk aşamada yerel yetkililer tarafından gerçekleştirilen öğrenci seçme işlemi, izleyen yıllarda kimi ülkelerde Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı (TCS) aracılığıyla yapılmıştır. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Makedonya, Kırım, Tataristan, Arnavutluk, Kosova, Romanya, Moldova, Bosna Hersek, Moğolistan gibi ülkelerde yapılan ve ÖSYM tarafından hazırlanan bu sınav, özellikle son yıllarındaki haliyle, Türkiye’de uygulanan Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı’na (ALES) benzetilebilir.

²¹⁰ A.g.y., s.97.

²¹¹ A.g.y., s.97 - 99.

İlk başta beş Türk cumhuriyetiyle başlayan Büyük Öğrenci Projesi, zaman içinde 57 devlet ve topluluğu kapsar hale gelmiştir. Sadece yabancı uyruklu öğrencilere tahsis edilen söz konusu proje kapsamındaki burslara Devlet Bursları denilmiş ve bu burslar ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerini kapsamıştır.²¹²

Projenin başlangıcından 2012 yılına kadar geçen zaman aralığında, ülkelere 40 binin üzerinde kontenjan tahsis edilmiştir. Tahsis edilen bu kontenjanın yaklaşık 30 binin üzerinde bir kısmından diğer ülke öğrencileri tarafındanistifade edilmiştir. Proje kapsamında Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarından günümüze kadar 8 bin civarında öğrenci mezun olmuştur. Proje kapsamında burslandırıldığı halde devamsızlık, başarısızlık ya da diğer sebeplerle15 bine yakın öğrencinin de bursu kesilmiştir.²¹³ 2012 yılı itibariyle faaliyete geçen ‘Türkiye Bursları’ uygulaması kapsamındaki öğrenciler haricinde; Büyük Öğrenci Projesi dâhilinde Türkiye’de burslu olarak öğrenim gören uluslararası öğrenci sayısı, 2013 yılı itibariyle 8 binin üzerindedir.

2012 yılında Türkiye Bursları uygulamasının yürürlüğe girmesine kadar, Büyük Öğrenci Projesi (BÖP) kapsamında uluslararası öğrencilere verilen Devlet Burslarının yanı sıra; BÖP kapsamında yer almayan ülkelere yönelik olarakHükümet Bursları adı altında lisans, lisansüstü, araştırma ve Türk dili yaz kursu bursları da verilmiştir. Hükümet Bursları kapsamında, Türkiye’nin diğer ülkelerle imzalamış olduğu ikili anlaşmalar çerçevesinde talep edilen eğitim bursları taahhütleri de karşılanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin dış temsilcilikleri aracılığıyla yapılan

²¹² Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), **Büyük Öğrenci Projesi Değerlendirme Raporu**, 2009,s.4.

²¹³ **A.g.y.**

Hükümet Bursu başvuruları ardından herhangi bir sınav gerçekleştirilmemiştir. Hükümet Burslusu uluslararası öğrenciler, BÖP kapsamında gelen Devlet Burslusu öğrencilerle aynı burs imkânlarına sahiptirler.²¹⁴

Devlet ve Hükümet Bursları kapsamında uluslararası öğrencilere tahsis edilen bursların kapsamına; öğrenim seviyesine göre farklılık gösteren aylık cep harçlığı, giyecek yardımı, kitap-kırtasiye yardımı, üniversite öğrenci katkı payı ve ikamet tezkeresi ücretleri, yurtlarda ücretsiz barınma olanağı, kimi şehirlerde ücretsiz toplu taşıma kartı ve tedavi giderleri gibi kalemler girmektedir.²¹⁵ Bu kalemlere konu olan rakamlar, Maliye Bakanlığı'nın yaptığı yıllık hesaplamalar uyarınca zaman içinde değişiklik göstermiştir. Ayrıca yapılan anlaşmalar çerçevesinde, Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilerin bir kısmı kendi devletlerince burslandırılmışlardır.

Uluslararası öğrenci hareketliliğine katkı sağlayan Büyük Öğrenci Projesi, insan temellidir faaliyet olduğu için dinamik bir süreç arz etmektedir. Bu sebeple, söz konusu projenin teknik ayrıntılarıyla ilgili yukarıda verilen bilgiler, zaman içinde değişikliğe uğrayabilmiştir. Projenin nitelik ve niceliği de yıllar içinde artmıştır. Örneğin proje kapsamındaki uluslararası öğrencilere verilen cep harçlığının miktarı yükselmiş, projenin mevzuatlarında şartlara göre yeni düzenlemelere gidilmiş ve projenin kapsadığı ülkelerin sayısı artış göstermiştir.

²¹⁴ A.g.y., s.5.

²¹⁵ Kavak ve Başkan, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim...*, s.100.

2) Büyük Öğrenci Projesi'nin Genel Değerlendirmesi

Büyük Öğrenci Projesi'nin hayata geçirilmesinde uzun vadeli bir bakış açısı etkili olduğu gibi, sürece damgasını vuran gelişmelerde romantik bir havanın da hâkim olduğu gözlenebilmektedir. Projeye konu olan ülkeler, yıllar içinde yalnızca Türk cumhuriyetlerle sınırlı kalmamışsa da, Orta Asya ülkelerinin projedeki hâkim konumları korunmuştur.

Projeye dâhil olan öğrencilerin okul başarıları göz önünde bulundurulduğunda, 1992 yılında başlayan Büyük Öğrenci Projesi'nin başarısının %50'nin altında bir oranda seyrettiği görülmektedir.²¹⁶ Tahsis edilen kamu kaynakları ve konuya verilen kurumsal temelli öneme rağmen, bu sonuç iç açıcı olmaktan uzaktır. Türkiye üniversitelerinden mezun olan uluslararası öğrencilerin kendi ülkelerinde nasıl bir toplumsal statü kazandıklarına dair yapılan çalışmalar da şu an için yok denecek kadar azdır. Başbakanlığa bağlı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı bünyesindeki Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı'nın yaptığı çalışmalar, konuyla ilgili şu an için neredeyse tek örnektir. Bu örnekten yola çıkılarak, yüksek eğitimlerini Türkiye'de burslu ya da burssuz olarak tamamlayan hâlihazırda 400'den fazla öğrencinin kendi ülkelerinde hangi pozisyonlarda yer aldıkları tespit edilebilmiştir. Bunlارarasında çok çeşitli meslek gruplarından, örneğin kendi ülkesinde üst düzey bürokrat ya da siyasetçi olan kişiler bulunmaktadır. Yine de Büyük Öğrenci Projesi'nin bu konuda önemli bir başarıya

²¹⁶ DPT, **Büyük Öğrenci Projesi...**, s.5.

imza attığı söylenemez. Hele ki Türkiye üniversitelerinden mezun olduktan sonra bu kişilerle irtibat kurulmaması projenin amaçlarına ters düşen bir durum oluşturmuştur.

Her şeye rağmen, Büyük Öğrenci Projesi'ne olan uluslararası ilgi yıldan yıla artış göstermiştir. Özellikle ekonomik gelirleri nispeten yüksek olmayan, orta-alt sınıfa mensupkesimden öğrenciler, Türkiye üniversitelerinde burslu olarak eğitim görme fırsatına yoğun bir talep göstermişlerdir.²¹⁷Ekonomik geliri yüksek ailelere mensup çok sayıda uluslararası öğrenci de Türkiye'de burslu ya da kendi hesabına öğrenim görme konusunda istekli olmuştur.Burada Türkiye'nin bir ülkeyle kurduğu ilişkinin seviyesi ve bu ülkenin ekonomik durumuetkin rol oynamaktadır.Örneğin Kosova ve Yunanistan'daki Türk azınlığa mensup öğrenciler için yüksek eğitimlerini Türkiye üniversitelerinde almak oldukça önemli bir hedef haline gelebilmektedir. Hatta Yunanistan gibi devletler, sınırları içindeki azınlıkların bu yoğun taleplerine olumsuz yaklaşabilmektedirler. Diğer taraftan Afganistan gibi ülkelerdeki yerel siyasetçiler, ülkelerindeki öğrencilerin Türkiye'de eğitim alma fırsatları konusunda aracılık yaparakkonuyu sıklıkla bir siyaset malzemesi hâline getirebilmektedirler. Bu örneklerin sayısı daha da artırılabilir.

Tüm bunlar göstermektedir ki, genel olarak Büyük Öğrenci Projesi kapsamında değerlendirilen uluslararası öğrenci hareketliliğinin Türkiye'deki seyri çok başarılı olarak değerlendirilemese de,²¹⁸ Türkiye'nin özellikle yakın ilişkilerde bulunduğu ülkelerdeki uluslararası öğrenciler için Türkiye'de yükseköğrenimgörme

²¹⁷ Hayati Beşirli, **Türkiye'ye Yüksek Öğrenim Görmeye Gelen Yabancı Uyruklu Öğrenciler Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma**, Ankara, Ekinoks Yayıncılık, 2011, s.88.

²¹⁸ E. Fazıl Çöllü ve Y. Emre Öztürk, **Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarından Türkiye'ye Yükseköğrenim Görmek Amacıyla Gelen Öğrencilerin Uyum ve İletişim Sorunları (Konya Selçuk Üniversitesi Örneği)**, Khazar Journal of Humanities and Social Sciences, Cilt 12, Sayı 1- 2, 2007, s. 237 - 238.

fikri oldukça popüler ve talep edilir hale gelmiştir. Türkiye'nin etkin bir güç olabildiği ve isminin olumlu bir çağrışım yarattığı ülkelerin –Türkiye'nin özellikle maddî bakımdan eğitim kapasitesinin nispeten yeterli olmasının da etkisiyle– Türkiye'yle girdikleri ilişkilerde uluslararası öğrenci hareketliliği önemli bir konu teşkil etmiştir. Bu durum, Türkiye'nin kendi bölgesindeki mücavir ülkeler için ayrıca geçerlidir. Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu ve Afrika'nın çeşitli bölgelerinden gelen çok sayıda öğrenci için Türkiye'de eğitim görmek büyük bir şans olmaktadır.

Türkiye, hem Türkçe'nin uluslararası geçerliliğinin bulunmamasına hem de teknolojide öncü bir ülke olmamasına rağmen, fakir ülkelerden gelen öğrencilerin çoğu nispeten dünya standartlarında ve rahat bir eğitim imkânına sahip olabilmektedir. Özellikle sağlık bilimleri alanındaki öğrenciler kaliteli bir eğitim alabilmektedirler. Yine de, eğitim almak için Türkiye'yi tercih eden uluslararası öğrencilerin nitelik ve başarı profillerinin görecedüşük olduğu söylenebilir.

Bu bilgiler ışığında Büyük Öğrenci Projesi'nin başlangıçtaki hedeflerini tam olarak gerçekleştiremediği, ancak iyi bir başlangıç olduğu öne sürülebilir. Özellikle 2012 yılına kadar çok sayıda öğrenci Türkiye'ye gelmiş ve öğrenci gelen ülkelerin sayısı yıldan yıla artış göstermiştir. Özellikle Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu gibi coğrafyalardaki ülkelere mukim öğrenciler için Türkiye'de eğitim olanağı başlı başına bir hedef haline gelebilmiştir. Bazı ülkelerdeki üst düzey siyasetçiler konuyu sıklıkla bir manevra alanı olarak kullanmışlardır. Kimi ülkeler Türkiye'yle olan ilişkilerini ağırlıklı olarak bu hareketlilik kapsamında oluşturabilmişlerdir.

Uluslararası öğrencilere sağlanan maddî imkânlar da devamlı artış göstermiştir. Örneğin ilerleyen yıllarda Türkiye’de eğitim gören uluslararası öğrencilere verilen aylık burs miktarı, kimi ülkelerden gelen öğrencilerin ailesinin aylık kazancından fazla olabilmektedir.

Ne var ki, Türkiye’nin uluslararası alanda değişen şartların tetiklemesiyle başlattığı bu uluslararası öğrenci hareketliliği, hedeflenen başarı oranlarından ve etkili bir denetimden uzak kalmıştır. Projenin değişik bölümlerinin farklı kurumlar tarafından yürütülmesi zaman içinde eşgüdüm sorunlarına yol açmıştır. Öğrenci seçme ve yerleştirme işlemlerinde objektif kriterler gereği kadar göz önünde bulundurulmamış ve süreç boyunca şeffaflıktan uzaklaşmıştır. Özellikle öğrenci seçiminin yerel yetkililerce yapıldığı ülkelerde bu durumla daha çok karşılaşmıştır.²¹⁹

Öğrencilerin akademik arka planları ile Türkiye’de yerleştirildikleri bölümler arasındaki tutarsızlığın projenin başarısına olumsuz bir etkisi olmuştur. Öğrencilerin üniversite derslerine başlamadan önce aldıkları Türkçe eğitim yetersiz kalmış, bu süre içinde söz konusu öğrencilerin Türkiye’ye entegrasyonlarını sağlayacak programların bulunmaması olumsuzluk yaratmıştır. Uluslararası öğrenciler okul harçlarını ödemek zorunda olmasalar da, verilen aylık harçlığın yetersizliği, projeye olan ilginin azalmasına yol açmıştır. Konaklamaların yurtlarda ücretsiz sağlandığı projede, yurt odalarının kalabalık olması, sosyal tesislerin bulunmaması gibi sorunlar, Türkiye’nin söz konusu projeden beklediği faydaları azaltmıştır. Diğer yandan ilgili ülkelerden kaynaklanan sorunlar da bulunmaktadır.²²⁰ Bu açıklamaların

²¹⁹ Kavak ve Baskan, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim...**, s.100 - 101.

²²⁰ **A.g.e.**

hepsi, Büyük Öğrenci Projesi'yle birlikte yürütülen Hükûmet Bursları kapsamında gelen uluslararası öğrenciler için de geçerlidir.

En önemli sorunlardan bir diğeri de, sayısal verilerin eksikliğidir. 1992 yılından bu yana Türkiye'ye kaç öğrencinin geldiği, bunların hangi üniversite ve bölümlerde okuduğu, kaç kontenjanın kullanıldığı, kaç öğrencinin bursunun kesildiği ya da mezun olduğu gibi bilgilere ilişkin sayısal ve istatistikî bilgiler, ihtiyaca tam olarak yanıt verememektedir. Büyük Öğrenci Projesi'nin yürütücüsü Millî Eğitim Bakanlığı'ndan tedarik edilen bu bilgilerinözenli bir şekilde tutulduğu söylenemez. Özellikle ülkeler hakkında ayrı ayrı tutulan sayısal veriler bu şekildedir. Yine de söz konusu proje hakkında bir fikir verebilecek sayısal bilgiler,yaklaşık veriler şeklindeerişilebilir durumdadır. Zira bu çalışmada da gerekli sayısal veriler bu zorunluluktan ötürü yaklaşık değerlerde, ancak gerçeklerden uzaklaşmadan verilmiştir. Konuya ilişkin ayrıntılı verilen toplanması işini, şu an için Büyük Öğrenci Projesi'nin daha nitelikli bir devamı sayılabilecek 'Türkiye Bursları' uygulamasının sekretarya görevini sürdüren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı yürütmektedir.

B) KAMU DİPLOMASİSİNE YENİ BİR KURUMSAL KİMLİK

1) Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Başbakanlığa bağlı müsteşarlık düzeyinde bir kamu kurumu olarak 2010 yılında kurulmuştur. Başkanlık, kuruluş vesilesini“(…) Böylecedünyanın farklı bölge ve ülkelerinde yaşayan

vatandaşlarımızın yanı sıra ortak tarih ve kültürel mirasa sahip olduğumuz soydaş ve akraba topluluklarımız ile sürdürülmekte olan ilişkiler kurumsal bir hüviyete kavuşmuştur” şeklinde ilan etmektedir.²²¹

5978 sayılı kanunla kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, esas itibariyle bir koordinasyon kurumudur. Türkiye’nin yurtdışında yaşayan vatandaşların ve soydaş-akraba topluluklarına yönelik ilgili ve yetkili kurum ve kuruluşlarca yapılacak çalışmaların koordinasyonunun bir plan dâhilinde yapılmasını sağlamak, bu alanlara yönelik belirlenmiş hedeflere hangi stratejilerle ulaşılacağını tespit etmek ve başarıya ulaşmasını sağlamak amacını gütmektedir. Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ’a bağlı olan Başkanlık, çalışmalarını; Yurtdışı Vatandaşlar, Soydaş ve Akraba Topluluklar, Uluslararası Öğrenciler ve Sivil Toplum Kuruluşları olmak üzere dört temel alanda yürütmektedir. Bir koordinasyon kurumu olarak Başkanlık, bu çalışma alanlarının her biri için çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının temsil edildiği sürekli kurullar oluşturmuş ve strateji planları hazırlama çalışmalarına girişmiştir.²²²

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, genişletilmiş bir diaspora tanımı aracılığıyla, Türkiye’nin kamu diplomasisine başlı başına kurumsal bir kimlik kazandırmak amacıyla kurulmuştur. 22. Dönem Yasama Meclisinde, yurtdışında yaşayan Türkiye vatandaşlarının sorunlarının tespiti amacıyla TBMM’de oluşturulan bir komisyonun hazırladığı rapor, Başkanlığın kurulması fikrine ön ayak olmuştur.²²³

²²¹ <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/hakkimizda.html>>

²²² <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/hakkimizda.html>>

²²³ Mehtap Altınok, “Çözüm Odaklı Çalışıyoruz”, **Artı90**, Sayı 5, 2013, s.13. Bu dergi, Başkanlığın yayın organıdır.

“Nerede bir vatandaşımız, soydaşımız, akrabamız varsa; biz oradayız” sloganına sahip Başkanlık,²²⁴ aslında sadece yurtdışında yaşayan Türkiye vatandaşlarına ve onların yaşadıkları ülkelere yönelik bir kurum olmadığını belirtmektedir. ‘Soydaş’ kelimesiyle Türk soylu ülke ve topluluklara; ‘Akraba’ kelimesiyle de soybağı bulunmayıp tarihsel ve kültürel bir birliktelik ve yakın ilişki içinde bulunan ülke ve topluluklara yönelik faaliyetler gerçekleştirildiği izah edilmektedir. Ancak Afrika ve hatta Latin Amerika gibi coğrafyalar için çeşitli eylem ve planlar düzenlemesi, Başkanlığın aslında tüm dünyayı kapsayan bir faaliyet alanının olduğunu göstermektedir.

Başkanlığın amacı, 5978 sayılı teşkilat ve görevleri hakkındaki kanunda,

a) Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına çözüm üretmek,

b) Soydaş ve akraba topluluklar ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyetler yürütmek,

c) Avrupa Birliği çerçevesinde yürütülen projeler ile Yükseköğretim Kurulu ve üniversiteler hariç olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarınca ülkemizde eğitim görmesi uygun görülenlerle, uluslararası anlaşmalar çerçevesinde ülkemize gelen öğrencilerin, ülkemizdeki eğitim süreçlerinin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması için her türlü esası belirleyerek, ilgili kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamak,

*üzere, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının kuruluş, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir.*²²⁵

şeklinde belirtilmektedir.

²²⁴ <<http://www.ytb.gov.tr/>>

²²⁵ <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5978.pdf>>

Başkanlık, Uluslararası Göç Örgütü'nün "vatanından ayrılmış, fakat bağlarını sürdüren, etnik ve ulusal toplum üyeleri"²²⁶ şeklinde tanımladığı diaspora kavramını daha geniş bir düzlemde ele almıştır. Belirtilen alanlarda çok çeşitli faaliyetler düzenleyen Başkanlığın en genel amacı;Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri aracılığıyla etkin bir güç olarak bölgesel ve küresel etkinliğini, çağımızın jeokültürel değerlerine referans vererek arttırmak ve tanımı geniş tutulmuş bir diasporaya yönelik koruyucu/kollayıcı icraatlarla 'büyük devlet' imajı oluşturma'nın yanı sıra dünya çapında bir Türkiye sempatisi yaratmak şeklinde özetlenebilir.

Genişletilmiş bir diaspora tanımını hedef alan Başkanlık, 2010 yılında kurulmasıyla birlikte, 1992 yılından itibaren devam eden Büyük Öğrenci Projesi ve Hükümet Bursları'nın diğer kurumlar nazarındaki sekretarya görevini de üstlenmiştir. Bu görev, Başkanlık bünyesindeki Yabancı Öğrenciler Daire Başkanlığı'na verilmiş, daha sonra 'Yabancı' kelimesinin pejoratif bir kavram olduğu düşüncesiyle bu dairenin ismi Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı olmuştur. Aslında bu isim değişikliği, Türkiye'nin uluslararası öğrencilere karşı daha nitelikli bir yaklaşım geliştirmeye başladığını da göstermektedir.

5978 sayılı kanunda Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı'nın görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

a) Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulunun sekretarya işlerini yürütmek.

b) Öğrencilerin, öğrenimleri süresinde ve sonrasında, ülkemizi daha iyi tanımalarını ve ilişkilerin sürekliliğini sağlayıcı yurtiçinde ve yurtdışında çalışmalar yapmak veya benzeri çalışmalar yapan kamu kurum ve

²²⁶ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), **Dünyada Diaspora Stratejileri**, 2011, s.4.

kuruluşları, özel kuruluş ile sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına katkıda bulunmak.

c) Öğrencilere yönelik olarak Kurul tarafından alınan kararların uygulanmasını ve sonuçlarını takip etmek.

ç) Kurula, kurum ve kuruluşların yaptıkları çalışmalarla ilgili değerlendirmeler ve analizler yapmak.

d) Öğrencilerin mezuniyet sonrasında yaşadıkları ülkelerde ilişkilerimizin devamını sağlamak.

e) Görev alanına giren konularda hizmetlerin etkililiğini ve yararlanıcı memnuniyetini analiz ederek araştırmak ve sonuçlarını ilgili kurumlarla paylaşarak gereken çalışmaların başlatılmasını sağlamak.

f) İlgili kurum ve kuruluşların çalışmalarının değerlendirilebilmesi amacıyla veri bankası oluşturmak.

g) (...) Türkiye'ye çeşitli alanlarda eğitim, öğretim, seminer, kurs ve benzeri faaliyetler için gelecek yabancı uyruklu öğrencilere ihtiyaçları doğrultusunda destek vermek.

ğ) (...) Yurtdışından öğrenim görmek amacıyla ülkemize gelen öğrencilere burs, barınma, iâşe, sigorta, tedavi ve diğer giderlere ilişkin destek sağlamak (...)²²⁷

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, yalnızca Türkiye tarafından burslandırılan uluslararası öğrencilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmekte, sekreteryaya vazifesini yerine getirmektedir. Bu hareketliliğin Başkanlığın uhdesine verilip daha merkezî bir yapıya kavuşturulması, bir önceki bölümde bahsedilen, 1992

²²⁷ <<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5978.pdf>>

yılından itibaren Türkiye tarafından burslandırılan uluslararası öğrencilerle ilgili istenilen verimin alınamamasına neden olan sorunların aşılması amacını taşımıştır.

Burslu uluslararası öğrenci hareketliliği politikası, oldukça dinamik ve kurumlararası koordine gerektiren süreçlerden oluşmaktadır. Bu süreçler, Başkanlığın sekreteryasını ve esas yürütücülüğünü yaptığı Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu tarafından takip edilmektedir. Kurulun başkanlığını, Başbakan Yardımcısı yapmaktadır.

Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu; Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Kredi ve Yurtlar Kurumu ve Yükseköğretim Kurulu kurumlarının en az genel müdür seviyesindeki katılımcılarından oluşmaktadır.²²⁸ Kurul toplantılarına, gerekli görüldüğü takdirde Sağlık Bakanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Millî İstihbarat Teşkilatı gibi kurumların mensupları da katılabilmekte ve görüş bildirebilmektedir. Kurulduğu tarihten itibaren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından yerine getirilen ilk faaliyetlerden biri, Türkiye'nin Yabancı Öğrenci Strateji Belgesi'nin hazırlanmasıdır. Bu strateji belgesinde, uluslararası öğrenci hareketliliğinin dünyadaki diğer örnekleri incelemiş, bu hareketlilikten beklenen faydalar ortaya konulmuş ve Türkiye'nin bu alanda daha nitelikli adaylara ulaşabilmesi, uzun vadeli fayda sağlanması adına bir yol haritası çizilmiştir.

²²⁸ <<http://www.ytb.gov.tr/Files/Document/Uluslararası%C4%B1%20%C3%96%C4%9Frenciler%20De%C4%9Ferlendirme%20Kurulunun%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Usul%20ve%20Esaslar%C4%B1%20Hakk%C4%B1nda%20Y%C3%B6netmelik.pdf>>

Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, başlı başına kamu diplomasisi faaliyetleri yürüten ve çoğunlukla diplomatik bir meslekî uğraş olarak görülen dış politikayamaddî ve manevî destek veren bir yapı olmasının yanı sıra, Türkiye'ye özgü bir imaj yaratmaya çalışan bir kamu kurumudur. Başkanlık, diaspora faaliyetlerine ağırlık vermesine rağmen, buradaki diaspora kavramı genişletilmiş bir anlamda ele alınmaktadır. Bu haliyle yalnızca yurtdışında yaşayan Türkiye vatandaşlarına değil; tarihsel, kültürel, dinî bağların bulunduğu hemen her ülkeyle ilişki kurulmaktadır. Elbette ki bu ilişkiler çeşitli seviyelerde cereyan edebilmektedir. Ancak uluslararası öğrenci hareketliliğinin kamu kaynaklarından burs sağlanarak gerçekleştirilmesi faaliyetlerinin Başkanlığın uhdesine verilmesi, bu hareketliliğe konu olan kişilerin dediaspora kavramına dahil edildiğini ortaya koymaktadır. Böylelikle faaliyet alanının, aslında kamu diplomasisinin bir gereği olarak tüm dünya olduğu söylenebilir.

Başkanlık, yalnızca Türkiye'de burslu olarak öğrenim gören öğrencilerle ilgilenmektedir. Türkiye'de kendi hesabına okuyan uluslararası öğrenciler, Başkanlığın faaliyet alanının dışındadır. Ancak Başkanlık tarafından uluslararası düzeyde gerçekleştirilen fuar ve çalıştay gibi organizasyonlarda yapılan tanıtım faaliyetleri, burslu ya da kendi hesabına okuyan bütün öğrencilere yönelik olmaktadır. Bu noktada, Türkiye'de kendi hesabına okuyan uluslararası öğrencilerin nitelik ve niceliksel katkıları da göz ardı edilmemektedir. Örneğin Başkanlığın kuruluşu itibarıyla yaptığı ilk önemli faaliyetlerden bir diğeri, Türkiye'de kendi hesabına okuyan uluslararası öğrencilere yöneliktir. Önceki yıllarda Türkiye üniversitelerinde kendi hesabına okuyan uluslararası öğrencilerin okul harçları

Türkiyeli öğrencilerin üç katı miktarda iken, miktar artık Türkiyeli öğrencilerin ödediğiyle eşit hale getirilmiştir.

Türkiye'nin burslu uluslararası öğrenci hareketliliğinin Başkanlık uhdesine verilmesiyle, bu hareketlilik konusunda daha verimli çalışmalar gerçekleştirilmesi amacı güdülmüştür. Türkiye'nin 1992 yılında sistematik bir şekilde başlattığı uluslararası öğrenci hareketliliği sürecinde yaşanan sorunların aşılması ve bu hareketlilikten ilgili ülkelerin karşılıklı olarak azamî faydayı sağlamaları amacıyla, yükseköğretime ve bunun süreçlerine ilişkin her aşamada faaliyetler gerçekleştirilmekte, yeni uygulamalar hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. 2012 yılı itibariyle yürürlüğe giren 'Türkiye Bursları' uygulaması, Türkiye'nin uluslararası öğrenci hareketliliği alanında güçlü bir aktör olmasına yönelik ilerici bir adımdır.

2)'Türkiye Bursları'

1992 yılından beri Türkiye nezdinde devam eden uluslararası öğrenci hareketliliğinin nicelik olarak artış göstermesine rağmen istenilen veriminsaglanamamasıve sürecin bir bakıma sadece diğer ülkelere geçmişte verilen taahhütleri yerine getirmekten ibaret hale gelmesi nedeniyle, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı konu hakkında yeni bir uygulama geliştirmeye girişmiştir. Başkanlığın, kuruluşuyla birlikte yaptığı ilk faaliyetlerden olan Yabancı Öğrenci Strateji Belgesi'nin içerdiği fikirler doğrultusunda, uluslararası öğrenci hareketliliğinden önemli bir pay alan gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar incelenmiş ve geçmiş yılların da bir muhasebesi yapılarak yeni ve etkin bir sistem için adımlar

atılmaya başlanmıştır. Bu sürecin sonunda, Türkiye Bursları uygulaması, Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu'nun 2012 yılındaki kararıyla hayata geçirilmiş ve konu hakkında yeni bir yönetmelik hazırlanmıştır.

Daha önce Büyük Öğrenci Projesi ve Hükümet Bursları kapsamında verilen bursların yanı sıra, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı uhdesinde yürütülen uluslararası öğrencilere yönelik diğer burs programları da bu yeni sistemde merkezîleştirilmiştir.

Türkiye Bursları, öncelikle bir marka değeri yaratmayı amaçlamıştır. Gelişmiş ülkelerin konuyla ilgili politikalarının gözden geçirildiği önceki bölümlerde, bu tür bir marka değerinin, popülerlik açısından önemli olduğu görülmektedir. Lâle figürünün bulunduğu kendine ait bir amblemle, Türkiye Bursları uygulaması bu tür bir marka değeri yaratmaya girişmiştir. Özellikle dış temsilciliklere sahip Türkiye kamu kurumlarının konu hakkında bilinçlenmeleri sağlanmaya çalışılmakta ve Türkiye Bursları'nın ulusal bir politika olarak değerlendirilmesine çaba sarfedilmektedir.

Özellikle, tatmin edici demokratik bir yönetimin tam olarak tesis edilemediği ülkelerle uluslararası öğrenciler vasıtasıyla kurulan ilişkiler, konunun hassasiyetinin gözetilmesini zorunlu kılmaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliği, bahse konu tüm ülkelerle ilgili olarak Türkiye'nin dış politika hedefleri, ilişkileri ve hassasiyetlerinden ayrı düşünülememektedir. Bu durum, Türkiye'nin yakın tarihsel ilişkiler içinde bulunduğu ülkeler söz konusu olduğunda daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Böylelikle Türkiye Bursları uygulaması ve uluslararası öğrenci

hareketliliği, faaliyet alanları ve nitelikleri gereği, ulusal ve uluslararası politikayla sembiyotik bir ilişki içindedirler.

Bu tür bir uygulamaya girişilmesinin en önemli sebeplerinden biri, Türkiye’de öğrenim gören uluslararası öğrencilerin sayısının son on yılda %70 oranında artış göstermesidir. Türkiye’de hâlihazırda öğrenim gören 145 ülkeden 26 binin üzerinde burslu ve burssuzuluslararası öğrenci bulunmaktadır. Bu yönde bir artışın yarattığı imkânlar, Türkiye’nin son yıllardaki etkin dış politikası ve kamu diplomasisine verdiği önem uyarınca, uluslararası öğrenci hareketliliği politikalarının revize edilmesini gerekli kılmıştır.²²⁹

Türkiye Bursları, dinamik ve ülkelere göre değişik uygulamalara gidilen bir sistem öngörmektedir. ABD ve Fransa gibi ülkelerin farklı coğrafyalardaki ülkelere farklı burs kategorileriyle yaklaşmalarına benzer şekilde, Türkiye Bursları da ülkeleri belli kriterlere göre kategorize edip her bir kategoriye ayrı bir burs seçeneği sunmaktadır. Burs sistemi, böylece daha dinamik bir yapıya kavuşturulmuştur. 2012-2013 eğitim ve öğretim yılı için Türkiye Bursları 4 kategoride toplam 17 farklı burs programıyla adayların başvurularına açılmıştır. Lisans alanında verilen burslar ülkelerin coğrafi, sosyal ve kültürel özellikleri dikkate alınarak 9 kategoriye ayrılmıştır. Örneğin Türk Dili Konuşan Ülkeler Lisans Bursu kategorisi, yalnızca Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan’dan yapılacak başvurular için kullanılabilmektedir. Diğer taraftan Türkiye - Afrika Lisans Bursu kategorisine, sadece belirlenen Afrika ülkeleri öğrencileri başvurabilmektedir. Haran Lisans Bursu kategorisi ise ağırlıklı olarak, belirlenen Ortadoğu ülkelerine yöneliktir. Diğer burs kategorileri de, ülkeleri farklı şemalar altında değerlendirerek

²²⁹Hasan Er, “Türkiye Bursları Büyük İlgi Gördü”, **Artı90**, Sayı 3, 2012, s.82.

plan ve programlama süreçlerinin etkin bir şekilde ilerlemesi amaçlanmıştır. Afganistan ve Somali gibi ülkeler için ayrı bir kategorinin tesis edilmesi de, bir takım siyasî etkilerin rol oynadığını göstermektedir.²³⁰

Lisansüstü seviyede verilen burslar ise 4 ana başlık altında toplanmıştır. Tarih ve Medeniyet Bursu, İbni Haldun Sosyal Bilimler Bursu, İktisadî Çalışmalar Bursu ve Ali Kuşçu Bilim ve Teknoloji Bursu olarak isimlendirilen tematik ayrımlı burs kategorileri, belirlenen yaş ve akademik arka plan kriterlerini karşılayan tüm dünya öğrencilerinin başvurularına imkân tanımaktadır.²³¹

İbni Sina Sağlık Bilimleri Bursu, İlahiyat Bursu ve Yunus Emre Türk Dili Bursu şeklinde kategorilere sahip burs programları da Branş Bursları başlığı altında Türkiye Bursları uygulamaları bünyesinde yer almaktadır. Son olarak, ön lisans seviyesindeki programları içeren Ahilik Meslek Eğitimi Bursu'ndan da bahsedilmelidir. Türkiye Bursları'nın 2013 yılı uygulamalarında; bahsedilen burs kategorilerinde, bunların isimlerinde ve kapsadıkları ülke ve bölümlerde kimi değişiklikler yapılmasına rağmen, yeni sistemin ayrıştırılabilir ve dinamik yapısı benzer şekilde devam etmektedir. Örneğin yeni akademik yılda, diğer ülkelerin insan kaynağı ihtiyacı duydukları alanlar karşılıklı olarak tespit edilmeye çalışılarak, bu ülke uyruklu uluslararası öğrencilerin Türkiye üniversitelerinde sadece belli bölümlerde okuyabilmeleri uygulamasına gidilmiştir.

Tüm kategorilerdeki burs programları; doğa bilimleri, sosyal bilimler ve insanî bilimler alanlarında çok sayıda farklı bölüm seçeneğini başvuru sahibi uluslararası öğrencilere sunmaktadır. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, öğrencilerin

²³⁰ A.g.y., s.82 - 83.

²³¹ A.g.y.

seçiminde artık yazılı bir sınav yapılmamakta, çeşitli kurum temsilcileri ve akademisyenlerden mütetekkil seçici heyetler, başvuruların sayısının fazla olduğu kelere giderek öğrencilerle bire bir mlkatlar gerçekleştirmektedirler. Mlkat yapılmayan kelerden yapılan başvurular, ibraz edilen belgeler vasıtasıyla değerlendirilmektedir. Öğrenciler, mlkat değerlendirmesinin ardından, akademik arka planlarıyla uyumlu tercihlerinin arasından uygun görülen niversite ve bölüme kaydolmaktadırlar. 2012 yılı itibariyleuluslararası ğrenciler, Türkiye’de 46 ilde 84 niversiteye, 400’n üzerinde bölümde öğrenim görmek üzere yerleştirilmektedirler.

Türkiye Bursları uygulamasının hayata geçirilmesindeki öncelikli amaçlardan bir tanesi, yükseköğretim için burslu olarak Türkiye’de okumayı tercih eden adayların arasından nitelikli olanlarının tercih edilmesidir.Bu sebeple aday öğrencilerin akademik başarıları ve bununla ilgili göstergeler,değerlendirme sürecinde en fazla önem verilen konu haline gelmiştir. Türkiye’nin bir akademik yılda burslu olarak kabul edebileceği uluslararası ğrenci sayısı, bütçe esasına dayanılarak belirli bir sayıda tutulması gerekmektedir. Buna karşılık son yıllarda Türkiye’de öğrenim görmek isteyen uluslararası öğrencilerin sayısının önemli bir artış göstermesi, rekabete dayalı bir sistemi olanaklı kılmıştır. Böylelikle adayların akademik ve farklı alanlardaki donanımlarına çok daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Getirilen başarı kriterleri, sürecin daha objektif ve şeffaf bir şekilde seyretmesini mümkün hâle getirmiştir.

Türkiye Bursları sisteminin getirdiği en önemli yeniliklerden bir tanesi de, başvuruların internet ortamında alınmasıdır. Kimi istisnalar haricinde, Türkiye Bursları’na yapılan başvurular, tüm dünyadan internet vasıtasıyla yapılmaktadır.Bunu sağlamak için, uluslararası ğrenci hareketliliğinde önde gelen

ülkelerde olduğu gibi, Türkiye Bursları için kapsamlı bir internet sitesi kurulmuştur. Bu sitede, burs programları ve bu programlardan yararlanmak isteyen uluslararası öğrencilerin neler yapması gerektiğine, ayrıca Türkiye’de yaşam koşullarına yönelik ayrıntılı bilgiler sunulmaktadır. Bu bilgiler, çok çeşitli dil seçenekleri eşliğinde yayınlanmaktadır. Türkiye Bursları’ndan yararlanmak isteyen adaylar, başvurularını bu internet sitesi vasıtasıyla gerçekleştirmektedirler. Başvuru yapan adaylardan, akademik arka planlarına ve özgeçmişlerine dair kapsamlı bilgiler talep edilmektedir.²³²

Türkiye Bursları uygulamasının dünya çapında tanıtımına yönelik çalışmalara da önem verilmiştir. Yeni burs sisteminin popülerliğinin artması için birçok ülkeye ziyaretler gerçekleştirilmiş, basın-yayın araçları ile yazılı ve görsel tanıtım materyalleri etkin şekilde kullanılmıştır.²³³ Tüm bunların sonucunda, Türkiye Bursları’na 160 ülkeden 40 bini aşkın başvuru alınmıştır.²³⁴ Yeni sistemle birlikte burs tahsis edilecek öğrencilerin sayısı ve bu öğrencilerin aldıkları bursların miktarları da arttırılmıştır.²³⁵ Bunun sonucunda, daha önce Türkiye’ye eğitim görmek için çok az öğrencinin geldiği Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Latin Amerika gibi coğrafyalardan daha fazla başvuru alınmaya başlamıştır. Örneğin 2013 Türkiye Bursları uygulamasının lisansüstü programlarına, daha önce Türkiye’de eğitim almak üzere herhangi bir başvurunun gerçekleşmediği İspanya’dan 130 civarında başvuru yapılmıştır. Yapılan tanıtım faaliyetlerinin ve başvuruların internet aracılığıyla alınmasının bu durumlarda etkili olduğu düşünülebilir.

²³² Hasan Er ve Nazlı Ceren Akçay, “Eğitim için Türkiye”, **Artı90**, Sayı 2, 2012, s.80 - 81.

²³³ <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/uluslararasi-ogrenciler/729-2013021401.html>>

²³⁴ Er, **Artı90**, s.82 - 83.

²³⁵ <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/burs-olanaklari>>

Türkiye Bursları aylık burs ödemesi, barınma, üniversite öğrenim harcı, sağlık giderleri, gidiş-geliş ulaşım katkısı imkânlarını kapsamaktadır. Düzeylere göre uluslararası öğrencilere ödenen aylık burs miktarı; önlisans ve lisans için 500 TL, yüksek lisans için 750 TL, doktora ve araştırma için ise 1.000 TL olarak belirlenmiştir. Bu miktar, daha önceki yıllarda verilen miktarın oldukça üzerindedir.²³⁶

Türkiye Burslusu öğrenciler, devlet yurtlarında ücretsiz olarak konaklayabilmektedirler. Bu imkândan faydalanmak istemeyen öğrenciler, ücretini kendileri karşılamak üzere farklı konaklama imkânlarını kullanabilmektedirler. Türkiye Burslusu öğrenciler, yerleştirildikleri üniversitelerin öğrenim harcından muaf tutulmaktadırlar. Sağlık güvencesi altında olan öğrenciler, bir yıl süre boyunca ve üniversite eğitimine başlamadan önce Türkçe eğitimi almaktadırlar. Türkçe eğitimi aldıkları süre boyunca öğrencilerin burs imkânları devam etmektedir. Son olarak Türkiye Burslusu öğrencilere, ülkemize ilk geldiklerinde ve öğrenimlerini tamamladıktan sonra ülkelerine dönüşlerinde, ulaşım masrafları için ödeme yapılır. Bu imkân, özellikle fakir ülkelere gelen öğrencilerin ödemek zorunda oldukları pahalı uçak biletleri göz önüne alındığında daha fazla önem teşkil etmektedir.

Türkiye Bursları, 1992 yılından itibaren edinilen deneyim ışığında, uluslararası öğrenci hareketliliğinde önde gelen ülkelerin uygulamalarının incelenmesinin ardından hayata geçirilmiştir. Dünyada giderek sıkı bir rekabet konusu hâline gelen uluslararası öğrenci hareketliliğinde Türkiye'nindaha popüler ve tercih edilebilir bir ülke olması sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca söz konusu uygulamadan istifade eden öğrencilerden gerekli verimin alınması ve uygulamadan

²³⁶ <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/burs-olanaklari>>

beklenen uzun vadeli faydaların gerçekleşebilmesi için izlenmesi gereken süreçler daha rasyonel hâle getirilmiştir. Önceki yıllarda Türkiye'ye gelen öğrencilerin takip edilmemesi ve onlara gerekli rehberliğin sağlanmamasından kaynaklanan sorunlar aşılmaya çalışılmaktadır. Zira uluslararası burslu öğrenci hareketliliğinin başbakanlığa bağlı bir birime havale edilmesi konuya daha farklı bir gözle bakıldığının göstergesi olarak düşünülebilir.

Türkiye'de yükseköğretim seviyesinde eğitim gören bir uluslararası öğrenciye eğitimi süresince sağlanan imkânların bütçedeki toplam maliyeti; Tıp/Sağlık Bilimleri için ortalama 436 bin TL., Mühendislik Fakülteleri/Fen Bilimleri için 224 bin TL., Sosyal Bilimler içinse 215 bin TL. tutarındadır.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı bünyesindeki Uluslararası Öğrenciler Daire Başkanlığı'nın en temel amaçlarından biri, Türkiye'nin uluslararası öğrenciler için sunulan yaşam kalitesi, imkân ve fırsatlar bakımından dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almasını sağlamaktır. Bu amaçla, Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayısını artırmak için çalışmalarını belli bir program dâhilinde; eğitim öncesi, eğitim süreci ve eğitim sonrası olmak üzere üç aşamalı bir şekilde yürütmektedir.

Birinci aşamada Türkiye Burslarının tanıtımından başlamak suretiyle dünyanın farklı coğrafyalarındaki başarılı gençlerin ülkemizde eğitim görmeleri teşvik edilmekte ve bu adayların seçim süreçleri koordine edilmektedir. Daire Başkanlığı bünyesindeki Burslandırma ve Kurul Koordinatörlüğü buna yönelik işlerle görevlidir. Kültürel ve Sosyal Rehberlik Koordinatörlüğü uhdesinde yürütülen ikinci aşamada ise Türkiye'de öğrenim görmeye hak kazanan öğrencilere yönelik

sosyal, kültürel ve teknik (ikamet, barınma, sağlık vb.) rehberlik hizmetleri planlanmakta, bu alanlarda öğrencilere yönelik çeşitli programlar düzenlenmekte ve öğrencilerin yaşadıkları sorunlara sistematik çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Öğrencilerin bürokratik süreçleri kolay bir şekilde aşması için yapılan çalışmalar da bu koordinatörlüğün görevlerindendir. Koordinatörlük, eğitimlerini tamamlayan uluslararası öğrencilerin mezuniyetleri sonrasında Türkiye ile olan ilişkilerini sürdürmelerini temin etmek amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Akademik Rehberlik Koordinatörlüğü, uluslararası öğrencilere akademik konularda yön gösterici ve akademik takibi sağlayıcı faaliyetler düzenlerken, Bilgi ve Süreç Yönetimi Koordinatörlüğü de konuyla ilgili sayısal veri ve istatistiklerindenlenmesine, öğrencilerin bursluluk statülerinin takibine yönelik çalışma alanlarına sahiptir. Akademik Rehberlik Koordinatörlüğü, uluslararası öğrencilerin üniversite dışında aldıkları eğitim faaliyetlerinden de sorumludur.²³⁷

Böylece, yaklaşık 20 yıldır sistematik bir şekilde devam eden Türkiye'nin burslu uluslararası öğrenci hareketliliği, daha etkin ve dinamik bir mekanizmayla değiştirilmiştir. Nitelik ve nicelik olarak dünya standartlarının uygulanmaya çalışıldığı yeni Türkiye Bursları sistemi; başarı, rekabet ve şeffaflık gibi çağdaş kavramların daha çok vurgulandığı bir yapı kazanmıştır.²³⁸ Türkiye'nin uluslararası öğrenciler için bir çekim merkezi hâline gelmesi ve öğrenci hareketliliğinin dış politikada atılan diğer adımlaryardımcı olması için girişilen yeni uygulama, kamu diplomasisinin etkin bir örneğini oluşturmaktadır. Beklenen uzun vadeli siyasî ve ekonomik faydaların yanı sıra, rekabet konusu haline gelmiş bulunan bu alanda kamu

²³⁷ <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/uodb-menu-sol/uodb-gorevleri-sol.html>>

²³⁸ <<http://www.ytb.gov.tr/index.php/uluslararasi-ogrenciler/601-2012091803.html>>

diplomasisi kavramının karakteristik özelliğine uygun olarak çağcıl kavramların daha fazla vurgulanması, Türkiye'nin söz konusu hareketliliğe yaklaşımını ortaya koymaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliğine, yabancı uyruklu öğrencilere tahsis edilen burslar yoluyla katkı sağlanması, Türkiye'ye, kendi kapasitesi oranında bir imkân sunmakta ve onun sistemle bütünleşmesini kolaylaştırmaktadır.

III. BÖLÜM: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI BURLU ÖĞRENCİ STRATEJİLERİNE YANSIMALARI

A) 1990’LAR

1) Değişen Şartlar ve Türkiye

Osmanlı’nın son dönemlerinde, Türkçülük akımının da etkisiyle, diğer coğrafyalarda yaşayan Türk soylu topluluklara yönelik ilgi artmıştır.²³⁹ Bu ilgi, Cumhuriyet döneminde de daha sıkı bir vurguyla varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminde, Türklük, Orta Asya kökenli bir olgu olarak ele alınmış, bu algının yerleşmesi amacıyla kimi akademik çalışmalar yapılması çabalarına girişilmiştir.²⁴⁰

Ancak Cumhuriyetin ilk yılları da dâhil olmak üzere, Türkiye’nin Orta Asya coğrafyasındaki Türk soylu ülkelere yönelik ilgisi resmî bir politika mahiyetine bürünmemiştir. Cumhuriyet liderleri, özellikle SSCB sınırları içinde yaşayan “Dış Türkler” konusunda herhangi bir resmî beyanda bulunmaktan kaçınmışlardır. Soğuk Savaş döneminin kendine özgü şartlarında da bu tutum devam etmiştir.²⁴¹

Bu durumun sebeplerinden biri, Türkiye’nin, kuruluşundan itibaren, dış politika enerjisinin çok büyük bir kısmını Batı’ya entegre olmak için

²³⁹ Saadettin Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Ankara, 3. Baskı, Akçağ Kitabevi, 2006, s.37.

²⁴⁰ Barış Karacasu, “Mavi Kemalizm - Türk Hümanizmi ve Anadoluçuluk”, **Kemalizm**, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, Cilt 2, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul, 6. Baskı, İletişim Yayınları, 2009, s.336-337.

²⁴¹ Mustafa Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt II, 10. Baskı, Ed. Baskın Oran, İstanbul, 2008, s. 366.

kullanmasıdır.²⁴² Bir diğer sebep de SSCB'yle olan ilişkilerin sorunsuz seyretmesine verilen önemdir.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin, sınırları dışındaki Türklerle ilgisi, kimi milliyetçi çevrelerin siyasî programlarında yer edinebilmişse de, dönemin uluslararası politika anlayışındaki 'bloklararası' yapı, bu tür bir ilginin somutlaşması ihtimalini gündemden düşürmüştür.

1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasıyla simgelenen sürecin sonunda SSCB'nin Aralık 1991'de kendini feshetmesi, dünya politikasında Türkiye'yi de oldukça etkileyen önemli değişim ve yenilikleri beraberinde getirmiştir. Bu değişim, yeni işbirliği fırsatlarını gündeme getirmekle beraber, bölgedeki risklerin artmasına da neden olmuştur. Sovyet sisteminin dağılmasıyla, temelde bu sisteme karşı kurulan ittifak sorgulanmaya açık hale gelmiş ve istikrarsızlık ihtimali baş göstermiştir.²⁴³

SSCB'nin dağılması, Türkiye'yi başlıca iki açıdan etkilemiştir. Öncelikle Türkiye için bu yeni dönem bir güvensizlik kaygısını beraberinde getirmiştir. SSCB tehdidinin ortadan kalkmasının Türkiye için bir güvensizlik unsuru olarak değerlendirilmesi bir çelişki olarak görülebilir. Ancak temelde SSCB'ye karşı bir ittifak olma özelliği gösteren Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) yeni dönemde yeri ve gerekliliği tartışmaya açıldığından, Türkiye bu yeni dönemde kendisini bir güvenlik boşluğu içinde görmeye başlamıştır. Türkiye'nin Soğuk Savaş boyunca güvenlik ve dış politikasını, Batılı müttefiklerine karşı ağırlıklı olarak

²⁴² Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, 3. Baskı, der. Melek Fırat, Ankara, 2006, s.71.

²⁴³ Aydın, "Kafkasya ve...", s.367.

‘jeostratejik önem’ üzerinden kurgulamış olması, güvenlik kaygısının nedenini daha iyi ortaya koymaktadır.²⁴⁴

Tüm bunlara karşılık, Türkiye, oluşan yeni şartları kendisi için bir fırsat olarak değerlendirmeye de çalışmıştır. SSCB’nin dağılmasıyla 5 Türk kökenli devletin bağımsızlıklarını kazanmaları, Türkiye’de büyük bir sevinç ve heyecan yaratmıştır. Türkiye için bu durum politik, ekonomik ve psikolojik avantajlar sağlanabilecek tarihî bir fırsat olarak görülmüştür. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 1 Eylül 1991’de TBMM’yi açış konuşmasında durumu değerlendirirken Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB’nin dağılmasının Türklere bölge lideri olabilmeleri yolunda tarihî bir fırsat hazırladığını ve 400 yıldan beri ilk defa ortaya çıkan bu fırsatın kaçırılmaması gerektiğini ifade etmiştir.²⁴⁵

Türkiye, bağımsızlıklarını kazanan Türk devletlerini ilk tanıyan devlet olarak bölgede model ve lider olma çabaları sergilemiş, bölgedeki Rusya etkisini kırmaya yönelik aktif politikalar uygulamaya girişmiştir. Ekonomi ve kültür başta olmak üzere hemen her alanda ilişkiler kurulmaya çalışılmış, buna yönelik oluşturulan heyetler ülkeler arasında ziyaretler gerçekleştirmişlerdir.²⁴⁶

Söz konusu yeni dönemde, Türkiye’nin duygusal ve heyecanlı bir beklenti içinde bulunduğu göze çarpmaktadır. Aynı zamanda bu dönem, Türkiye için Soğuk Savaş sonrası dış politikada bir kimlik arayışı dönemi olmuştur. Bu arayışta

²⁴⁴ A.g.e., s.369 - 370.

²⁴⁵ A.g.e., s.370.

²⁴⁶ A.g.e., s.376.

Türkiye'nin ilk seçeneği “Türklük kimliği” olmuş ve “Türk dünyası” merkezli dış politika çizgisi izlenmeye başlanmıştır.²⁴⁷

Türkiye'nin yeni şartların etkisiyle giriştiği bu yönelim, iç politikadaki gelişmelerle uyumlu olmuştur. 12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra Türkiye neoliberal iktisat politikalarıyla eklemlenmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda bu politikalar devam etmekle birlikte, art arda yaşanan ekonomik krizler Türkiye'nin istikrarsız bir hâl almasını sağlamıştır.²⁴⁸ Bununla birlikte, 80'lerin ortasından itibaren baş gösteren ve 90'lı yıllarda iyiden iyiye gelişen Kürt sorunu, Türkiye'nin gündemine tamamen hâkim olmuştur. Bu ortamda ordu, iç politikada olduğu kadar dış politikada da aktif bir karar alıcı konumda hareket etmiş ve dış politikada güvenlikçi yaklaşımlara ağırlık verilmiştir. Türkiye'de 1990 - 2001 yılları arasında on bir hükûmet değişikliği olmuş ve çok partili koalisyon yapıları da istikrarsızlığın devamında rol oynamıştır.²⁴⁹

2) Türk Cumhuriyetleriyle İlişkiler ve Eğitim Alanı

SSCB'nin dağılmasının ardından oluşan yeni ortam; Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın bağımsız devletler olarak yer aldıkları bir ortam olmuştur. Türkiye'nin bu coğrafya ve devletlerle olan ilişkilerini başlıca üç safha halinde özetlemek mümkündür.

²⁴⁷ Erhan Büyükkakıncı, “Türkiye, Rusya, Kafkasya ve Orta Asya”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, der. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi, İstanbul, Der Yayınları, 2012, s. 687-689.

²⁴⁸ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, 15. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2011, s.172-173.

²⁴⁹ Erhan Büyükkakıncı, “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye - Rusya İlişkileri”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, 3. Baskı, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.695 - 696.

Bu safhalar, birbirlerinden belirgin olaylar nedeniyle ayrılmamıştır. Esasen, ilişkilere yön veren anlayışların zaman içinde değişmesi yoluyla bir safhadan diğerine geçilmiştir. Bu doğrultuda, ilk safha, iyimserlik ve parlak gelecek beklentileri safhası olarak nitelenebilir. İkinci safhayı niteleyen özellik, ilişkilerin belirli sınırlar içinde kalmasını zorlayan faktörlerin bilincine varılmasıdır. Üçüncü safha ise, ilişkilerin rutinleşmesi şeklinde tanımlanabilir. Söz konusu ülkeler ile Türkiye arasındaki öğrenci hareketliliğinde de bu safhaların niteliklerine göre değişimler gözlenmektedir.²⁵⁰

İlişkilerde iyimser, hatta romantik bir havanın hâkim olduğu ilk safhada, Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ardı ardına kazandıkları bir sırada, Türkiye bu gelişmeden oldukça memnuniyet duymuştur. Zira daha önce değinildiği gibi, bu yıllar Türkiye iç politikasında da Kürt sorunu nedeniyle milliyetçi bir havanın hâkim olduğu ve dış politikadaki tehdit algısının daha geniş tutulduğu bir döneme denk gelmektedir.²⁵¹ Dolayısıyla Türk kimliği ve Türk Dünyası söylemleri üzerinden geliştirilmeye çalışılan yeni dönem dış politikası, iç politikanın bir nevi doğrulanması işlevini de görmektedir. Henüz birkaç yıl öncesine kadar Dış Türkler konusundan söz etmek ırkçı eğilimlerin bir göstergesi olarak algılanırken, konuya ilişkin artan ilgi ve bilinçlenmeyle birlikte yeni bir etnisite anlayışı gelişmeye başlamıştır.²⁵²

Bu dönemde peş peşe Türkiye'yi ziyaret eden söz konusu cumhuriyetlerin liderlerine destek ve yardım sözleri verilirken, 1993 yılına kadarki dönemde bu

²⁵⁰ Gül Turan, İlter Turan, "Türkiye'nin Diğer Türk Cumhuriyetleriyle İlişkileri", **Türk Dış Politikasının Analizi**, 3. Baskı, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.759.

²⁵¹ 1990'lar; Türkiye'nin 1980'lerden itibaren uygulamaya başladığı neoliberal iktisat politikalarının 2000'lerde 'olgunlaşması' arasındaki bir geçiş dönemi olarak düşünüldüğünde, 90'lardaki milliyetçi atmosfer Daniel Lerner'in milliyetçiliği bir geçiş dönemi ideolojisi olarak aktarması düşüncesi akıllara gelmektedir.

²⁵² Aydın, "Kafkasya ve...", s.380.

lkelerle 140'dan fazla ikili anlaşma imzalanmıştır. Diğer taraftan, ilk defa Eylül 1991 yılında *The Economist* dergisinin SSCB sonrası dünyayı değerlendirirken kullandığı “Adriyatık'ten Çin Seddine” kadar uzanan bölgedeki Türkçe konuşan topluluklar söylemi, dönemin Türkiye başbakanı tarafından da kullanılmıştır.²⁵³

Başbakan Süleyman Demirel, bu yeni dönemdeki konuyla ilgili “Türkiye'nin sorumlulukları”na sıklıkla vurgu yapmıştır.²⁵⁴ Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Eylül 1991 yılındaki Türkiye ziyareti sırasında ifade edip Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut zal'ın da konuşmalarında sıkça yer verdiği 21. yüzyılın bir Türk yüzyılı olarak hayal edilmesi, oluşan havayı yansıtması bakımından önemlidir.²⁵⁵

25 Kasım 1991 tarihli Hkmet Programında şu değerlendirme yapılmıştır. “Hkmetimiz, tarihsel bir yeniden yapılanma sürecinde bulunan Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerine ve işbirliğine büyük önem vermektedir (...) Cumhuriyetlerle ilişkilerimizin geliştirilmesi de bu temel yaklaşımla uyumlu bir tutum izleyecektir. Aynı yaklaşım, Kafkasya'da komşumuz olan Cumhuriyetler ile dil ve kültür yakınlığımız bulunan Cumhuriyetlerle ilişkilerimize de egemen olacaktır.”²⁵⁶

Aynı hkmetin başbakanı, 30.12.1991 tarihli basın toplantısında, Türk dünyasıyla ilgili şu hususlara dikkat çekmiştir:

Çevremizdeki belirsizlik ve istikrarsızlık kuşağını, barış, işbirliği ve refah kuşağına dönüştürmek temel hedeflerimiz arasındadır (...) Eski SSCB'nin dağılmasıyla Balkanlarda, Kafkasya'da ve Orta Asya'da dostluk

²⁵³ A.g.e.

²⁵⁴ A.g.e.

²⁵⁵ A.g.e.

²⁵⁶ Yüksel Kavak ve Gülsün Atanur Başkan, “Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 20, 2001, s.93.

elimizi bekleyen yeni devletler ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelere imkanlarımız ölçüsünde yardım etmeye çalışıyoruz. Ancak bu yardımların(...) disiplin altına alınması, sistematize edilmesi gerekmektedir.

*1991’de Dünyayı sarsan ve değiştiren devrim niteliğindeki demokratikleşme dalgasının ilk dönemi tamamlandı. Şimdi, umutlarıyla, sorunlarıyla, sürprizleriyle yeni bir döneme giriyoruz. Eskisinin yerini alacak yeni yapılar, yeni dengeler ortaya çıkmaya başlıyor. Her geçiş dönemi gibi bu dönem de istikrarsızlıklarla umut ve fırsatları bünyesinde birarada taşımaktadır (...) Yeni dönem Türkiye’nin önünde geniş ufuklar da açmaktadır. Bu noktada doğru adımlar atılması hayatidir. Dış politikada atak olmak kadar, geniş tartışmalarla oluşmuş doğru açılımlarda bulunmak da önem taşıyor.*²⁵⁷

Bu dönemde, Batı dünyasının da Türkiye’yi, bağımsızlıklarını yeni kazanan cumhuriyetlere önderlik etmesi yolunda cesaretlendirdiği gözlenmektedir. ABD Başkanı George Bush, Türkiye’nin bu cumhuriyetlere ‘model’ olmasını arzuladığını açıkça beyan etmiştir.

Batı’nın basın yayın araçları da Türkiye’yi aynı yönde teşvik etmişlerdir: *The Daily Telegraph* “Eski İmparatorluğun Yeniden Doğuşu”, *Jane’s Defense Weekly* “Değişen Bir Bölgede Yükselen Güç: Türkiye”, *The Economist* “Türki Cumhuriyetlere Yolunu Gösteren Yıldız: Türkiye”, *Frankfurter Rundschau* “İngiltere ve Rusya’nın Böldüğü Hasta Adamın Büyük İntikamı”, *Die Welt* “Türkiye’nin Karadeniz İşbirliği Örgütü Girişimi Orta Asya’yı Yönetebileceğinin Bir İşareti” gibi kimi zaman abartıya kaçan yorumlar yapmışlardır. Türkiye’nin bu

²⁵⁷ A.g.y., s.94.

yorum ve teşviklerden de cesaret alması şaşırtıcı değildir.²⁵⁸

Bu dönemde Türkiye ile söz konusu ülkeler arasındaki ilişkiler yalnızca söylem düzeyinde kalmamıştır. Ekonomiden kültüre kadar çok çeşitli alanlarda, dönemin iyimser havasına uygun bir biçimde hızlı bir bağ kurulması ve girişimlerde bulunulması yoluna gidilmiştir. Örneğin 1992'nin ortalarına gelindiğinde bölgede yatırım yapan Türk firmalarının sayısı 200'ü geçmiştir.²⁵⁹ Türkiye'nin bu dönemde bölge ülkelerine yönelik başlattığı en önemli kültürel girişimlerden bir tanesi de eğitim alanında olmuştur.

İşte bu erken dönem açılımlardan birisi de Büyük Öğrenci Projesi'dir. Türkiye, 1992 - 1993 öğretim yılından itibaren, beş Türk cumhuriyetiyle yapılan ikili anlaşma ya da protokoller çerçevesinde Büyük Öğrenci Projesi'ni hayata geçirmiş ve bu öğrencilere Devlet Bursu adı altında burs tahsis ederek 10 bin öğrenci getirme projesini uygulamaya koymuştur. Başlangıçta, bu 10 bin öğrencinin 7 bininin yükseköğretim, 3 bininin de ortaöğretim için Türkiye'ye getirilmesi hedeflenmiştir. Projenin esas yoğunlaşma alanı yükseköğretim seviyesinde olmuştur.²⁶⁰

Büyük Öğrenci Projesi'nin amaçları şu şekilde ortaya konulmuştur:

- a) Türk cumhuriyetleri ve topluluklarının eğitim düzeyini arttırmak,
- b) Yetişmiş insan gücü gereksinimini karşılamaya yardımcı olmak,
- c) Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve

²⁵⁸ Hakan Güneş, "Türkiye – Orta Asya İlişkileri", **Türk Dış Politikasının Analizi**, der. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi, İstanbul, Der Yayınları, 2012, s.720.

²⁵⁹ Fahri Türk, "Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri Arasındaki İlişkiler (1992-2012)", **Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu**, Ed. Fahri Türk, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, 2013, s.12 - 18.

²⁶⁰ Kavak ve Başkan, "Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri...", s.96.

d) Türk dünyasıyla kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak.²⁶¹

Türkiye, ülkeler arasında kalıcı ilişkilerin geliştirilmesinde, toplumsal seçkinler arasında kurulacak bağın önem arz ettiğini bilerek davranmıştır. Diğer taraftan, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ve iktisat, bankacılık, iş idaresi, muhasebe, maliye, diplomasi gibi alanlarda eğitimli kişilere ihtiyaç duyulacağı da aşikârdır. Zira bu alanların hemen hepsi, Türkiye'nin bu ülkelerle yaptığı anlaşmaların konusunu oluşturmuştur.

Büyük Öğrenci Projesi'nin yukarıda belirtilen amaçları, yeni döneme dair beslenen iyimser umutların bir yansımasıdır. Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve Türkiye dünyasıyla kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak gibi niyetler, hem Türkiye'nin bu ülkelere bir model olma amacını göstermekte hem de insan odaklı yatırımların geleceğe yönelik beklentilerini açığa vurmaktadır. Belirtilen niyetler, ayrıca, Türkiye'nin söz konusu dönemdeki dış politikasının ve bu politika aracılığıyla oluşturulmak istenen kimliğin bir özeti niteliğini de göstermektedir. Daha özelde, Türkiye'nin bu projeyle birlikte, ülkelerin bürokratik kademelerinde Rus karar alıcı seçkinlerin yerine geçecek kadroları yetiştirip “Türk kimliği” ekseninde rol edinmelerini sağlamayı amaçladığı yorumları yapılabilir.²⁶²

Her ülkeye başlangıçta 2 bin adet kontenjanın tahsis edildiği proje, bu yönüyle de, Türkiye'nin o dönemdeki duygusal ve aceleci beklentilerini açığa vurmaktadır. Çünkü ileriki safhalarda, bu ülkelerin hiçbirine bu kadar kontenjan tahsis edilmeyecektir. Bu durumun nedenlerinden biri, kontenjanlardan, Türkiye'nin

²⁶¹ A.g.y.

²⁶² Erhan Büyükkakıncı, “Sovyet Sonrası...”, s.796.

değişen dış politikası uyarınca başka ülkelerin de faydalanmalarının sağlanmasıdır. Ancak daha önemli bir nedense, bu ülkelere tahsis edilen kontenjanlara olan ilginin azalması ve beklenen başarı düzeylerine ulaşamamasıdır. Büyük Öğrenci Projesi'nin 2012 yılına kadar yürürlükte bulunduğu 20 yıllık süreç, bu sonucu açıklıkla doğrulamıştır.

İlişkilerin girdiği ikinci safhada da ülkeler arasındaki iyimserlik havası sürerken, söz konusu ilişkilerin gelişmesini kısıtlayan bazı önemli faktörler ortaya çıkmıştır. Bahse konu ülkelerin katılımıyla gerçekleştirilen Ankara Zirvesi'nde, keskin taahhütler içermeyen ve iletişim, güvenlik, doğal kaynaklar gibi alanlarda kimi ortak projelere ilişkin beyanların yapıp iyi niyetlerin sunulması amaçlanırken; konuyla ilgili en istekli kişilerden olan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in, bu girişimlerin, SSCB'nin dağılmasının ardından kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'yla olan ilişki ve taahhütlerine zarar vermemesi gerektiği yolundaki ısrarı şaşırtıcı olmuştur. Nazarbayev'in Bağımsız Devletler Topluluğu ifadesinden kastının Rusya Federasyonu olduğu konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır.²⁶³

Aslında Türkiye, bölge ülkeleriyle kurmaya başladığı bu ilişkideki kimi realiteleri erkenden anlayabileceği bir sürece girmiştir. Öncelikle Rusya Federasyonu'nun bölge ülkeleri üzerindeki hâkimiyeti hâlâ çok güçlüdür. Bu ülkelerin Rusya'ya iktisadî bağımlılıkları devam ettiği gibi, özellikle Rus dilinin etkisiyle, Rusya'nın kültürel hegemonyası da mevcudiyetini korumaktadır.²⁶⁴

Diğer taraftan, Türk Cumhuriyetlerinin kendi aralarında da çıkar farklılıkları ve çatışmaları bulunmaktadır. Söz konusu ülkelerin birbirleriyle alakalı toprak,

²⁶³ A.g.e., s.798.

²⁶⁴ Turan ve Turan, "Türkiye'nin Diğer...", s.767-768.

etnisite ve güvenlik sorunları vardır. Ayrıca bu ülkelerin Rusya'ya bakışlarında da farklılıklar mevcuttur. Örneğin Azerbaycan ve Kırgızistan, Rusya'ya karşı bağımsızlıklarını korumak konusunda diğer ülkelerden daha özenli davranmaya yönelirken; Kazakistan, Türkmanistan ve Özbekistan'ın Rusya'ya karşı yaklaşımları daha ılımlı olmuştur. Ülkeler, iktisadî birlik konulu toplantılarda bir araya gelmelerine rağmen, siyasî birlik konusunu gündemlerine ciddi olarak neredeyse hiç almamışlardır.

Türkiye'nin, Türk Cumhuriyetleri'nin piyasa ekonomisine dayalı, liberal bir karşılıklı bağımlılık ilkesiyle hareket eden ülkeler hâline gelmeleri yönündeki temennisi, ülkelerin hepsinde varlığını sürdüren otoriter rejimler nedeniyle kısa vadede gerçekleştirilebilecek bir hedef değildi. Sonuç olarak, çıkar farklılıkları sadece bu cumhuriyetlerin kendi aralarında var olan bir durum olmamış, aynı zamanda Türkiye ile aralarında da var olan bir durum olmuştur. Kazakistan'ın Türkiye'yi, kendi içindeki Rus azınlıkları göz önünde bulundurarak Kıbrıs konusunda desteklemekten kaçınması buna iyi bir örnek teşkil etmiştir.²⁶⁵

Bağımsızlıklarını yeni kazanan bu cumhuriyetlerin liderleri dış dünya ile daha sık ilişkilerde bulunmaya başladıklarında, Türkiye ekonomisinin sanıldığı kadar güçlü olmadığını ve Türkiye'nin Avrupa karar alma mekanizmalarında da sanıldığı kadar söz sahibi olmadığını farkına varmışlardır.²⁶⁶

Tüm bunların sonucunda, Türkiye'nin Büyük Öğrenci Projesi kapsamında bu ülkelere tahsis ettiği yükseköğretim kontenjanlarında önemli bir düşüş göze çarpmaktadır. Örneğin Özbek hükûmeti, Türkiye'deki rejim muhaliflerinin Özbek

²⁶⁵ Aydın, "Kafkasya ve...", s.389.

²⁶⁶ A.g.e., s.390.

öğrencileri etkilemesinden çekinerek 1994 yılından itibaren Türkiye'ye gönderdiği öğrenci sayısını kademeli olarak azaltmış, yarısına yakınının da ülkelerine geri dönmesini sağlamıştır. Bu sorun günümüzde de aşılmış değildir. Diğer taraftan, bu ülkeye tahsis edilen kontenjanlara ilerleyen senelerde yeterince ilgi gösterilmediği, gelen öğrenciler arasında potansiyel sahibi kişilerin bulunmasına rağmen,²⁶⁷ öğrencilerin genellikle uyum sorunları yaşayıp başarısız oldukları gözlenmektedir.²⁶⁸

Büyük Öğrenci Projesi başlatıldığı anda var olan ilgi, diğer ülkelerde de ilk senelerden itibaren azalmaya başlamıştır. Öğrencilerin çoğu, eğitimlerini yarıda bırakarak Türkiye'den ayrılmışlardır. Verilen burs miktarı öğrenciler tarafından yetersiz bulunmuştur. Gerekli altyapının sağlanamamasından dolayı, ülkelerden gelen öğrenciler eğitim, bürokrasi ve gündelik hayata ilişkin alanlarda sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Dil sorunu, öğrencilerin Türkiye'ye uyum sağlayamamalarında önemli bir neden olmuştur. Öğrencilerin seçimlerinde belirli bir başarı kriterinin var olmaması ve ülke seçkinlerinin istedikleri öğrencileri burslardan faydalandırabilmeleri, belli bir standart ve başarı seviyesinin yakalanamamasında esaslı bir rol oynamıştır.

Nihayetinde, Türkiye'de eğitim alarak ülkelere dönen öğrenciler, Türkiye'nin umduğu gibi Türkiye'nin "gönüllü elçileri" olmamışlar, aksine Türkiye aleyhine izlenimler yaymışlardır. Türkiye'de eğitim alıp başarılı olan bazı öğrenciler ise ülkelere döndükten sonra "fazla Türkleşmiş" bulunarak devlet kadrolarında istihdam edilme seviyeleri düşük tutulmuştur.²⁶⁹

²⁶⁷ İlber Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, 8. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011, s.240.

²⁶⁸ Büyükkıncı, "Soyvet Sonrası...", s.796.

²⁶⁹ Aydın, "Kafkasya ve...", s.385 - 386.

Tüm bu gelişmelerin, Türkiye'nin bölgeyle olan ilişkilerindeki kimi kısıtları daha iyi anlamasına yardımcı olduğu söylenebilir.* Bu değişim, burslu öğrenci hareketliliğine de doğrudan yansımıştır. Zira bu gelişmelere paralel olarak, söz konusu 5 cumhuriyete verilen kontenjanlar, ilk sene tahsis edilen kontenjanların yarısına düşürülmüştür. Yalnızca 1992 - 1997 yılları arasında yaklaşık 55.000.000 dolar harcanan proje, hevesli ve aceleci bir başlangıcın etkili olduğu “nitelikten çok niceliğe önem verme”nin yarattığı sorunlarla karşılaşmıştır.²⁷⁰

Türkiye'ye yükseköğretim seviyesinde öğrenim görmeye gelen 5 Türk Cumhuriyetinden öğrencilerle ilgili yapılan bir araştırma konu bakımından açıklayıcıdır. Toplam 20 ilde üniversitelerdeki Türk Cumhuriyetleri vatandaşı olan öğrencilerle gerçekleştirilen araştırma, Türkiye ve söz konusu bölge arasındaki ilişkilerdeki değişimin bir yansıması niteliğini taşımaktadır.

Öğrencilere “*Öğrenciler Ülkelerinin Türkiye’den Beklentileri Hakkında Ne Düşünüyorlar?*” sorusu yöneltildiğinde, Azerbaycanlı öğrencilerin %48,9’u “*Önceleri Türkiye’den çok şeyler bekliyorduk, şimdi bu beklentilerimizin gerçekçi bir şekle dönüştüğünü düşünüyorum*” cevabını vermiştir.²⁷¹ Kazakistanlı öğrencilerde bu oran %31,7;²⁷² Kırgızistanlı öğrencilerde %18,7;²⁷³ Türkmenistanlı öğrencilerde %23,9²⁷⁴ ve Özbekistanlı öğrencilerde %24’tür.²⁷⁵

* Türkiye’de 90’lı yıllarda bazı üniversitelerde etkili olan MHP’nin gençlik kolları Ülkücüler, Orta Asya’dan gelen Türk soylu öğrencilerle ilgili beklentilerinin, Projenin başlangıcında oldukça yüksek olduğunu; ancak daha sonra bu düşüncelerinin gerçekçi olmadığını anladıklarını aktarmaktadırlar.

²⁷⁰ Aydın, “Kafkasya ve...”, s.385.

²⁷¹ Yakup Erdal Ertürk, Hayati Beşirli, Tuncay Dursun, **Türkiye Cumhuriyetleri Öğrencilerinin Türk Dünyasına Bakışları**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2004, s.28.

²⁷² A.g.e., s.58.

²⁷³ A.g.e., s.88.

²⁷⁴ A.g.e., s.118.

²⁷⁵ A.g.e., s.150.

Bu oranlar, Kırgızistan ve Özbekistanlı öğrenciler dışındaki diğer ülke öğrencilerinin konuyla ilgili verdikleri en yüksek oranlı yanıttır. Kırgızistan ve Özbekistanlı öğrencilerin ilgili soruya verdikleri “*Türkiye’den beklentilerimiz, önceden olduğu gibi şimdi de gerçekçi sınırlar içindedir*” yanıtının oranıyla birleştirildiğinde, bu ülkelerin de Türkiye ve söz konusu ülkeler arasındaki ilişkilerde idealist bir bakışa sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi, Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerin büyük bir kısmı, Türkiye’yle ilgili başlangıçta daha hevesli beklentiler içinde bulunmalarına rağmen, daha sonra bu beklentilerini ‘gerçekçi’ sınırlara çekmişlerdir ve esasında bu durum Türkiye ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkinin seyrini de özetlemektedir.

Öğrencilere sorulan “*Şu anda Türkiye Halkı ile Aranızdaki Bağ Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?*” sorusuna verilen yanıtlarda da “*Tarihin eski dönemlerinde aynı millete mensup olduğumuzu fakat günümüzde sadece bazı ortak yanları ve benzerlikleri bulunan akraba halklara dönüştüğümüzü düşünüyorum*” yanıtı ağırlıklı bir orana sahiptir. Öğrencilerin verdiği “*Gerek tarihin eski dönemlerinde gerekse çağımızda aynı milleti oluşturan halklar olduğumuzu düşünmüyorum*” yanıtı da, tüm ülkeler için bir önceki yanıttan sonra en fazla orana sahip olan yanıttır.²⁷⁶ Elbette bu durum, 1993 yılında Ankara’da ilgili ülkelerin katılımıyla toplanan yarı resmî Kurultay’ın sloganı olan “*Dilde, Fikirde, İşte Birlik*” ifadesine tezat teşkil etmektedir.²⁷⁷

Diğer taraftan, bölgeyle hâlâ sıkı bağlarını koruyan Rusya da Türkiye’nin bu girişimlerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmeye başlamıştır. Cumhuriyetleri,

²⁷⁶ A.g.e., s.234.

²⁷⁷ Aydın, “Kafkasya ve...”, s.391.

Türkiye'nin bu girişimleri konusunda uyararı Rusya, 1994 yılında İstanbul'da yapılması planlanan bir zirveyle alakalı olarak dışışleri bakanlığı aracılığıyla "Millet esasına dayalı bir zirvenin Rusya'yı rahatsız etmeyeceğı düşünölemez" diyerek tepkisini dile getirmiştir. Antalya'da toplanan Türk Halkları Kurultayı da Rusya tarafından saldırgan milliyetçiliğın bir yansıması olarak değeriendirilmiştir.²⁷⁸

Türkiye'deki liderlerin atıfta bulundukları Türkçü söylemlerden rahatsızlık duyan Rusya, kısa bir içine kapanma döneminden sonra, bölgedeki egemen konumunu tekrar sağlamak için harekete geçmiştir. Çeçen ve Kürt kartlarının karşılıklı kullanıldığı bir süre boyunca bölge üzerinde Rusya'yla rekabet halindeymiş gibi bir izlenim yaratan Türkiye, belirtilen süreçler sonunda Rusya'nın hassasiyetlerini göz önünde bulunduran politikalar izlemeye başlayacaktır.²⁷⁹

İlişkilerin rutinleştiğı üçüncü safhada, Türkiye ile bölge ölkelerinin arasındaki ilişkinin iktisadî alanda yoğunlaştığına tanık olunmaktadır. Özellikle ölkeler arasında kurulan çeşitli alanlardaki kurum ve kuruluşlar, ilişkilerin olağan şekilde seyretmesine katkıda bulunmuştur. Anlaşmalar, konseyler ve diğeri kurumsal yapılar; ölkeler arasındaki bağın kültürel ve tarihî bir idealizm perspektifinden uzaklaşarak çok taraflı işbirliği ilişkileri şekline bürünmesine yol açmıştır. Bu durum, doğal olarak, Türkiye tarafından çok benimsenen "Türkiye Modeli" fikrinin gündemden düşmesini sağlamıştır. Zaten söz konusu ölkeler de Güney Kore ya da Çin kalkınma modelini kendilerine daha yakın bulmuşlardır.²⁸⁰

²⁷⁸ A.g.e., s.397.

²⁷⁹ Nuri Yeşilyurt, "Ortadoğı'yla ilişkiler", **Türk Dış Politikası**, Cilt II, 10. Baskı, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s.422 - 424.

²⁸⁰ Güneş, "'Türkiye – Orta Asya...'", s.722.

Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinin, herhangi bir egemen devletle kurduğu rutin ilişkiler şeklinde olması gerektiği Nazarbayev'in 1997'deki bir yorumunda ortaya konulmuştur. Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın değerlendirmeleri, diğer Türk Cumhuriyetleri için de geçerli olmuştur:

“(Başlangıçta) çoğu insan Kazakistan'ın tüm meselelerinin Türkiye tarafından çözüleceğine inandı. Halbuki bu bağımsızlıktan vazgeçmek, komşularla geleneksel bağları koparmak, bir ağabeyin yerine ikinci ağabeyi (koymak) demektir. (...) Türk Devlet Başkanlarının ilk zirvesinde bu mesele Türk meslektaşlarımızın hazırladığı beyannamede açıkça ifade edildi. Tarihi kök birliğimize, dilimiz ve kültürümüzün ortaklığına, geleneklerimizin aynılığına dayanarak Türkiye ile işbirliği yolunu tutacağımız belirtiliyordu. Ben Turgut Özal'ı incitmeye mecbur oldum. Bu açıklamaya imza atmayacağımı söyledim. Sadece ekonomik, siyasi ve insani ilişkilere taraftar olduğumu ifade ettim. Kökümüzün aynı olduğu doğrudur, uzun zamandır birbirimizden ayrı kaldığımız (da) malumdur. Ben daha yeni elde ettiğim bağımsızlığımıza, her devletin egemenliğine saygı duyarak medeniyetimizin kopmuş olan bağlarının yeniden yapılmasını teklif ettim. Fakat, başka halklar ve devletlerle ilişkilerimizi koparmayacağımızı, kimle olursa olsun bir daha eşit olmayan ilişkilere girmeyeceğimizi belirttim.”²⁸¹

Türkiye, Türk Cumhuriyetleriyle olan ilişkilerinde, yakınlık hissi veren söylemleri kullanmaya her zaman devam etmiştir. Ancak 90'lı yılların sonundan itibaren bu ülkelerle kurulan ilişkiler hamasetten uzak, profesyonel ve sürdürülebilir bir şekilde seyretmiştir. Ayrıca bu yıllardan başlayarak Rusya'yla da ilişkiler nispeten düzenli bir gelişim çizgisi izlemiştir. İlerleyen yıllarda, Türkiye ile Rusya arasındaki iktisadî ilişkilerin ulaşmış olduğu devasa hacim, karşılıklı olarak hegemonya

²⁸¹ Aydın, “Kafkasya ve...”, s.394.

alanlarında birbirlerine verilen tavizler, iç işlerine ve etnik sorunlara taraf olmama/karışmama konusunda tutarlılık, sorunları büyük ölçüde yumuşatmıştır.²⁸²

Bu dönemde Orta Asya Cumhuriyetlerine verilen burslar da, ilişkilerin ‘normalleşmesine’ uygun bir biçim kazanmıştır. Duygusallığın etkili olduğu ilk yıllarda öğrencilerin seçimleri ve bununla ilgili diğer alanlarda ciddi bir denetimin olmadığı söylenebilir. Öğrenci seçimlerinde ve öğrencilerin Türkiye’ye gelmelerinden itibaren belli bir standardizasyon söz konusu değildir. Adeta bir ‘şok tedavisi’ yöntemiyle ilgili ülkelerden binlerce öğrenci, plansız bir şekilde Türkiye’ye intikal etmiştir. Projeye ilk yıldan itibaren dâhil olan Millî Eğitim Bakanlığı’nın kimi görevlilerinin aktardıkları anekdotlar, projeye ne kadar hazırlıksız, ancak bir o kadar da iyimser başlanıldığı hakkında bir fikir verebilmektedir.

Türkiye hava alanlarına soğuk hava şartlarında çıplak ayaklı inen öğrenciler, yurtlarda çıkan etnik kavgalar, bazı öğrencilerin alkol sorunları, idare ve sevk işlemlerindeki düzensizlikler, rakamsal verilerin düzenli bir şekilde tutulması vb. durumlar konu hakkındaki kimi örneklerdir. İlişkilerin ilerleyen safhalarında, iyimser havanın etkisiyle de ‘bol keseden’ verilen kontenjanların yarı yarıya düşürülmesinin yanı sıra, ilişkilerin rutinleştiği dönemde öğrenci ve eğitim görülecek alan seçimlerinde kimi kriterlerin aranmaya başladığı görülmektedir.

Bu dönemde, projenin aksaklıklarının farkına varılarak, ülkelerden öğrencilerin seçiminde yerel temsilcilerin de yer aldığı komiteler rol oynamaya başlamıştır. Konuyla ilgilenen Türkiye içindeki kurumlar çeşitlendirilmiştir. Daha ayrıntılı mevzuatlar hazırlanıp güncellenmiş ve konumuz açısından önemli bir

²⁸² Mitat Çelikkpala, “Rusya Federasyonu’yla ilişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt 3, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.532; Güneş, ““Türkiye – Orta Asya...””, s.742 - 743;

gösterge olarak Türk Cumhuriyetleri dışındaki ülkelerle yapılan ikili eğitim anlaşmalarının öngördüğü süreçler bu cumhuriyetlere de uygulanmaya başlamıştır.

Konuyla ilgili niteliğin artırılması için, 90'lı yılların sonundan itibaren, söz konusu ülkelere yönelik Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı (TCS) düzenlenmeye başlamış ve öğrencilerin burslardan faydalanmaları için belirli bir başarı kriterini yakalamaları şart koşulmuştur. Kimi aksaklıkların hâlâ devam etmesine karşılık, artık her arzu eden öğrencinin burslardan kolaylıkla faydalanabilmesi olanağı ortadan kalkmıştır. Türkiyeli kurumların bu dönemde, Cumhuriyetlerdeki yerel temsilcilerin referans oldukları öğrencilerle ilgilitalleplerine, kimi kriterlerin karşılanmadığı gerekçesiyle karşı çıkmaya başladıkları görülmüştür. Belli bir kurumsallaşmadan söz edilebilecek bu dönemde, harcanan kayda değer miktarda kaynak da göz önünde bulundurularak ülkelerin belli derecede sorumluluk üstlenmeleri gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Ülkeler arasındaki uluslararası burslu öğrenci hareketliliği alanında var olan ilişkiler, zaman içinde, egemen eşit devletlerarası bir ilişkinin kalemi olarak görülmeye başlanıp 'rasyonelleştirilmeye' başlanmıştır.

Bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine karşı Türkiye'nin başlangıçtan itibaren takındığı dış politika sürecindeki değişen tavrı, bu bağımsızlıkların yarattığı yeni ortamın etkisiyle girişilen Büyük Öğrenci Projesi'nin içeriğini ve uygulamalarını da etkilemiştir. Proje, zaman içinde ilişkilerin seyrine uygun değişimler göstermiş, bu değişimlerin bir nevi yansıması olmuştur.

Türkiye'nin 90'lı yılların sonundan itibaren çeşitlenen dış politikası, projede, bu sefer de bu yöndeki gelişmelere uygun değişikliklerin gözlenebilmesine neden olacaktır.

B) 2000'LER

1) Yeni Uluslararası Ortam ve Türkiye'nin Konumu

Türkiye, 1990'lı yılların sonunda, Avrupa Birliği'ne yönelik kimi reformları uygulamaya sokarak, hiçbir zaman tam olarak dışına çıkmadığı tarihsel Batıcı dış politika çizgisine geri dönmeye başlamıştır. Ancak 2000'li yılların başında oluşan yeni uluslararası şartlar, bu yeni dönemi eski dönemlerden ayıran kimi farklılıklar göstermiştir.

21. yüzyıl, içinde Türkiye'nin de yer aldığı yarı-çevre devletlerin görece güçlenmelerine sahne olmuştur. Meksika, Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika gibi ülkeler, daha etkin ve kendine güvenlerini yansıtan politikalar izlemeye başlamışlardır. Bunun nedenleri arasında, ABD hegemonyasının 1970'lerden itibaren hissedilen sarsılmasının bu yüzyılın başlarında iyiden iyiye hissedilmesi ve bunun bazı devletlere sağladığı olanaklar sayılabilir.²⁸³

Batılı gelişmiş ülkelerin yaşadıkları ekonomik bunalıma paralel olarak, yarı-çevre ülkeler ekonomik ve siyasal olarak yükselmeye başlamışlar, bölgesel ve

²⁸³Baskın Oran, "11 Eylül Olayı Ertesinde AKP Dönemi", **Türk Dış Politikası**, Cilt III, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.29.

uluslararası ölçekte söz sahibi olmaya girişmişlerdir. Yarı-çevre ülkelerde yaşanan bu gelişmelerin yaratacağı iktisadî talep, ekonomik sorunlarla mücadele eden merkez ülkeler için uygun bir fırsat yaratmıştır. Ayrıca bu tür devletlerin kendi bölgelerinde ve uluslararası alanda giriştikleri sorun çözme, arabuluculuk yapma gibi siyasî faaliyetler, gelişmiş ülkelerin ve özellikle de hegemon ABD'nin yüklerini hafifletebilmiştir. Son yıllarda daha çok vurgu yapılan küreselleşme de kaynakların, iletişim ve ulaşım imkânlarının daha fazla devlet tarafından kullanılabilmesini sağlamıştır. Tüm bu sebeplerle, yarı-çevre ülkelerin görece özerklik kazanmalarının bir fırsata dönüştürüldüğü ve bu gelişmelere bir bakıma göz yumulduğu söylenebilir.²⁸⁴

Bu gelişmelerin ve iç dinamiklerin de etkisiyle, 21. yüzyılın ilk on yılı, Türkiye ekonomisi için bir dönüşüm evresi olmuştur. Türkiye'nin bu dönemde kaydettiği ekonomik büyüme ve istikrarın sağlam temellere dayanıp dayanmadığı tartışması bir yana, 90'lı yılların durumuyla karşılaştırıldığında bu dönüşüm özellikle önemlidir. Diğer taraftan, sonraki yıllarda aksi yönde kimi uygulamalara girişilmiş olsa da, iç politikada da radikal ve nispeten demokratik atılımlar gerçekleştirilmiştir.²⁸⁵ Elbette ki bu gelişmelerin Türkiye'nin dış politikasına da etkileri olmuştur.

Dış politikaya teorik bir çerçeve oluşturma çabaları, dış yardımların artması, arabuluculuk rolleri, kimi halkları koruyucu ve kollayıcı yaklaşımlar, çok yönlü dış politika denemeleri, küresel önem taşıyan tüm konulara yakından ve etkin müdahil olma gibi adımlar; Türkiye'nin, değişen şartların ve bunun verdiği güvenin

²⁸⁴ A.g.e., s.49.

²⁸⁵ Baskın Oran, "Bilanço: Genel Değerlendirme", **Türk Dış Politikası**, Cilt III. Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.226-231.

etkisiyle, merkez-ülke benzeri bir aktör olmak amacını yansıtmaktadır.²⁸⁶ Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 3. Büyükelçiler Konferansı'nda yaptığı konuşma, bu amacı açığa vurmaktadır: "Eğer yeni bir düzen kurulacaksa o düzenin temel taşı atan ülkelerin başında geleceğiz. Buna hakkımız var, buna tecrübemiz var, buna gücümüz de yeter. Bu kadar iddialı bir söylem dile getirdiğimizde hemen tepki veriliyor, "gücünüz yeter mi?". Evet yeter!"²⁸⁷

Diğer taraftan, bizzat Türkiye'yi de ilgilendiren bir gelişme olarak, ABD, İslâm dünyasında siyasal, toplumsal ve ekonomik bir dönüşüm de başlatmak istemiştir. Fas'tan Endonezya'ya kadar uzanan bir coğrafyada bir milyardan fazla bir nüfus barındıran ülkelerde siyasal İslâm'ın yükselişe geçtiği gözlenmiş ve özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından, İslâmcı radikalizmin, Müslüman ülkelerde demokratikleşmenin teşvik edilmesiyle engellenebileceği savunulmuştur. Bu sebeple bu ülkelerde ılımlı akımların desteklenmesi gündeme gelmiş ve küreselleşme çağında, baskıcı otoritelerin bölgesel istikrarı tehlikeye sokacağı fikrine yoğunlaşmıştır.²⁸⁸

Bu bakış açısının temel oluşturduğu ve kamuoyunda Büyük Orta Doğu Projesi (BOP) olarak ünlenen Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi, Türkiye tarafından sahiplenilmiştir. 2002 yılında Türkiye'de iktidara gelen ve oylarını düzenli bir şekilde artıran Adalet ve Kalkınma Partisi, 1980'lerde Özal iktidarı döneminde başlayan ve 1990'larda kesintiye uğrayan dönüşümü

²⁸⁶ Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", **Insight Turkey**, Vol.10, No.1, 2008, pp.77-96.

²⁸⁷ <<http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 22 Temmuz 2013).

²⁸⁸ İlhan Uzel, "AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü", **AKP Kitabı**, 2. Baskı, der. İlhan Uzel, Bülent Duru, Ankara, Phoenix Yayınevi, s.33-35.

gerçekleştirme süreci ile Ortadoğu’da ABD’nin başlatmak istediği İslâmcı hareketleri sistem içine çekme projesinin kesiştiği bir noktada varlık kazanmıştır. Model ülke tartışmaları, bu sefer değişen şartlar bakımından yeniden gündeme gelmiştir.²⁸⁹

Bu dönemde dış politikanın oluşumunda kritik bir yere sahip olan Ahmet Davutoğlu, “merkez ülke”, “stratejik derinlik”, “çok kulvarlı politika” gibi kavramları sıklıkla gündeme getirmiştir. Buna göre, Türkiye’nin dış politikası yeni bir vizyona ve coğrafi - tarihî ayrıcalıklardan yararlanmaya dayalı olacaktır. Güvenlik ve demokrasi dengesinin gözetilmesi, komşularla olan sorunların çözülmesi ve niyet ile olaylara müdahil olma pratiklerinin örtüşmesinin “ritmik diplomasi”yle sağlanması planlanmaktadır.²⁹⁰

Çok yönlülük ilkesi etkili bir şekilde uygulanıp büyük önem atfedilen transatlantik ilişkileri çerçevesinde ABD ve Avrupa Birliği ülkeleriyle ilişkilerin kuvvetlendirilmesi; her biriyle tarihî ve kültürel bağların bulunduğu Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Güney Kafkasya, Güney Asya ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerin daha da geliştirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca küreselleşmeye de vurgu yapılarak Sahraaltı Afrika, Latin Amerika ve Asya - Pasifik bölgelerine açılımların derinleştirilmesi, bu bölgelerle yeni işbirliği alanları tesis edilmesi öngörülmektedir.²⁹¹

İç politikanın da bu gelişmeler ışığında yapılandırılmasına önem verilmektedir. Davutoğlu’nun Laing’den ödünç aldığı ‘Bölünmüş Benlik’ kuramına atıfla yaptığı şu yorum doğrudan iç politikaya yönelik olarak anlaşılmalıdır:

²⁸⁹ A.g.e., s.38.

²⁹⁰ Davutoğlu, “Turkey’s Foreign Policy Vision...”, pp.79-82.

²⁹¹ <<http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 22 Temmuz 2013).

“Türkiye’de yaşanmakta olan çok yönlü bunalımda da iç benlik ile dışa yansıyan benlik arasındaki farklılaşmanın izleri görülmektedir. Kişinin vücudunun toplumlar düzeyindeki karşılığı tarih/mekan boyutudur. Toplumların tarih/mekan boyutu ile yabancılaştırması, kişinin kendi vücudu ile yabancılaştırarak sahte benlik içine girmesi gibidir. İtiraf edelim ki, ilkokuldan itibaren verilen yoğun tarih ve coğrafya bilgisine rağmen bir tür tarihsizleşme sürecinin içinde yaşıyageliyoruz. Kutladığımız yıldönümleri ve bayram bizdeki tarih bilincini güçlendirmek yerine tarih-ötesi alanlara yönelmemize yol açıyor. 1998 yılında Cumhuriyet’in 75. kuruluş yıldönümü, 1999 yılında da Osmanlı’nın 700. kuruluş yıldönümü kutlandı. Ancak, Cumhuriyet’in Onuncu Yıl marşını da, Osmanlı’nın mehter marşını da metahistorik bir düzlemde algılamamızın ötesinde, bugünkü benliğimizi de dokuyan hangi süreklilik unsurlarını tutarlı bir benlik bilinci ve toplumsal bütünlük ile ortaya koyabiliyoruz?”²⁹²

Türkiye’nin yeni dış politika vizyonu, aslında bir sabık devir yaratarak kendi benliğini/kimliğini yerli yerine oturtması için de bir yöntem olarak algılanmaktadır. Buna göre, geleneksel Türkiye dış politikası Kemalist ilkeler etrafında belirlenmiş olup bu ilkeler küreselleşen dünyada ve yeni oluşan uluslararası şartlarda geçerliliklerini yitirmişlerdir. Ayrıca Kemalist ilkeler ışığında belirlenen dış politika, Türkiye’yi Ortadoğu’dan koparmış, uzunca bir süre Kürt sorununa endeksli kalmış ve komşularını bir tehdit unsuru olarak görmek üzerine şekillenmiştir. Minimalist ve statükocu bir nitelik taşıyan bu dış politika anlayışı, girişkenlik yerine, savunmacı reflekslere bağlı kalmıştır.²⁹³

²⁹² Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, 14. Baskı, Küre Yayınları, 2003, s.59-60.

²⁹³ İlhan Uzgel, “Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele”, **AKP Kitabı**, 2. Baskı, der. İlhan Uzgel, Bülent Duru, Ankara, Phoenix Yayınevi, s.359.

Türkiye'nin yeni dış politika anlayışının, bir yandan kendi kimliğinin, tarihsel ve coğrafi olarak yeniden tanımlanmasına vesile olurken; bir yandan da Davutoğlu'nun vurguladığı ve 11 Eylül sonrası uluslararası şartlara da uygun evrensel temayül ve değerlerle uyumlu bir nitelik göstereceği değerlendirilmektedir.²⁹⁴

Sonuç olarak, ele alınan dönemde, kimi tutarsızlıklara rağmen, Türkiye'nin kendi bölgesindeki ve dünyadaki ağırlığı önceki dönemlere oranla artmış ve bu husus 2012'ye kadar, uluslararası alanda yabancı resmî şahsiyetler, medya, kamuoyu araştırmaları ve bilim insanları tarafından sıklıkla gündeme getirilmiştir.²⁹⁵ Bu dönemde Türkiye, komşularıyla aralarındaki sorunları gidermek ve özellikle Ortadoğu'da etkisini artırmak için çaba harcamış ve bunları da yumuşak güç kullanarak tepki almadan yapmıştır.²⁹⁶

2) Türkiye'nin Yumuşak Gücü ve Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

Türkiye'nin, bahsedilen dönemde bir dış politika unsuru olarak kullandığı en önemli araçlardan birisi 'yumuşak güç' olmuştur. Yumuşak güç kullanılırken, bu amaçla tesis edilmiş devlet kurumlarından popüler kültür ürünlerine kadar uzanan geniş bir kaynaktan yararlanılmaya çalışılmıştır.²⁹⁷

²⁹⁴ Davutoğlu, **Stratejik...**, s.79.

²⁹⁵ Oran, "Bilanço: Genel...", s.200.

²⁹⁶ **A.g.e.**, s.230.

²⁹⁷ Baskın Oran, "Dönemin Dış Politikası", **Türk Dış Politikası**, Cilt III, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, s.141-144.

Türkiye; bulunduğu jeopolitik konum, sahip olduğu kültür ve tarih ve evrensel değerlerle örtüşen değerleri itibariyle, zengin yumuşak güç kaynaklarına sahip olup son dönemlerde bu unsurları dış politikada daha etkin bir şekilde kullanmayı amaçlamıştır.²⁹⁸

Yumuşak güç; “istenilen bir şeyi, kaba güç kullanarak değil, başkalarının sizin hedeflerinizi kabul etmesini sağlayarak elde etmek”²⁹⁹ ya da “başkalarının tercihlerini etkileyebilme kapasitesi”³⁰⁰ olarak tanımlandığında, Türkiye’nin yumuşak gücünün en etkin olduğu yerin Ortadoğu olmasının sebebi daha kolay anlaşılabilir. ³⁰¹

Ortadoğu devletlerinin Türkiye’yle olan tarihî/kültürel benzerlik ve bağlarının yanı sıra, daha önce bahsedildiği üzere, 2000’li yıllarda bu coğrafyadaki Müslüman devletlerin stratejik olarak demokratikleştirilmesinin planlanması, Türkiye’nin yumuşak gücünün önemini daha da artırmıştır.

Gerçekten de bu dönemde Türkiye’nin yumuşak güç araçlarının en fazla yoğunlaştığı bölge burası olmuştur. Tarihî ve coğrafi derinliğe dayalı bir yaklaşımla ortaya konulan dış politika,³⁰² Ortadoğu’daki gelişmelerin Türkiye’yi yakından ilgilendirdiği esasına dayandırılmıştır.³⁰³

²⁹⁸ <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/2012-2-3_0.pdf> (Erişim tarihi: 21 Temmuz 2012)

²⁹⁹ <<http://arsiv.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=11330&q=turkiye-nin-ince-gucu>> (Erişim tarihi: 22 Temmuz 2012).

³⁰⁰ Hakan Altınay, “Turkey’s Soft Power: An Unpolished Gem or an Elusive Mirage”, **Insight Turkey**, Vol.10, No.2, 2008, p.55.

³⁰¹ **A.g.e.**, s.58.

³⁰² Oran, “Dönemin Dış...”, s.135.

³⁰³ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-ortadogu-ile-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 22 Temmuz 2013).

Türkiye'nin bu dönemde daha etkin kullanmaya başladığı bir yumuşak güç unsuru da uluslararası burslu öğrenci hareketliliği olmuştur. 1992 yılında başlayan Büyük Öğrenci Projesi 2012 yılına kadar artan burs miktarları ve imkânlarla devam etmekle birlikte, konumuz açısından asıl önemli olan nokta, 2000'lerin ortasından itibaren Ortadoğu ülkelerinin kontenjanlarının gözle görülür bir şekilde artış göstermesidir. Bu kapsamda Mısır, Suriye, Irak, İran, Ürdün, Yemen, Filistin gibi ülkelerin yararlanabilecekleri kontenjanlar artırılmış ve bu ülkelere daha fazla öğrencinin Türkiye'ye gelmesi için girişimlerde bulunulmuştur.

Bu ülkelerle geçmiş yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı nezdinde yapılan eğitim konulu ikili anlaşmalar, anlaşma metinlerinde öngörüldüğü üzere bu dönemde revize edilmeye başlanmış ve metinlere, öğrencilerin karşılıklı olarak burslandırılmalarına ilişkin maddeler eklenerek bu ülkelerle olan öğrenci hareketliliği artırılmaya çalışılmıştır.

2000'li yılların ortalarına kadar Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Büyük Öğrenci Projesi'ndeki yeri hâkim konumunu tartışmasız korumuştur. Kafkasya ülkeleri ve Balkanlar'daki Yunanistan, Bulgaristan, Kosova, Makedonya gibi ülkelerdeki Türk soylu topluluklar da daha sonra bunun içinde yer almıştır. Oysa belirtilen tarihten sonra Mısır, Suriye, Irak, İran ve Filistin gibi Ortadoğu ülkelerine verilen kontenjanlar, söz konusu Cumhuriyetlere verilenlerle hemen hemen eşit sayıda olmuştur. Ortadoğu ülkelerinin yetkilileri de konu hakkındaki taleplerini resmî yollardan sıklıkla dillendirmeye başlamışlardır. Tüm bunların sonucunda, Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye

gelen öğrencilerin sayısı, düzenli bir artış göstermiştir.³⁰⁴ Tanıtım faaliyetlerinin en çok bu bölgede yapıldığı bu dönemde, daha önce Orta Asya olan Projenin ana ekseninin Ortadoğu'ya çevrildiği söylenebilir.

Özellikle Arap Baharı olaylarının başlaması ve bölgedeki birçok ülkeye yayılmasıyla birlikte, ileriki dönemlerde bu ülkelerin yönetim kademelerinde söz sahibi olacakları düşünülerek bölge öğrencilerinin Türkiye'ye gelmesi önemsenmektedir. Aynı yumuşak güç etkisinin, Orta Asya Cumhuriyetleri için de kullanılması için çaba harcanmaktadır.

Türkiye'de yükseköğrenim gören Yemen, Ürdün, Suriye ve İran vatandaşı öğrencilerle ilgili yapılan yakın tarihli bir araştırmada, bu öğrencilerin eğitim için neden Türkiye'yi tercih ettikleri sorusuna öğrencilerin verdiği ortak cevaplardan birisi de “Ortadoğu’da güçlenen Türkiye Algısı” olmuştur.³⁰⁵

Türkiye'nin bu dönemde daha yoğun olarak gündemine aldığı bir başka bölge de Sahraaltı Afrika'sıdır. Son yıllarda artan ticaret hacmi, yeni açılan büyükelçilikler, kültürel ve siyasî temaslar ile Türkiye'nin Afrika'daki varlığı görünür hâle gelmiştir.³⁰⁶

Hızla artan ekonomik ve sosyal ilişkilere ilaveten, Sahraaltı Afrika'daki ülkelerde 2008'den bu yana onu aşkın yeni ülkede Türkiye'nin büyükelçilikleri

³⁰⁴ Osman Bahadır Dinçer ve Mustafa Kutlay, **Türkiye'nin Ortadoğu'daki Güç Kapasitesi**, Ankara, Usak Yayınları, 2012, s. 30.

³⁰⁵ Murat Özoğlu, Bekir S. Gür ve İpek Çoşkun, **Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler**, Ankara, SETA Yayınları, 2012, s.86.

³⁰⁶ İsa Afacan, **Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı**, Ortadoğu Analiz, Cilt 4, Sayı 46, 2012, s.10.

faaliyete geçmiştir. Bu sayının ilerleyen dönemde 18 olacağı tahmin edilmektedir.³⁰⁷

Türkiye, Sahraaltı Afrika ülkelerine malî yardımlarda bulunmakta ve bu ülkelere verilen bursların bir kısmı da kalkınma yardımları kapsamında değerlendirilmektedir.³⁰⁸ Bölgedeki çoğu ülkeden öğrencilerin Türkiye'ye gelmeye başladıkları yılın, Türkiye'nin o ülkede büyükelçilik faaliyetlerine başladığı yıl olduğu görülmektedir. Her geçen sene daha fazla öğrencinin Türkiye tarafından kabul edilmesi yolunda ilgili ülkelere talepler gelmekte olup özellikle Somali gibi ülkelere gelen yoğun talepler Türkiye tarafından hassasiyetle karşılanmaktadır.

2012 yılında yürürlüğe giren Türkiye Bursları uygulaması kapsamında, Afrika kıtasından yapılacak başvurular için Türkiye – Afrika Burs Programı adı altında başlı başına bir burs programı ihdas edilmiştir.³⁰⁹ Böylece öğrenci başvurularının ve seçimlerinin, bu kıtanın özgün şartları göz önünde bulundurularak yapılması amaçlanmıştır.

Ayrıca Afrika'dan başvuran öğrencilerin Türkiye'de yerleştirilecekleri bölümlerin, bu bölgede Türkiyeli iş adamlarının ilgilendikleri alanlarla ilişkili olmasına dikkat edilmektedir. Türkiye'de uluslararası öğrencilere yönelik devlet kurumları ve sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenen sosyal ve kültürel organizasyonların büyük bir kısmı Afrikalı öğrencilere yönelik olarak

³⁰⁷ <<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 22 Temmuz 2013).

³⁰⁸ A.g.y.

³⁰⁹ <<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/burs-programlari>> (Erişim tarihi: 22 Temmuz 2013).

yapılmakta, bu coğrafyadan gelen öğrencilerin oryantasyon faaliyetlerine nispeten daha fazla önem verilmektedir.

Son olarak, Türkiye Bursları'nın hayata geçirildiği 2012 yılından itibaren Güney Amerika'nın belli başlı tüm ülkelerinden Türkiye Bursları'na başvurular yapılmaya başlanmıştır. Çok yönlü dış politika anlayışı çerçevesinde Güney Amerika'yla ekonomik ilişkilerini geliştiren ve son yıllarda bölgede yeni büyükelçilikler de açan Türkiye³¹⁰ için bu yeni bir durum olsa da, 2013 senesinde Kolombiya'dan yapılan lisans düzeyindeki başvuru sayısının yüksek bir rakam olması, önümüzdeki dönemlerde bölgeyle ilişkilerin çok daha farklı boyutlara ulaşacağını gösterir niteliktedir.³¹¹ Şu ana kadar Güney Amerika'dan en fazla başvurunun yapıldığı ülkenin, vize muafiyeti anlaşması yapılan ve serbest ticaret anlaşması için de görüşmelerin sürdüğü ülke, Kolombiya, olması³¹² maddî güç ve yumuşak güç unsurları arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır.

Türkiye, önümüzdeki yıllarda uluslararası öğrenci hareketliliğine en aktif şekilde öğrenci sağlayacak Çin, Hindistan, Brezilya, Endonezya gibi ülkelere yönelik de, buralardaki öğrencilerin ilgisini çekmeyi amaçlayan stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. 2020 yılında dünya çapında uluslararası öğrenci hareketliliğinin 7 milyon kişiye ulaşacağını söyleyen Avustralya kaynaklı *IDP Education* kuruluşunun raporları da tam olarak bu ülkelerdeki potansiyele dikkat

³¹⁰ <http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 22 Temmuz 2013).

³¹¹ <<http://www.hurriyet.com.tr/egitim/23461454.asp>> (Erişim tarihi: 16 Temmuz 2013).

³¹² <<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kolombiya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>> (Erişim tarihi: 18 Temmuz 2013).

çekmekte olup Türkiye'nin uzun vadeli hedefler belirlemeye çalıştığı gözlenmektedir.³¹³

2012 yılında Uluslararası Öğrenciler Değerlendirme Kurulu toplantısı kararıyla yürürlüğe giren Türkiye Bursları uygulamasının, tüm dünyadan internet vasıtasıyla başvuru yapılabilmesi olanağını getirmesiyle, konuyla ilgili daha eşitlikçi bir yaklaşımın geliştirildiği söylenebilir. Bu yönüyle, Türkiye tarafından uluslararası öğrenci hareketliliğinin burslar yoluyla canlandırılması çabaları, salt Türk soylu toplulukların korunması amacını aşarak daha evrensel ve profesyonel bir nitelik kazanmıştır.

Örneğin kimi Afrika ülkelerine verilen kontenjanlar, Balkanlar'da Türk soylu topluluklar barındıran ülkelere verilen kontenjanlarla eşit seviyeye gelebilmiştir. Diğer taraftan, Büyük Öğrenci Projesi'nin yürürlükte olduğu yıllarda stratejik önem atfedilen kimi Türk soylu devletlerin konuyla ilgili talepleri mümkün olduğunca karşılanmaya çalışılırken, bu ülkelerdeki öğrencilerin belirlenen başarı kriterlerine uymaları şartı objektif bir şekilde aranmıştır. Örneğin Türkiye için önemli olan ve kayda değer bir Türk soylu nüfusu barındıran Afganistan, Türkiye Bursları'na en fazla başvuruda bulunan ülke olup bu ülkeden gelen başvuruların değerlendirilmesi için, ülkenin iç koşulları da dikkate alınarak, özel bir mesai harcanmaktadır.

Türkiye tarafından desteklenen kimi ülkelerdeki yerel siyasetçiler için de Türkiye Bursları uygulamasının, kendi ülkelerinde önemli bir etki alanı oluşturduğunu belirtmek gerekmektedir.

³¹³ <<http://www.idp.com/about-idp-education.aspx>> (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2013).

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin dış politikasındaki değişimler, Türkiye tarafından verilen bursları da doğrudan etkileyebilmektedir. Bunun en büyük örneği, 1990'larda Orta Asya Cumhuriyetlerinin bursların ana eksenini teşkil ederken 2000'lerde bu eksenin Ortadoğu'ya kaymasıdır.

Diğer taraftan, burslar yoluyla ilgili ülkelerin daha farklı alanlarda işbirliğine girişmelerinin önü de açılmış olmaktadır. Örneğin Türkiye'nin Afrika'ya yoğunlaşması üzerine başlayan girişimlerde karşılaşılan dil ve yetişmiş insan gücü gibi sorunlar, Türkiye Bursları'nın sağladığı imkânlarla aşmaya çalışılmaktadır.

Burs tedariki yönteminin kullanıldığı ülkelerle daha sonraki süreçlerde diplomaların denkleştirilmesi gibi konularda resmî görüşmelerin başlaması, işbirliği alanlarının çoğalması için uygun ortamı sağlayabilmekte ve bu yönüyle fonksiyonalist kurama uygun gelişmeler yaşanabilmektedir.

Bütün coğrafyalardan öğrenci çekilmeye çalışılması, çok yönlü dış politikayı destekleyen unsurlardan biri olmakla beraber; uluslararası öğrenci hareketliliğinin, Türkiye'nin dış politika girişimlerinin arkasından gelen destekleyici bir unsur olduğu ve var olan ilişkilerin derinleştirilmesi için de kullanılabildiği gözlenmektedir. Türkiye'nin uluslararası burslu öğrenci politikasının, dış politika dalgalanmalarının seyrini izlediği söylenebilir. Türkiye son yıllarda da uluslararası öğrenci hareketliliğini daha etkin bir yumuşak güç unsuru olarak kullanma gayreti içindedir.

SONUÇ

Kamu diplomasisi olarak değerlendirilebilecek faaliyetler, günümüzden çok daha eski tarihlere kadar uzanabilmektedir. Ancak kamu diplomasisi, çeşitli koşulların da elvermesiyle, yakın bir zamanda öz ve biçim kazanacak etkiye ulaşmıştır.

Bu çalışmada yer alan bilgiler, bir kamu diplomasisi faaliyetinin, günümüzde sahip olması gereken, birbiriyle bağlantılı üç temel özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu özellikler şunlardır: i) her ne sebeple olursa olsun şiddete ve zor kullanmaya başvurulmaması, ii) söz konusu faaliyetin, hedef kitlenin ihtiyaçlarına karşılık gelmesi ve böylece karşılıklı rızanın mevcut olması ve iii) faaliyetin, çağımız jeokültürünün argümanlarına sahip çıkıp bunların hilafına meydana gelmemesi.

Çağdaş bir kavram olan kamu diplomasisi, şiddet içermeyen her türlü dış politika eylemi olarak tanımlanamamakla birlikte, şiddete başvurmamak, doğası gereği kamu diplomasisi kavramına içkin bir şarttır. Zira kamu diplomasisi kavramının kullanılması, diğer ülke halklarının fikirlerini belirlemek ya da etkilemek amaçlı oluşturulan faaliyetlerin, olumsuz bir çağrışım uyandıran *propaganda* faaliyetlerinden farkını vurgulamak amaçlıdır. *Propaganda*, özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında totaliter rejimlerin uygulamalarıyla özdeşleştirilmesinin de etkisiyle, ‘şiddet’ imgesini içinde barındırmaktadır.³¹⁴ Diğer taraftan, bir algı ve tercih yönelimine etki etme süreci olan kamu diplomasisi, zarar vermeye ve rakibini yola getirip gerektiğinde yok etmeye yönelik olan şiddet eyleminin tam zıttı bir hareket ve mantığa sahiptir.

³¹⁴ William L. Shirer, **Nazi İmparatorluğu**, Cilt 1, çev. Rasih Güran, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2002, s.323.

Öncelikle, kamu diplomasisinde hedef alınan kitle ‘düşman’ değildir. Bu yüzden de ‘zorlayola getirilmesi’ ya da ‘yok edilmesi’ gibi bir durum söz konusu olamaz. Tam aksine, kamu diplomasisinde hedef alınan kitle; birlik olunmak, hür iradesiyle sevgisi kazanılmak ve bu halde sayıları artırılmak istenilen bir topluluktur. Bu tür bir amacın şiddet vasıtalarıyla gerçekleştirilemeyeceği aşikârdır. Her ne surette olursa olsun, şiddet kullanmak, kamu diplomasisinin doğal koşullarından sabır, saygı, geleceğe yatırım ve hoşgörünün gereklerine aykırıdır. Kimi şiddet eylemlerinin de diğer ülkelerdeki bazı kesimlerin algılarında olumlu çağrışımlar oluşturabileceği doğrudur. Ancak bu durum, yeni düşmanlar yaratacağı ve kamu diplomasisinin mantığının yanı sıra çağımızın jeokültürel değerlerine de uygun düşmeyeceği için ‘başarılı’ bir kamu diplomasisi faaliyeti olarak addedilemez.

Kamu diplomasisi faaliyetlerinin yöneldiği hedef kitle, faaliyetlerin uygulayıcısı kaynak ülkeyle tamamıyla zıt amaçlar beslememektedir. Burada, iki tarafın da yararına olan ve karşılıklı rıza esasına dayalı uygulamalar söz konusudur. Örneğin ABD’nin dünya çapında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik teknik ve sosyal yardımlar yapan *U.S. Agency for International Development* (USAID) kuruluşu, kamu diplomasisinin etkili örneklerindendir. Tarımdan eğitime, çevreden HIV tedavisine kadar uzanan geniş bir alanda yardım faaliyetleri gösteren USAID, bu yardımların amacını şu şekilde ortaya koymaktadır: “Yardımlarımız, geleceğin pazarlarını geliştirmektedir. Yardımlarımızdan uzun süre yararlanan ülkeler, güçlü ticaret ortakları olmuşlardır ve Amerikan malları için en hızlı büyüyen pazarlar olmaya da devam etmektedirler. USAID; Amerikan malları için yeni pazarlar açmayı sağlayacak istikrarlı bir ekonomiyi tesis etmek, deniz aşırı ticareti artırmak

ve ülkemizde iş alanları yaratmak için temel olan özel sektör yatırımlarını olgunlaştırmaya kararlı ülkelerle ortaklığı geliştirmektedir.”³¹⁵

Görüldüğü gibi, ABD’nin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke halklarına yönelik ücretsiz yardımları, bu halkların yararına olmaktadır. Diğer taraftan ABD de bu yardımlardan beklediği uzun vadeli yararları açıkça ifade etmektedir. Bu gibi bir durumda, diğer ülke halklarının seçmeyi arzu etmeyecekleri, ancak zorla seçtikleri bir tercih söz konusu değildir. USAID’in dünya çapında 50 milyondan fazla insana kendi finans kaynaklarıyla temiz su olanağı sağlaması, bundan faydalanacak halkların ve devletlerin arzu ettikleri bir durumdur.³¹⁶ Aynı şekilde, USAID’in diğer ülkelerde gerçekleştirilecek politik seçimlerin özgür ve adil bir şekilde yapılmasına yönelik faaliyetleri de, o ülke halklarına yüzeysel bir biçimde de olsa yarar sağlamaktadır.³¹⁷ ABD, bu gibi durumlardan uzun vadeli fayda mülahaza etmekle birlikte, merkez ülkelerin daha fazla riayet etmesi gereken jeokültürel değerlere de uyumlu davranmaktadır. Ayrıca belirtmelidir ki, bahsedilen türde yapılan ve karşılıklı rıza esasına dayanan kamu diplomasisi faaliyetleri, yalnızca ABD gibi uluslararası gelişmelerin bizzat belirleyicisi ülkelerin uygulayabildiği faaliyetler değildir. Başarılı addedilen bu tür faaliyetler, nispi bir gelişmişlik seviyesinde bulunan sistem-içihemen bütün ülkeler tarafından kendi imkânları dâhilinde uygulanabilmektedir.

Kamu diplomasisi faaliyetlerinin bir diğer önemli unsuru da, bu faaliyetlerin, içinde yaşadığımız tarihsel sistemin jeokültürüne uyumlu olmasıdır. Bir kamu diplomasisi faaliyetinin ‘başarılı’ addedilmesinin en belirleyici koşulu da budur.

³¹⁵ <<http://www.usaid.gov/what-we-do>>

³¹⁶ <<http://www.usaid.gov/what-we-do/water-and-sanitation>>

³¹⁷ <<http://www.usaid.gov/what-we-do/democracy-human-rights-and-governance/supporting-free-and-fair-elections>>

Kapitalizmden önceki tarihsel sistem olan feodalizmin jeokültürü, çağımız jeokültüründen tamamen farklı özellikler göstermektedir. Dünya-sistemleri analizine göre, içinde yaşadığımız kapitalist modern çağın jeokültürü ise liberalizm ideolojisinde simgelenmektedir. Çağımızın belli başlı tüm etkili politik fikir ve ideolojileri, kendilerini bir şekilde liberalizmde konumlandırmışlardır. Liberalizm ve onun vaaz ettiği değerler, çağımızın kapitalist ekonomik işleyişinin üst yapısını oluşturan, ancak aynı zamanda ekonomiyi de şekillendirebilen ‘istikrar’ unsurları olmuşlardır. Liberal değerlerin kökenleri kapitalist çağdan çok daha eski tarihlere kadar uzanabilse de, bu değerler tarihsel süreç içinde, kapitalist modern çağda bir istikrar unsuru olarak sistemin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde üretilmiş ve şekillendirilmişlerdir. Bu değerler, ekonomik yapının işleyişinden bağımsız bir hüviyet dahi kazanabilmiştir.

Çağımızın jeokültürü liberalizm; halkın egemenliği, insan hakları, demokrasi, özgürlük, serbest piyasa, evrensellik, bilimsellik, ilerlemecilik, fırsat eşitliği, kadın-erkek eşitliği, şiddet karşıtlığı, sınırların dokunulmazlığı, açıklık vb. değerlere sahiptir. Elbette ki bu değerler, gereklerine mutlak olarak riayet edilen değerler olmaktan çok uzaktırlar. Hatta bu değerleri kabul etmeyen ve yadsıyan birçok ülke bulunmaktadır. Bu değerleri benimsediğini iddia eden ülkeler bile, bu değerleri sıklıkla ihlâl edebilirler. Ayrıca bu değerlerin bir kısmının birbirlerine aykırılık teşkil ettiği dahi iddia edilebilir. Zira bu değerlerin evrensel bir şekilde tam olarak işletilmesi, doğası gereği hiyerarşik olan kapitalist sistemin işleyişini imkânsız hâle getirecektir. Ancak kapitalist sistemin ‘ruhu’ ve ‘ana akım’ değerleri bunlardır ve hemen hiçbir devlet iç ve dış politikada –hatta bireylerin kendi hayatlarında– giriştiği eylemlerde ve aldığı kararlarda bu değerleri göz ardı edemez. Sistemdeki en gelişmiş ülkelerin bu değerlere nispeten en fazla riayet gösterdiği savunulan ülkeler olması da,

söz konusu jeokültürel değerlerin sistemsal işleyişi hakkında önemli bir fikir verebilmektedir.

Çağımız jeokültürünün bir diğer önemli özelliği de, bu değerlere yapılan referansın tarihsel sistem içinde asrî bir biçimde artması ve bu değerlerin giderek daha çok insana tanınmasına yönelik taleplerin de asrî bir biçimde yükselmesidir. Dünya sistemleri analizine göre, içinde yaşadığımız tarihsel sistemin devamlılığını, ekonomik yapının çelişkileri kadar, evrensellik atfedilen söz konusu değerlere yönelik taleplerin ne derece karşılanabileceği de etkileyecektir.

Liberalizm, gerekli koşullar sağlanırsa, ‘evrensel’ olan bu değerlerden tüm insanların tedricen yararlanacakları fikrini vaaz etmektedir. Hiyerarşik kapitalist sistemin işleyişi bu argümana doğrudan bağlıdır ve bu yüzdende devletler, çağımızda bu değerlere sanıldığından çok daha fazla riayet göstermeye kendilerini mecbur hissetmektedirler. Sisteme duyulan inanç ile bu inancın gerektirdiği şekilde davranışların kalıbını oluşturan jeokültür, siyasal ve kurumsal bir harita olmakla birlikte, aynı zamanda yapısal bir kısıt da yaratmaktadır.

Jeokültürel haklara ulaşma olanakları, çağımız tarihi boyunca çeşitlenerek ve çok daha fazla insanı kapsayacak şekilde artmıştır. Aynı zamanda bu jeokültürel değerlere yapılan atıf da asrî bir artış göstermiştir. Öyle ki, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda belirli kesimlerin sistematik biçimde uğruna mücadele verdikleri birçok hakka –her ne kadar şimdi de yeterli görülmeseler de– günümüzde ulaşılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, günümüzde dünya çapında faal olan keskin bir zorluk ve eşitsizlik olduğu inkâr edilemez bir gerçekse de, 100 yıl öncesinden bakıldığında, içinde yaşadığımız dünya bugün çok daha ‘demokratik’tir. Bu süreyi 500 yıl olarak aldığımızda ise değişim muazzamdır.

Buradan hareketle, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin “hürriyetin despotizme karşı zaferi”³¹⁸ olarak yansıtılması, jeokültürün çok daha güçlenmesinde etkili olmuştur.Çünkü kapitalist ülkeler,planlı ekonomi taraftarı ülkelere karşıt duruş sergilerken kullandıkları jeokültürel tezlere, galip geldikten sonra çok daha fazla bağlı duruma gelmişler ve çok daha fazla insan bu tezlerin içeriğinden yararlanmayı talep eder hale gelmiştir. Günümüzde de bu tür talepler artarak devam etmektedir.

Diğer ülke halklarının algılarını etkilemek ve onların rızalarını kazanmak için girişilen kamu diplomasisi faaliyetleri, işte bu taleplere, dolayısıyla jeokültüre uyumlu olmak zorundadır. Aksi halde bu faaliyetler, kamu diplomasisinin doğasına ve ‘çağın gerekleri’ne ters düşecektir.Yalnızca ABD gibi gelişmiş ülkelerin değil, diğer gelişmekte olan ülkelerin başarılı addedilen kamu diplomasisi faaliyetlerinin de ortak özelliği, jeokültürel değerlerle ilişkili olmaları, bu değerlere tekrar tekrar vurgu yapmalarıdır.³¹⁹Kamu diplomasisinin, bu yönüyle, sistemin işleyişine katkı sağlayan bir etkinlik olduğu iddia edilebilir. Örneğin Çin’in barışçıl, demokratik bir gelişim çizgisi izleyeceği ve komşuları için bir tehdit unsuru olmayacağıımajını veren kamu diplomasisi faaliyetleri başarılı görülmektedir. Ancak bu ülkenin,diktatörlükle yönetilen kimi Afrika ülkelerinin liderlerini desteklemek amacıyla yaptığı faaliyetler olumsuz bir imaj yaratmakta, dahası bu faaliyetler her ne kadar sonuç alıcı olsa da bir kamu diplomasisi türü olarak dahi değerlendirilmemektedir.³²⁰

Uluslararası öğrenci hareketliliği, kamu diplomasisinin yukarıda yer alan üç unsurunu da barındırması bakımından, çağımızın en önemli kamu diplomasisi faaliyetlerindendir.Günümüzde 4 milyon civarında öğrenci, bu hareketliliğe konu olmaktadır.OECD verilerine göre, 1970’lerde dünya çapında 0,8 milyon olan

³¹⁸ Immanuel Wallerstein, **Jeopolitik ve Jeokültür**, çev. Mustafa Özel, İstanbul, İz Yayıncılık, 1993, s.11.

³¹⁹ Gaye Aslı Sancar, **Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2012, s. 222 - 246.

³²⁰ <<http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/cinkamudip.pdf>>

uluslararası öğrenci sayısı, 2010 yılında 4.1 milyon rakamına ulaşmıştır. 2000 yılından itibaren başka bir ülkedeki üniversiteye kayıt yaptıran uluslararası öğrenciler, %99 oranında artış kaydetmiştir. Bu hareketlilik, hemen bütün ülkeleri kapsamakla birlikte, gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmakta ve gelişmiş ülkeler bu hareketlilikten ciddi ekonomik faydalar elde etmektedirler. Ayrıca uluslararası öğrenci hareketliliği, ülkelerin ve kurumların uzun vadeli çıkarlarına hizmet eden sosyal ve kültürel kazançlar elde etmektedirler. Uluslararası eğitim, bireylerin kariyerlerine yaptığı katkı bakımından da oldukça önemlidir.

Öncelikle, tercih hakkının bulunduğu, uzun vadeli ve sosyal amaçlara sahip bir faaliyet olarak uluslararası öğrenci hareketliliğinin elbette ki şiddetle bir ilgisi bulunmamaktadır. Aksine, sosyalleşmenin, kültürlerarası iletişimin ve kimi hukukî taahhütlerin söz konusu olduğu hareketlilik, barışçıl bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.³²¹

Uluslararası öğrenci hareketliliğinin ülkeler ve bireyler nazarında karşılıklı rızaya dayanması, bu hareketliliğin önemli özelliklerindendir. Devletler, hem uluslararası öğrenci hareketliliğinin yarattığı rekabette yer almak hem de eğitimin çağımızda taşıdığı sistematik karakteristiği kullanarak sistem-içi meşruiyet sağlamak amacıyla, konuya imkânları elverdiği ölçüde dâhil olmak istemektedirler. Ülkelerin diğer ülke halklarına sundukları eğitim olanakları, hem bu ülkelerin yetişmiş insan gücüne katkı sağlayıp sosyal ilişkiler geliştirmek için uygun zemin yaratması hem de bireylerin kişisel kariyer planlarında yer edinmesi bakımından, ortak ihtiyaçlara karşılık gelmektedir. Bu hareketlilik, özellikle, gelişmekte olan ülkelerin yetişmiş insan gücü sağlamaları bakımından önemlidir. Ülke yasalarının, daha önceki eğitim aşamalarının tersine yükseköğretimi zorunlu kılmaması, yükseköğretim seviyesindeki hareketliliğin belli bir bilinç ve rızaya daha çok dayandığını göstermektedir. Kamu diplomasisi kavramının

³²¹ Nezahat Güçlü, **Yabancı Öğrencilerin Uyum Problemleri**, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 12, 1996, s.223 - 238.

günümüzdeki kullanım amacına denk düşen bu karşılıklılık, bu yöndeki faaliyetlerde başvurulangücün ilişkisel doğası hakkında da fikir vermektedir.

Son olarak, uluslararası öğrenci hareketliliği, eğitim alanının kapsamında olması dolayısıyla, çağımızın jeokültürüne uyumlu bir faaliyettir. Çağımızın en baskın ideolojileri muhafazakârlık, liberalizm ve radikalizmdir. Bu, tam tamına açıklayıcı bir genelleme olmamakla birlikte, diğer ideolojiler söz konusu başlıklar altında toplanabilmektedir. Bu ideolojilerden her biri, toplumsal değişimin nasıl yönetileceği düşüncesiyle şekillenmiş ve birbirlerine karşı tutumları 1848’de açıklık kazanmıştır. Muhafazakârlık, toplumsal değişimin istenilir bir şey olmadığını savunmaktadırlar. Radikaller ise, bu değişimin gerekli ve dahası olabildiğince çabuk olması gerektiği fikrini taşımaktadırlar.

Liberalizm ise, bu iki uçta yer alan ideolojilerin ortasında, *via media* olarak konumlanmıştı. Liberaller, muhafazakârlar gibi değişime kötü bakmamışlar; ancak radikallerin istediği gibi değişimin çok ileriye götürülmesinden de çekinmişlerdir. Değişimin engellenemeyeceğini düşünmüşler; ancak bunun aşırıya kaçması hâlinde kötü sonuçlar doğuracağından da kuşkulunmuşlardır. Bu sebeple, liberallere göre değişim doğal bir hızda gerçekleşmelidir. Aslına bakılırsa, bu ideoloji bir tür reformculuğu vaaz etmiş ve bu ılımlı görüş, çağımıza meşruiyetini veren ideoloji olmuştur. Diğer bir deyişle, muhafazakârlık ve radikalizm, bir süre sonra kendilerini liberalizmde temsil etmişlerdir.

Toplumsal değişimin –muhafazakarlığın aksine– sadece normal değil, aynı zamanda kaçınılmaz olduğu; aşırı değişimin ise –radikallerin aksine– engelleyici olabileceği bir kere kabul edilince, liberalizmin ortaya attığı soru, bu tür uygun hızlı reformlara kimin öncülük edeceği olmuştur. Liberalizm bu soruya verdiği cevap ‘rasyonel ve uzman olan eğitimli kişiler’¹³⁷ dir. Aşağıdaki paragrafı tekrar alıntılanmak, konuyu daha iyi açıklayacaktır:

*İster ulusal ya da yerel olsun, isterse dinsel ya da seküler olsun [liberallerin] geleneksel hiyerarşilere hiç güvenleri yoktu. Ama esas itibariyle eğitimsiz ve bunun sonucu olarak da irrasyonel olduğunu düşündükleri halk kitlelerine, ayak takımına da son derece kuşkulu bakıyorlardı. Liberaller bunun şu anlama geldiği sonucunu çıkarıyordu: hangi değişikliklerin gerekli olduğuna karar verilmesinde tek bir grubun öncülük ve sorumluluk üstlenmesi gerekir – uzmanlar. Uzmanlar, tanım gereği, üzerinde çalıştıkları şeyin gerçekliklerini kavramıştır ve dolayısıyla hangi reformların gerekli ve istenir olduğunu en iyi onlar formüle edebilir. Uzmanlar, eğitimleri gereği, tedbirli ve anlayışlı olma eğilimindedir. Değişimin hem olanaklarını hem de gizli tehlikelerini görürler. Hem **eğitimli** kişi bir konuda uzman olduğundan, yurttaş rolünü üstlenmesine izin verilecek olanlar ancak eğitim almış olanlar, dolayısıyla uzmanlar olabilirdi. Diğerleriyse, rasyonel ve eğitimli kişiler arasına katılmalarına imkan tanıyacak uygun eğitimi aldıktan sonra nihayetinde bu role kabul edilebilirlerdi.³²²*

Toplumsal değişimi ‘idare etmek’, aynı zamanda toplumsal düzenin gerçekte nasıl işlediğine dair bilgi sahip olmayı gerektirmektedir ve bu da eğitime daha fazla önem verilmesini zorunlu hâle getirmiştir. Diğer taraftan, çağımız algısına göre ‘eğitimli olmak’, ‘medeni olmak’la eş anlamlıdır. Medeni olmak, evrensellik atfedilen değerlerle uyumlu olmak anlamını taşıdığı için, eğitimin, jeokültürün evrensellik argümanı ile ilişkisi daha açık görülmektedir. Medeniliğin de eğitimle kazanılan bir özellik olduğu kabulü burada hatırlanmalıdır.

Eğitimin, özellikle de yüksek eğitimin, bir kimsenin istihdam edilebilirlik hiyerarşisinde basamak atlamasını sağlayan araçlardan birisi olması ve özgürlük, fırsat eşitliği, cinsiyet eşitliği, demokrasi vb. liberal kavramlarla ilişkisi de, eğitimi, çağımız jeokültürünün kilit kavramlarından birisi haline getirmektedir. Böylece eğitim, çağımız kamu diplomasisi faaliyetlerinin en popüler olanlarından biri haline gelmiştir.

³²²Wallerstein, *Dünya Sistemleri Analizi*, s.99.

Eğitimin çağımızdaki önemi,dünya çapında giderek çok daha fazla sayıda insanın eğitim olanaklarından yararlanma talebini ve devletlerin bu talepler karşısında daha fazla kaynak tahsisi yapmalarını beraberinde getirmiştir. Özellikleüniversite eğitiminin, belirtilen sebepler doğrultusunda, kişiler için giderek daha önemli hâle gelmesi, bizzat çağımızın jeokültürünün eğitime biçtiği rolden kaynaklanmaktadır.

Bir jeokültür olarak liberalizm, çağımızın bilgi yapılarında giderek daha güçlü hale gelmekte, daha doğrusu sistem içindeki aktörler liberalizmin varsayımlarına uyma yolunda kendilerini uzun dönemde mukayeseli olarak daha zorunlu hissetmektedirler. Çağımız sisteminin ana unsurları olan devletlerin daha fazla ‘sistem-içi’ kalmak amacıyla sistemin jeokültürüne uyum çabaları, yıllar içinde üniversitelerin de toplumun tüm kesimlerine kapılarını açmasına doğrudan bir etki sağlamıştır.

Bunun bir üst aşaması ise eğitimin uluslararasılaşması ve dünya çapında uluslararası öğrenci hareketliliği olmuştur. Artan ulaşım ve iletişim olanakları da bu süreci hızlandırmıştır. Eğitim, böylece, millî ihtiyaçların tatminine yönelik bir ulusal faaliyet olmaktan da sıyrılmıştır. Devletler,kimi sosyal, siyasal ve ekonomik yararlar sağlamanın yanı sıra; çağımızın jeokültürüne uygun eylemlerde bulunarak sistem-içi kalmak niyetiyle de yükseköğretimden, imkânları dâhilinde bir kamu diplomasisi aracı olarak yararlanmışlardır. Günümüzdebu hareketlilikten esas payı pan - Avrupa ülkeleri alsa da, Türkiye gibi diğer pek çok ülke de, belirtilen saikler doğrultusunda bu hareketlilikten pay almak için rekabete katılmışlardır.

21. yüzyıl, içinde Türkiye’nin de yer aldığı yarı-çevre devletlerin görece güçlenmelerine sahne olmuştur.Bu gelişmelerin Türkiye’nin dış politikasına da etkileri olmuştur.Burada konumuz açısından dikkat¹³⁹ edilmesi gereken en önemli nokta, 21. yüzyılda uluslararası alanda etkisi artan ülkelerin özerkliklerinin,kapitalizm ve Batı

sisteminekarşıt ya da bu sistemin dışında bir gelişim seyri izlemediğidir.³²³ Bu ülkeler sistem dışı kalmak bir tarafa, esasındasistemin gereklerine daha çok uyum göstermeye başlamalarıyla anılır olmuşlardır.Türkiye açısından bu durum özellikle geçerlidir. Bahsedilen süreç, dış politikadaki çok yönlülük söylemine rağmen, Türkiye'nin küresel sisteme bağımlılığının yeniden tanımlanması ve yeni bir koalisyonla küreselleşme sürecine daha derinden entegre olması olarak değerlendirilebilir.³²⁴Türkiye'nin son yıllardaki etkinliğini sağlayan da esasen bu durum olmuştur. Neoliberal kapitalist döneme tam bir uyum sağlayan ve genel olarak içinde yaşadığımız sistemin jeokültürel değerlerinebağlılığını daha sık vurgulayan Türkiye, bu durum sayesinde sistem-içi kalmanın göreceli avantajlarından yararlanmıştır. Türkiye'nin bir dış politika aracı olarak kullandığı çeşitli vasıtalar, bu avantajların artarak devam etmesine yöneliktir.Türkiye'nin son yıllardaki dış politikasında etkin bir yer tutan 'yumuşak güç' ve 'kamu diplomasisi' uygulamaları da, sözü edilen'sistem-içi kalma avantajları'nın bir gereğidir.

Bu çalışma boyunca vurgulandığı üzere, bir ülkenin uyguladığı kamu diplomasisi faaliyetleri, içinde yaşadığımız tarihsel sistemin jeokültürüne uyum sağladığı takdirde başarılı addedilebilmektedir. Ahmet Davutoğlu, "Türkiye'nin en önemli yumuşak gücü, onun demokrasisidir" diyerek aslında bu duruma atıfta bulunmuştur.³²⁵ Yumuşak güç/kamu diplomasisi faaliyetlerininbu özelliği, genel olarak çağımızın jeokültürü liberalizmin, zaman içinde giderek daha güçlü bir sistemik referans noktasıhaline gelmesinin bir sonucudur.Kapitalizm ve jeokültüre daha derinden uyum sağlayarak sistem-içi kalan ve bundan yarar sağlayan Türkiye, liberal jeokültüre uyumlu argümanlar eşliğinde uyguladığı kamu

³²³ <http://www.radikal.com.tr/radikal2/turk_dis_politikasinin_ozerkligi-1065190>(Erişim tarihi: 25 Mayıs 2013)

³²⁴ İlhan Uzgel, "Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele", **AKP Kitabı**, der. İlhan Uzgel, Bülent Duru, 2. Baskı, Ankara, Phoenix Yayınları, 2010, s.379.

³²⁵ Davutoğlu, **Turkey's Foreign...**, s.84.

diplomasisifaaliyetleriyle, avantaj sağladığı sistem-içi konumunu sürdürmek amacını taşımaktadır.

Aslında Türkiye'nin sistem-içi kalma çabaları, son yıllara özgü değildir. Bu tür çabalar, özellikle 19. yüzyılda Osmanlı'nın ve kuruluşundan itibaren Türkiye'nin genel itibariyle esas amaçlarını oluşturmaktadır. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet, Cumhuriyetin ilanı, belli başlı uluslararası örgütlere üye olmak, Avrupa Birliği üyeliği çalışmaları ve tüm bunlara eşlik eden jeokültürel uygulamalar gibi önemli tarihsel olaylar, Osmanlı/Türkiye'nin aynı amaca matuf girişimleridir. Elbette ki bu tür girişimlerin aksi yönünde davranmak, zamanına göre farklı 'cezalandırma' yöntemlerini beraberinde getirmiştir. Son yıllarda ise Türkiye'nin potansiyeline koşut olarak girişilen bahsedilen uygulamalar, tarihsel bir süreklilik arz etmenin yanı sıra, dönemin şartlarına uygun özellikler de göstermektedir.

Son dönemde ayrıca, yumuşak güç vasıtalarına ağırlık verilmiş ve diaspora tanımının değiştirilip yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır.³²⁶ Türkiye'nin tarihî ve coğrafi şartları da, sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin artmasıyla birlikte, bu girişimlere uygun bir zemin sağlamıştır. Buna uygun olarak, etkin bir kamu diplomasisi aracı olan uluslararası öğrenci hareketliliği, Türkiye'nin bu amaçla giderek daha fazla önem verdiği bir faaliyet olmuştur.

Uluslararası öğrenci hareketliliği, yukarıda bahsedildiği gibi, bir kamu diplomasisi faaliyetinin sahip olması gereken unsurları tam olarak taşımaktadır. Barışçıl ve karşılıklı rızaya dayalı bir faaliyet olmasının yanı sıra, çağımızın jeokültürü liberalizmin ana teması olan ve büyük oranda ulusal niteliğinden sıyrılan 'eğitim'in de odak noktasında bulunduğu için, uluslararası öğrenci hareketliliği Türkiye'nin konumuna uygun bir vasıta olarak belirlemektedir.¹⁴¹

³²⁶ Oran, "Ermenistan ve Ermeni Politikası", *Türk Dış...*, s.189 - 191.

Türkiye, uluslararası burslu öğrenci hareketliliği faaliyetlerini 1992 yılında Büyük Öğrenci Projesi'yle sistematize etmeye başlamıştır. Bu girişim, SSCB'nin dağılması gibi Türkiye'nin çevresinde değişen uluslararası şartların etkisiyle ve ağırlıklı Türk cumhuriyetleri gözetilerek başlatılmıştır. Burs sistemi, ilerleyen yıllarda çok daha fazla ülkeyi kapsar hale gelmiştir. Aslında projenin görece iyi bir başlangıç safhası teşkil ettiği söylenebilir. Türk cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerle ilgili yapılan çalışmalar da, projenin nispi başarıları hakkında bir fikir verebilmektedir.³²⁷ Yine de, öğrencilere sağlanan imkânlarla giderek daha çok maliyetli hâle gelen proje, kimi ülkelerde oldukça popüler hâle gelmesine rağmen, başlangıçta hedeflenen başarıyı kaydedememiştir.

Projeye dâhil olan öğrencilerin okul başarıları göz önünde bulundurulduğunda, Büyük Öğrenci Projesi'nin başarısının %50'nin altında bir oranda seyrettiği görülmektedir. Türkiye'de burslu yüksek öğrenim görüp kendi ülkesine döndüğünde etkin bir toplumsal konum sahibi olan öğrencilerin sayısının oldukça az olduğu gözlenmektedir. Söz konusu burslu öğrencilerle ilgili Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tutulması gereken ve sayısal veri sağlayacak kayıtlar tatmin edici bir şekilde tutulmamış, öğrenciler bir bakıma kendi hâllerine bırakılmışlardır. Ayrıca bu öğrencilerle mezuniyetlerinden sonra irtibat kurulmamıştır. Yetenekli ve potansiyel sahibi öğrencilerin seçilmesi bir ilke olarak belirlenmemiş, öğrenci seçme ve yerleştirme işlemlerinde objektif kriterler gereği kadar göz önünde tutulmamış ve süreç boyunca şeffaflıktan uzaklaşmıştır. Süreç, bir noktadan sonra, sadece diğer ülkelere geçmişte verilen taahhütleri yerine getirmek üzerinde yoğunlaşmış ve bu konu, ilgili ülkelerdeki kimi kesimler tarafından siyasî olarak kullanılabilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye nazarındaki uluslararası öğrenci hareketliliği, büyük oranda, kamu kaynakları üzerindeki verimsiz bir yük hâline gelmiştir.

³²⁷ Yakup Erdal Ertürk, Hayati Beşirli ve Tuncay Dursun, **Türk Cumhuriyetleri Öğrencilerinin Türk Dünyasına Bakışları**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2004, s.249-251.

2000’li yıllarda uluslararası öğrenci hareketliliğinin dünya çapında artan nicelik ve niteliği ve devletlerin, verdikleri burs imkânlarıyla bu hareketliliği kendi yararlarına teşvik etmeleri, Türkiye’yi de bu alanda daha yetkin bir uygulamaya girişmeye sevk etmiştir. Zira Türkiye’nin bu uluslararası hareketlilikten aldığı dünya çapındaki pay oranı %1’in altındadır.³²⁸ Ancak gelişmiş devletler nazarında siyasî ve ekonomik bir rekabet haline gelmesinin yanı sıra, özellikle taşıdığı jeokültürel unsurlar, konunun, son yıllardaki dış politika girişimlerine uygun olarak Türkiye tarafından rekabetçi bir bağlamda ele alınmasına gerekçe sağlamıştır. Eğitimin çağımızın jeokültürü liberalizmdeki ayrıcalıklı yerinin ve bu kapsamda uluslararası öğrenci hareketliliğinin burslar yoluyla teşvik edilmesinin, Türkiye’nin sistem-içi statüsüne destek sağlayan vasıtalarından biri olduğu iddia edilebilir. Ayrıca Türkiye’nin görece artan maddî potansiyel, girişim ve popüleritesi; aynı zamanda birçok ülkeyle ilişkili olarak sahip olduğu millî, dinî ve tarihsel bağları, uluslararası öğrenci hareketliliğinde onun elini güçlendiren unsurlar olmuşlardır.

2012 yılında faaliyete geçirilen Türkiye Bursları uygulamasıyla, Türkiye’nin son yıllardaki sistem-içi çabalarına, uluslararası öğrenci hareketliliği ölçeğinde yardımcı olunması amaçlanmıştır. Yaklaşık 20 yıldır sistematik bir şekilde devam eden Türkiye’nin burslu uluslararası öğrenci hareketliliği, daha etkin ve dinamik bir mekanizmayla değiştirilmiştir. Nitelik ve nicelik olarak dünya standartlarının uygulanmaya çalışıldığı yeni Türkiye Bursları sistemi; başarı, rekabet ve şeffaflık gibi çağdaş liberal kavramların daha çok vurgulandığı bir yapı kazanmıştır.

Türkiye’nin uluslararası öğrenciler için bir cazibe merkezi hâline gelmesi ve öğrenci hareketliliğinin dış politikada atılan diğer adımlara yardımcı olması için girişilen Türkiye Bursları uygulaması, kamu diplomasisinin etkin bir örneğini oluşturmaktadır. Türkiye Bursları sisteminin, devletler arasındaki bir rekabet konusu

³²⁸ <<http://www.uis.unesco.org/Education/GED%20Documents%20C/GED-2012-Complete-Web3.pdf>>

haline gelen uluslararası öğrenci hareketliliği alanında çağcıl ve jeokültürel kavramlara daha fazla vurgu yapması, konu hakkındauzun vadeli siyasî ve ekonomik faydadan daha fazlasının amaçlandığını göstermektedir. Uluslararası öğrenci hareketliliğine yabancı uyruklu öğrencilere tahsis edilen burslar yoluyla katkı sağlanması, Türkiye’ye kendi kapasitesi oranında bir imkân sunmakta ve onun sistemle bütünleşmesini kolaylaştırmaktadır. Türkiyeuluslararası öğrenci hareketliliğinde henüz merkez ülkeler kadaretkinlik gösteremese de, bu ülkelerin yer aldığı bir rekabet ortamında yer alma çabaları dahi, onun sistem-içi vizyonuna uygun düşmektedir.

Bir yumuşak güç unsuru olarak Türkiye’nin uluslararası öğrenci stratejisinin, 1990’lardan günümüze kadar Türkiye’nin dış politikasının seyriyle genel hatlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Dönemlere göredış politikanın yoğunlaştığı bölgelere tahsis edilen kontenjan oranları da buna uygun olarak değişmektedir.Uluslararası öğrenci hareketliliğinin, Türkiye’nin dış politika girişimlerinin arkasından gelen destekleyici bir unsur olduğu ve var olan ilişkilerin derinleştirilmesi için de kullanılabildiği gözlenmektedir.

Türkiye Bursları’nın getirdiği yararlardan bahsetmek için henüz çok erkendir.AncakTürkiye’nin bahsedilen özelliklere sahip bir burs sistemini hayata geçirmesi, onun çağın jeokültürel değerlerine verdiği önemi ve günümüz sisteminde oynadığı rolün ipuçlarını göstermektedir.

Eğitimin, çağımızın jeokültürü liberalizmdeki ayrıcalıklı yeri ve bu kapsamda uluslararası öğrenci hareketliliğinin son yıllarda eriştiği düzey;Türkiye’nin, diğer vasıtaların yanı sıra, bu hareketlilik vasıtasıyla da çağın gereklerini yerine getirmesine ve ‘evrensel temayüller’i izlemesine vesile olmaktadır.

KAYNAKÇA

A) Kitaplar

Arrighi, Giovanni, **Uzun YirminciYüzyıl**, çev. Recep Boztemur, İmge Kitabevi,2000.

Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, 5. Baskı, Bursa, MKM Yayıncılık,2008.

Balibar, Etienne and Wallerstein, Immanuel, **İrk, Ulus, Sınıf**, 4. Baskı, çev. Nazlı Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, 2007.

Becker, Seymour, **Russia's Protectorates in Central Asia**, London & New York: Routledge Curzon, 2005.

Beşirli, Hayati, **Türkiye'ye Yüksek Öğrenim Görmeye Gelen Yabancı UyrukluÖğrenciler Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma**, Ankara, Ekinoks Yayıncılık, 2011.

Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi**, 15. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2011.

Braudel, Fernand, **Tarih Üzerine Yazılar**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 1992.

Carnoy, Martin and Levin, Henry M., **Schooling and Work in the DemocraticStates**, California, Stanford University Press, 1985.

Cavanagh, Matt, **Against Equality of Opportunity**, New York, Oxford University Press, 2002.

Chang, Ha-Joon, **Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü**, 4. Baskı, çev. Tuba Akıncılar Onmuş, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

_____,**Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey**, çev. Belgin Tupal,İstanbul, Say Yayınları, 2011.

Charlie, Christophe and Verger, Jaques, **Üniversitelerin Tarihi**, çev. İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi, 2005.

Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, 53. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2010.

Demir, Vedat, **Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2012, s.128.

Ertürk, Yakup Erdal; Beşirli, Hayati; Dursun, Tuncay, **Türk Cumhuriyetleri Öğrencilerinin Türk Dünyasına Bakışları**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2004.

Erzen, Meltem Ünal, **Kamu Diplomasisi**, İstanbul, Derin Yayınları, 2012.

Gömeç, Saadettin, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Ankara, 3. Baskı, Akçağ Kitabevi, 2006, s.37.

Gönlübol, Mehmet, **Uluslararası Politika**, 5. Baskı, Ankara, Ankara Siyasal Kitabevi, 2000.

Gürüz, Kemal, **Higher Education and International Student Mobility in the Global Knowledge Economy**, State University of New York Press, 2008.

Hobsbawm, Eric, **Kısa Yirminci Yüzyıl**, 4. Baskı, çev. Yavuz Alogan, Everest Yayınları, 2008.

_____, **Devrim Çağı**, 6. Baskı, çev. Mustafa Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2012.

İskit, Temel, **Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması**, 2. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Küçükcan, Talip ve Gür, Bekir, **Türkiye’de Yükseköğretim**, 2. Baskı, Ankara, SETA Yayınları, 2010.

Leonard, Mark, **Public Diplomacy**, The Foreign Policy Center, 2002.

McNeill, William H., **Dünya Tarihi**, 14. Baskı, çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, 2008.

Nye, Joseph S., **Amerikan Gücünün Paradoksu**, çev. Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003.

_____, **Yumuşak Güç**, çev. Rayhan İnan Aydın, Ankara, Elips Kitap, 2005.

Ortaylı, İlber, **Türkiye’nin Yakın Tarihi**, 8. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011, s.240.

Özer, Mahmut; Gür, Bekir; Küçükcan, Talip, **Yükseköğretimde Kalite Güvencesi**, Ankara, SETA Yayınları, 2010.

Özoğlu, Murat, Gür, Bekir S.; Coşkun, İpek, **Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler**, Ankara, SETA Yayınları, 2012.

Sander, Oral, **Türkiye’nin Dış Politikası**, 3. Baskı, der. Melek Fırat, Ankara, 2006.

Sancar, Gaye Aslı, **Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler**, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2012.

Shirer, William L., **Nazi İmparatorluğu**, Cilt 1, çev. Rasih Güran, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2002.

Skocpol, Theda, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, çev. S. Erdem Türközü, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2004.

Şarman, Kansu, **Türk Promethe'ler**, 3. Baskı, İstanbul, Türkiye İşbankası KültürYayınları, 2008.

Uçar, Fuat, **Dış Türkler**, 2. Baskı, Ankara, Fark Yayınları, 2007.

Wallerstein, Immanuel, **Jeopolitik ve Jeokültür**, çev. Mustafa Özel, İstanbul, İz Yayıncılık, 1993.

_____,**Amerikan Gücünün Gerileyişi**, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, MetisYayınları, 2004.

_____,**21. Yüzyılda Siyaset**, çev. Taylan Doğan ve Ender Abadoğlu, İstanbul, AramYayıncılık, 2005

_____,**Dünya Sistemleri Analizi**, 2. Baskı, çev. Ender Abadoğluve Nuri Ersoy,İstanbul, Aram Yayıncılık, 2005.

_____, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, 3. Baskı, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, MetisYayınları, 2009.

_____, **Liberalizmden Sonra**, 3. Baskı, çev. Erol Öz, İstanbul, Metis Yayınları,2009.

_____, **Modern Dünya Sistemi**, Cilt I, çev. Latif Boyacı, İstanbul, Yarın Yayıncılık, 2010.

_____, **Avrupa Evrenselciliği**, çev. Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul, Bgst Yayınları, 2010.

B) Makaleler

Akçadağ, Emine, “Yükselen Güç Çin’in Kamu Diplomasisi”, **Kamu Diplomasisi**, Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, İstanbul, TASAM Yayınları, 2012,s.177-189.

Afacan, İsa,**Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı**, Ortadoğu Analiz, Cilt 4, Sayı 46, 2012, s.10-18.

Altınay, Hakan, “Turkey’s Soft Power: An Unpolished Gem or an Elusive Mirage”, **Insight Turkey**, Vol.10, No.2, 2008, pp.55-66.

Altınok, Mehtap, “Çözüm Odaklı Çalışıyoruz”, **Artı90**, Sayı 5, 2013, s.12-16.

Aydın, Mustafa, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt II, 10. Baskı, Ed. Baskın Oran, İstanbul, 2008, s.366-440.

Bhandari, Rajika and Belyavina, Raisa, “Trends and Directions in Global Student Mobility”, **International Higher Education**, The Boston College Center For International Higher Education, No. 66, Winter 2012, s.14 -15.

Büyükakıncı, Erhan, “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye - Rusya İlişkileri”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, 3. Baskı, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.685-717.

Büyükakıncı, Erhan, “Türkiye, Rusya, Kafkasya ve Orta Asya”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, der. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacıoğlu, Özlem Terzi, İstanbul, Der Yayınları, 2012, s.677-715.

Cox, Robert W., “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, **International Relations**, Vol. IV., Ed. Andrew Linklater, Routledge, 2000, pp.204-254.

Çavuşoğlu, Ali Hakan, “Medreseden Üniversiteye Skolastik Eğitimin Evrimi”, **Medeniyetleri Karşılaştırmak: George Makdisi Örneği**, Hazırlayan: Harun Yılmaz, İstanbul, Bilim ve Sanat Vakfı, Medeniyet Araştırmaları Merkezi, 2012, s.11-25.

Çelikpala, Mithat, “Rusya Federasyonu’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt 3, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.532-560.

Çetin, Halis, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, s.219-236.

Çöllü, E. Fazıl ve Öztürk, Y. Emre, “Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarından Türkiye’ye Yükseköğrenim Görmek Amacıyla Gelen Öğrencilerin Uyum ve İletişim Sorunları (Konya Selçuk Üniversitesi Örneği)”, **Khazar Journal of Humanities and Social Sciences**, Cilt 12, Sayı 1- 2, 2007, s. 223-239.

Davutoğlu, Ahmet, “Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007”, **Insight Turkey**, Vol. 10, No.1, 2008, pp. 77-96.

Derlugian, Georgi M., “Devletlerin Toplumsal Birliği Sağlama Gücü”, **Geçiş Çağı**, çev. Nuri Ersoy, Ender Abadoğlu, Orhan Akalın ve Yücel Kaya, Ed. Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein, İstanbul, Avesta Yayınları, 2000, s.186-225.

Doğan, Erhan, “Kamu Diplomasisinin Sunduğu Fırsatlar ve Kısıtları Üzerine”, **Kamu Diplomasisi**, Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, İstanbul, TASAM Yayınları, 2012, 13-35.

Donnelly, Jack, “Realizm”, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, çev. Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan, Ed. Scott Burchill ve Adrew Linklater, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s.49-78.

Er, Hasan, “Türkiye Bursları Büyük İlgi Gördü”, **Artı90**, Sayı 3, 2012, s.82-83.

Er, Hasan ve Akçay, Nazlı Ceren, “Eğitim İçin Türkiye”, **Artı90**, Sayı 2, 2012, s.78-79.

Erdoğan, Mustafa, “Liberalizm ve Türkiye’deki Serüveni”, **Liberalizm**, Cilt 7, Ed. Murat Yılmaz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.23-41.

Güçlü, Nezahat, **Yabancı Öğrencilerin Uyum Problemleri**, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 12, 1996, s.101 - 110.

Güneş, Hakan, “Türkiye - Orta Asya İlişkileri”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, der. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi, İstanbul, Der Yayınları, 2012, s.715-745.

Gürsel, Seyfettin, “İç Ortam ve Dinamikler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt III, Ed.Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.52-70.

İnan, Ece, “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler Eksenî”, **Kamu Diplomasisi**, Ed. Abdullah Özkan ve Tuğçe Ersoy Öztürk, İstanbul, TASAM Yayınları, 2012, 63-71.

Karacasu, Barış, “Mavi Kemalizm - Türk Hümanizmi ve Anadoluculuk”, **Kemalizm**, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce, Cilt 2, Ed. Ahmet İnsel, İstanbul, 6. Baskı, İletişim Yayınları, 2009, s.334-344.

Kaufman, Robert, “Morgenthau’s Unrealistic Realizm”, **Yale Journal of International Affairs**, Vol. I, No. 2, 2006, pp.24-38.

Kavak, Yüksel ve Baskan, Gülsün Atanur, “Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 20, 2001, s.92-103.

Keyman, E. Fuat, “Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark“, **Devlet,Sistem ve Kimlik**, 11. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.227-261.

Kılıçlar, Arzu; Sarı, Yaşar; Seçilmiş, Cihan, “Türk Dünyasından Gelen Öğrencilerin Yaşadıkları Sorunların Akademik Başarılarına Etkisi”, **Türk Dünyası SosyalBilimler Dergisi**, Sayı 61, 2012, s.157-172.

Knobe, Marcelo, “Brazil Seeks Academic Boost by Sending Students Abroad”, **International Higher Education**, The Boston College Center For International Higher Education, No. 66, Winter 2012, pp.15-17.

Makdisi, George, “Scholasticism and Humanism in Classical Islam and the Christian West”, Vol. 109, No.2, **Journal of the American Oriental Society**, 1989, pp.175-182.

Milborn, Corinna, Nothegger, Barbara, “Büyük, Daha Büyük, İflas?”, **KiminAvrupası**, İstanbul, Metis Yayınları, 2012, s.258-269.

Oran, Baskın, “11 Eylül Olayı Ertesinde AKP Dönemi”, **Türk Dış Politikası**, Cilt III, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.14-52.

_____, “Ermenistan ve Ermeni Politikası”, **Türk Dış Politikası**, Cilt III, Ed. BaskınOran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.163-193.

_____, “Bilanço: Genel Değerlendirme”, **Türk Dış Politikası**, Cilt III, Ed. BaskınOran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.226-232.

Orsingher, Chiara, “Introduction”, **Assessing quality in European highereducation**

institutions, Ed. Chiara Orsingher, Germany, Heidelberg: Physica –Verlag, 2006, pp.1-5.

Pelizzon, Schelia ve Casparis, John, “Dünya Beşerî Refahı”, **Geçiş Çağı**, çev. Nuri Ersoy, Ender Abadoğlu, Orhan Akalın ve Yücel Kaya, Ed. Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein, İstanbul, Avesta Yayınları, 2000, s.148-186.

Rüegg, Walter, “Themes”, **A history of the university in Europe**, Vol. 3, Ed. Walter Rüegg, Cambridge University Press, 2004, pp.3-33.

Shils, Edward and Roberts, John, “The diffusion of European Models Outside Europe”, **A history of the university in Europe**, Vol. 3., Ed. Walter Rüegg, Cambridge University Press, 2004, pp.163-233.

Turan, Gül; Turan, İlter, “Türkiye’nin Diğer Türk Cumhuriyetleriyle İlişkileri”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, 3. Baskı, Ed. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.757-780

Türk, Fahri, “Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri Arasındaki İlişkiler (1992-2012)”, **Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Ortadoğu**, Ed. Fahri Türk, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları, 2013, s.1-25.

Uzgel, İlhan, “AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü”, **AKP Kitabı**, der. İlhan Uzgel ve Bülent Duru, 2. Baskı, Ankara, Phoenix Yayınları, 2010, s.11-40

Uzgel, İlhan, “Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele“, **AKP Kitabı**, der. İlhan Uzgel ve Bülent Duru, 2. Baskı, Ankara, Phoenix Yayınları, 2010, s.357-381.

Wittrock, Björn, “The modern universities: the three transformations”, **The European and American University Since 1800**, Ed. Sheldon Rothblatt and Björn Wittrock, Cambridge University Press, 1996, pp.303-363.

Yamaç, Kadri, “Makyavel Ne Demek İstemişti?”, **İktisat ve Toplum**, Sayı 9, 2011, s.68-70.

Yeşilyurt, Nuri, “Ortadoğu’yla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, Cilt II, 10. Baskı, Ed. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s.422-424.

C) Raporlar

Bahadır Dinçer, Osman ve Kutlay, Mustafa, **Türkiye’nin Ortadoğu’daki Güç Kapasitesi**, Ankara, Usak Yayınları, 2012.

Bhandari, Rajika and Laughlin, Shepherd, **Higher Education On the Move**, Ed. R. Bhandari, S. Laughlin, New York, Institute of International Education - AIFS Foundation, Second in series of Education Research Reports, 2009.

Cull, J.Nicholas, "Public Diplomacy before Gullion: The Evolution of a Phrase", **Routledge Handbook of Public Diplomacy**, Ed. Nancy Snovv and Philip M.Taylor, Taylor & Francis e-Library, 2008.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), **Dünyada Diaspora Stratejileri**, 2011.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), **Büyük Öğrenci ProjesiDeğerlendirme Raporu**, 2009.

Gulbenkian Komisyonu, **Sosyal Bilimleri Açın**, 7. Baskı, çev. Şirin Tekeli, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.

Johnson, Stephen and Dalle, Helle C., **How to Reinvigorate U.S. PublicDiplomacy**, The Heritage Foundation, 2003.

NAFSA (Association of International Educators), **In America's Interest:Welcoming International Students**, Report to the Strategic Task Force OnInternational Student Access, 2013.

Pritchett, Lant, **Where Has All the Education Gone**, The World Bank, Policy Research Department, 1996.

Scott, George A., **Higher Education: Challenges in Attracting InternationalStudents to the United States and Implications for Global Competitiveness**,United States Government Accountability Office, 2007.

Verbik, Line and Lasanowski, Veronica, **International Student Mobility: Patternsand Trends**, The Observatory on Borderless Higher Education, 2007.

Wolf, Charles and Rosen, Brian, **Public Diplomacy**, Pittsburgh, RAND Corporation, 2004.

D) İnternet Siteleri

<http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/about/what_is_pd/> (Erişim tarihi: 17 Eylül 2012).

<http://www.kamudiplomasisi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=124:kuereselleen-duenyada>(Erişim Tarihi: 18 Eylül 2012).

<http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/06/20/debating_hillary?page=0,2> (Erişim tarihi: 18 Eylül 2012).

<http://www.tr.caspianweekly.org/anakategoriler/64turkcemakale/3606diplomasini_n%20gerce> (Erişim tarihi: 18 Eylül 2012).

<<http://www.ekopolitik.org/en/news.aspx?id=5487&pid=1850>> (Erişim: 28 Eylül 2012).

<http://www.wjh.harvard.edu/soc/faculty/wjship/Moral%20Power--Final_1.pdf> (Erişim tarihi: 30 Eylül 2012).

<<http://www.unz.org/Pub/SaturdayRev-1961feb18-00054>> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2012).

<http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm> (Erişim tarihi: 28 Kasım 2012).

<[http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/higher education/](http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/higher%20education/)> (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2012).

<<http://www.ntvmsnbc.com/id/25417194/>> (Erişim tarihi: 11 şubat 2013).

<<http://www.haberturk.com/dunya/haber/715183-irandan-hamas-destek>> (Erişim tarihi: 11 şubat 2013).

<<http://www.ntvmsnbc.com/id/25377930/>> (Erişim tarihi: 11 şubat 2013).

<http://www.kamudiplomasisi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=92:kamu-diplomasisi-perspektifinden-kalknma-yardmlarnn-analizi&catid=44&Itemid=73> (Erişim tarihi: 13 şubat 2013).

<http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin1210.pdf> (Erişim Tarihi: 13 şubat 2013).

<http://www.kamudiplomasisi.org/index.php?option=com_content&view=article&id=92:kamu-diplomasisi-perspektifinden-kalknma-yardmlarnn-analizi&catid=44&Itemid=73> (Erişim tarihi: 13 şubat 2013).

<<http://kdk.gov.tr/kurumsal/vizyon-misyon/8>> (Erişim tarihi: 13 şubat 2013).

<http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/butce_2013.pdf> (Erişim tarihi: 17 şubat 2013).

<<http://ancienthistory.about.com/od/sparta/qt/SpartanAgoge.htm>> (Erişim tarihi: 16 Mart 2013).

<http://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/BSV_NOTLAR_27.pdf> (Erişim tarihi: 14 Mart 2013).

<<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf>> (Erişim tarihi: 15 Mart 2013).

<<http://stats.oecd.org/glossary/download.asp>> (Erişim tarihi: 21 Mart 2013).

<http://www.aiec.idp.com/past_papers/2008.aspx> (Erişim tarihi: 17 Mart 2013).

<<https://globalhighered.wordpress.com/2010/06/09/the-economic-impact-ofinternationalstudents-around-the-world/>> (Erişim tarihi: 17 Mart 2013).

<<http://www.thedailybeast.com/newsweek/2008/05/03/the-rise-of-the-rest.html>> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013).

<<http://www.uis.unesco.org/Education/GED%20Documents%20C/GED-2012->

Complete-Web3.pdf> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013).

<<http://kre.wes.org/acton/blocks/showLandingPage.jsp?a=4184&p=p0006&t=form&fm=0013:d-0001&r=l-0057:23e&s=l-0057>> (Erişim tarihi: 17 Mart 2013).

<<http://www.oecd.org/edu/highlights.pdf>> (Erişim tarihi: 17 Mart 2013).

<http://www.aiec.idp.com/pdf/Bohm_2025media_p.pdf> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013).

<<https://www.educationusa.info/about.php>> (Erişim tarihi: 18 Mart 2013).

<<https://www.commonapp.org/CommonApp/Default.aspx>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2012).

<<http://www.britishcouncil.org/higher-education>> (Erişim tarihi: 18 Mart 2013).

<<http://www.ukcisa.org.uk/ukstudent/index.php>> (Erişim tarihi: 18 Mart 2013).

<<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmbis/425/42504.htm#note15>> (Erişim Tarihi: 19 Mart 2013).

<<http://www.educationau-incanada.ca/educationau-incanada/index.aspx?view=d>> (Erişim tarihi: 21 Mart 2013).

<http://www.cbie-bcei.ca/?page_id=1682> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013).

<<http://www.campusfrance.org/en/page/promoting-french-higher-education>> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013).

<<https://www.daad.de/portrait/wer-wir-sind/kurzportrait/08940.en.html>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2013).

<<http://nzeducated.com/int/en/stvc>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2013).

<<http://www.oso.gov.au/>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2013).

<<http://www.studyinaustralia.gov.au/>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2013).

<<http://www.docstoc.com/docs/99554759/Outline-of-the-Student-Exchange-System>> (Erişim tarihi: 19 Mart 2013).

<<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=191776>> (Erişim tarihi: 20 Mart 2013).

<<http://www.ytb.gov.tr/index.php/hakkimizda.html>> (Erişim tarihi: 22 Mart 2013).

<<http://www.ytb.gov.tr/>> (Erişim tarihi: 22 Mart 2013).

<<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/15.5978.pdf>> (Erişim tarihi: 22 Mart 2013).

<<http://www.ytb.gov.tr/Files/Document/Uluslararası%C4%B1%20%C3%96%C4%9Frenciler%20De%C4%9Ferlendirme%20Kurulunun%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Usul%20ve%20Esaslar%C4%B1%20Hakk%C4%B1nda%20Y%C3%B6netmelik..pdf>> (Erişim tarihi: 22 Mart 2013).

<<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/index.php/tr/turkiye-burslari/burs-olanaklari>> (Erişim tarihi: 22 Mart 2013).

<<http://www.ytb.gov.tr/index.php/uluslararasi-ogrenciler/729-2013021401.html>> (Erişim tarihi: 24 Mart 2013)

<<http://www.ytb.gov.tr/index.php/uodb-menu-sol/uodb-gorevleri-sol.html>> (Erişim tarihi: 24 Mart 2013).

<<http://www.ytb.gov.tr/index.php/uluslararasi-ogrenciler/601-2012091803.html>> (Erişim tarihi: 24 Mart 2013).

<<http://www.usaid.gov/what-we-do>> (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2013).

<<http://www.usaid.gov/what-we-do/water-and-sanitation>> (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2013).

<<http://www.usaid.gov/what-we-do/democracy-human-rights-and-governance/supporting-free-and-fair-elections>> (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2013).

<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-3_-buyukelcilerkonferansi_nin-acilisinda-yaptigi-konusma_-03-ocak-2011.tr.mfa> (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2013).

<http://www.radikal.com.tr/radikal2/turk_dis_politikasinin_ozerkligi-1065190> (Erişim tarihi: 25 Mayıs 2013).

ÖZET

Kamu diplomasisi uzun bir geçmişe sahiptir. Ancak bu diplomasi türü, yakın zamanlarda devletler arasındaki ilişkilerde çok daha belirleyici hale gelmiştir. Çağımızda başarılı kamu diplomasisi faaliyetlerinin sahip olması gereken üç temel özellik vardır: i) Her ne sebeple olursa olsun şiddete başvurulmaması, ii) karşılıklı rıza ve iii) jeokültürel uyum. Günümüzde en çok başvurulmuş kamu diplomasisi faaliyetlerinden uluslararası öğrenci hareketliliği, kamu diplomasisinin bu temel unsurlarına tam olarak karşılık gelmektedir. Tarihi eski çağlara kadar uzanan uluslararası öğrenci hareketliliği, çağımızda tüm coğrafyalarda asrî bir artış göstermiştir. Bu artış, tarihsel kapitalist sistem ve onun jeokültürü liberalizmin eğitime yüklediği özel ve sistemik önemle ilişkilidir. Tarihsel kapitalist sistemin düzenleyici ideolojisi/jeokültürü olan liberalizm, eğitimi medenî olmakla eş tutmuş ve iktisadî hiyerarşide yükselmenin başlıca aracı olarak belirlemiştir. Ayrıca zaman içinde kapitalist sistemin jeokültürü giderek güçlenmiş ve devletler kendilerini bu jeokültüre daha fazla uymak zorunda hissetmişlerdir. Tüm bunların bir üst aşaması, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, uluslararası eğitimidir. Günümüzde uluslararası öğrenci hareketliliği, dünya çapında bir rekabet konusu hâline gelmiştir. Giderek artan bu hareketlilikten pay kapmak isteyen gelişmiş ülkeler, bu doğrultuda özel stratejiler geliştirmekte ve bu alanda ekonomik ve siyasî faydalar elde etmektedirler. Son yıllarda sistem-içi uygulamalara daha çok ağırlık veren Türkiye de bu alanda özel stratejiler geliştirmek için çaba sarf eden ülkelerdendir. Türkiye, çağımızın jeokültürü liberalizmin başlıca unsurlarından olan eğitime (uluslararası öğrenci hareketliliği) verdiği önemle, uzun vâdeli ekonomik ve siyasî faydalar elde etmekten ziyade, çağımızın jeokültürüne daha çok uyum sağlayarak sistem-içi kalmanın avantajlarından yararlanmayı sürdürmek istemektedir. Zira bütün ülkeler için kamu diplomasisinin çağımızdaki aslî amacının bu olduğu savunulmaktadır. Ayrıca Türkiye tarafından, kendi nezdinde uluslararası öğrenci hareketliliğini artırmak amacıyla tedarik edilen burslarla ilgili politikanın, onun dış politikasının seyrini takip ettiği de görülmektedir.

ABSTRACT

Public diplomacy has a long history. However, this type of diplomacy become much more decisive in the relations between states in recent times. In our era there are three main features that successful public diplomacy activities should have: i) No violence under any circumstances, ii) mutual consent and iii) geocultural consistency. Nowadays one of the most referenced public diplomacy activities, international student mobility exactly correspond to these basic elements. Dating back to the acient times, international student mobility has increased in all geographies in contemporary. This increase is associated with historical capitalist system and its geoculture's special and systemic emphasis on education. In the regulatory ideology/geoculture of the historical capitalist system, liberalism, education is identified as the state of being civilized and the principal tool of ascending the hierarchy of economic. Furthermore, geoculture of the capitalist system strengthened over time and states felt themselves more forced to comply with this geoculture. With the development of transportation and communication technologies, the next step of all these cases is international education. Today international student mobility has become the worldwide competition. In this regard developed countries looking to grap a share from this mobility prepare specific strategies and obtain economic and political benefits. In recent years, giving more emphasis on system-internal practices, Turkey is one of the countries which struggle to develop specific strategies. Attaching importance to education (international student mobility) which is one of the main elements of our era's geoculture, liberalism, Turkey wants to continue to enjoy the benefits of staying in system rather than taking long-term economic and political benefits. As a matter of fact, it is claimed that this orientation is the essential goal of the public diplomacy in our era.